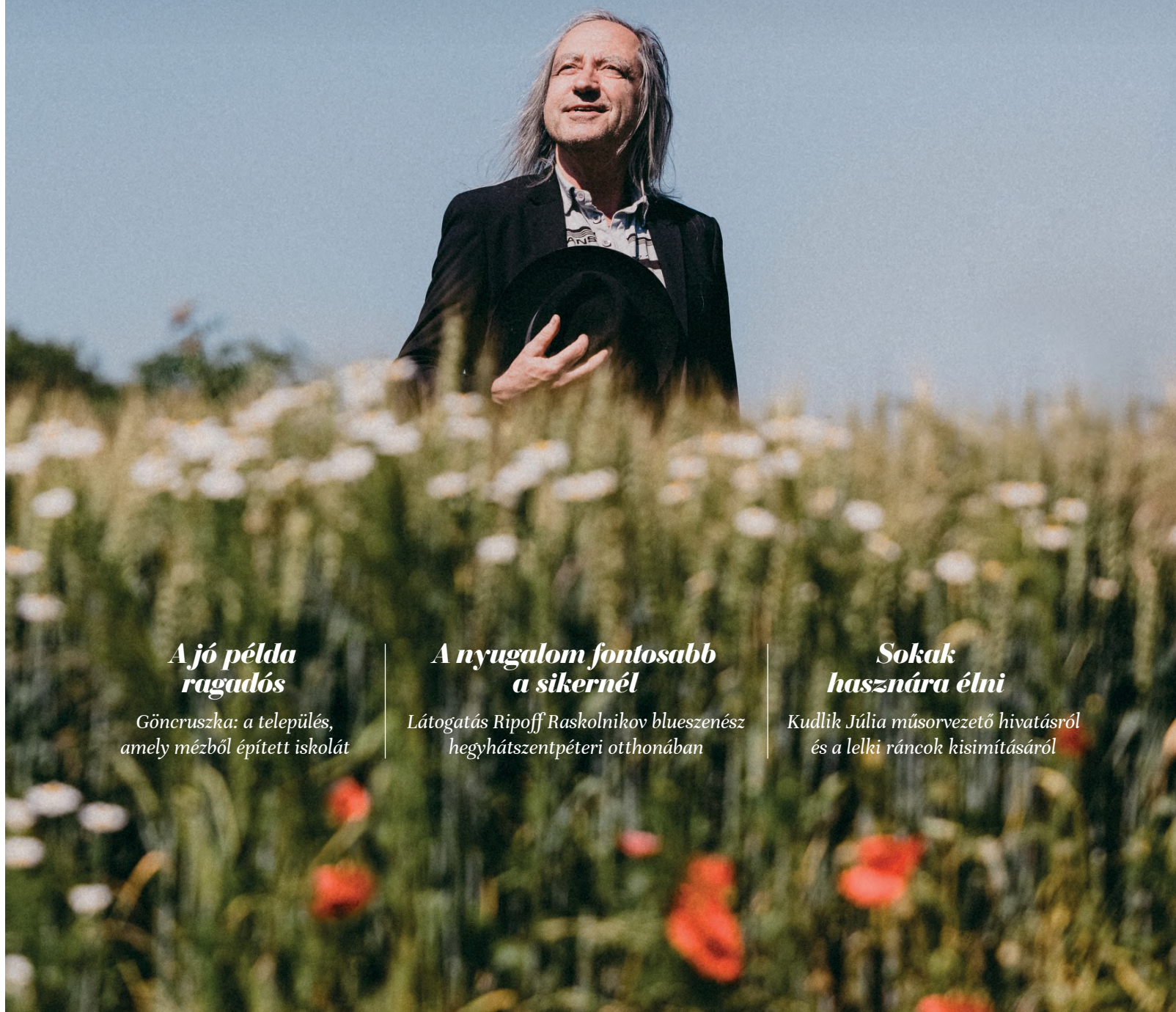

2021. | július–augusztus

MAGYAR No 86–87 KRÓNIKA

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

2490 Ft

A jó példa ragadós

Göncruszka: a település,
amely mézből épített iskolát

A nyugalom fontosabb a sikernél

Látogatás Ripoff Raskolnikov blueszenész
hegyhátszentpéteri otthonában

Sokak hasznára élni

Kudlik Júlia műsorvezető hivatásról
és a lelki ráncok kisimításáról

MAGYAR KRÓNKA

A találkozás terei

Pere... Olyan ismerősen cseng a zempléni falu neve, amelyen áthalad az út! A pere-i pap... sejlik fel az újabb szókapcsolat valahonnan az agyam hátsó szegletéből. Vagy százszor kimondom magamban a szavakat emlékfoslányok után kutatva, mire bevillan: talán a nagymamám faragott ide a plébános kérésére valamit.

Ő és én pont váltottuk egymást itt, a földön. Sosem láthattam. A szobrain, a számtalan megformált arcon keresztül mégis néha mintha egymás szemébe nézhetnénk. Ám mivel főleg templomokba alkotott, amit az akkori rendszerben csak titokban tehetett, azt, pontosan hova és mit készített, csupán a családi emlékezet őrzi.

Hiába vagyok késésben az interjúmról, rövid vacillálás után mégis leparkolok a faluban, hogy néhány perc múlva már a helyi harangozóval tartsak a dombtetőre emelt templom felé. Kinyílik a zömök ajtó, és belépek a hűvös félhomályba. Szíven üt a látvány. A „talán faragott ide valamit” nem volt épp pontos. Jól ismert formák és vonalak díszítik az egész teret. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei faluban – ahol az előbb még átutazó, idegen voltam – hirtelen otthon leszek.

Én itt a pillanatban, az osztrák származású blueszenész Hegyhátszentpéteren talál megnyugvást. A hatvani férfit a síroki völgyre lenézve önti el az érzés: megérkezett. A hajós-babajai borászok visszatálnak szülőföldjükre. A göncruszkai tiszteletes hiába élt Svájcban, magyar aprófaluban teljesedik ki. „Mondhatom, hogy hazaértem” – vallja a fővárosból Vízolyba költöző lelkész. Mintha az ország legkülönbözőbb pontjain, de mindenki ugyanarról az élményről mesélne. Arról, amikor a terek, „a külső és a belső összeér”.

Még egyszer végignézek a faragott szobrokon. Indulnom kell. Maradnom kéne.

Meszleny Zita

Hívószó FELFEDEZÉS

10

—
Rudolf Péter, a Vígyszínház igazgatója
NEKEM TÉNYLEG EZ AZ ÉLETEM!

12

—
*Lendik Erika és Nagy Endre felfedező-
idegenezetők*
AZ ŐSERDŐ BELSŐ ÚTJAIN

14

—
*Váczi Olivér biológus, a Vadonleső
program alapító tagja*
A MEGISMERÉS ÖRÖMÉTŐL
A TERMÉSZETMEGŐRZÉSIG

16

—
*Borsodi Eszter és Tamási Kinga mérnök-
feltalálók*
ÚJ ANYAGOT HOZTAK LÉTRE

18

—
A HÓNAP EMBERE
Valter Attila országúti kerékpárversenyző

20

—
RENDKÍVÜLI UTAZÁSOK
Bencsik Gábor tárcája

24

—
VÁR ÚJ SZEREPBEN
*II. Rákóczi Ferenc szülőhelye,
a 16. században épült, reneszánsz borsi
kastély a határon túli műemlékvédelem
kiemelt projektjeként újult meg.*

A falak ereje

A hely szelleme JÁRATLAN UTAKON

32

32

TETTRE VÁLTOTT SZÓ
Hogyan határozhatja meg a Biblia egy közösség és vezetője egész életét? Találkozás Kovács Zsolt Levente vizsolyi református lelkésszel

40

A JÓ PÉLDA RAGADÓS
Sohajda Levente, Göncruszka református lelkipásztora méhekről és prémiumkategóriás mézről, egymást tanító szorgalmas diákokról, kiváló pedagógusokról és telepi környezetben felnőtt páratlan munkaerőről mesélt.

50

MINDENNEK
AZ ORIGÓJA A SZŐLŐ
A Hajós-Bajai borvidéken néhány évvel ezelőtt organikus szőlőtermesztésbe és borkészítésbe kezdő Sziegl Pince borait ma már Michelin-csillagos éttermekben kínálják.

58

A VÖLGY VONZÁSA
A siroki Vackorkert házigazdája, Petrovics Zsolt és Bea a megérzéseik és a természet által kijelölt úton haladva alakították ki a csendes elvonulásra hívó erdei szálláshelyet.

64

KINCSEK A MÉLYBŐL
A Kecskemétről Lakitelekre költöző Honti Attiláék sok minden más mellett egy Árpád-kori templomot találtak a kertjükben.

70

A SZABADSÁG ZÁLOGA
A Tengerikajak.hu csapatának tagjai bár bejárták a világot, állítják: nem az számít, hogy az ember az óceánon vagy a Bodrogon evez épp, maradni pedig ugyanúgy tudni kell, mint menni.

78

MINDIG VELEM VOLT
A TEREMTŐ
Fa Nándor, minden idők egyik legjobb magyar vitorlázója éppen húsz éve indította el a külső segítség nélkül teljesítendő, egyszemélyes Balaton-kerülő vitorlásversenyeket.

82

A NYUGALOM
FONTOSABB A SIKERNÉL
Ripoff Raskolnikov kollégái szerint külföldön világhírű muzsikus lehetne, ő mégis egy Vas megyei faluban telepedett le a kétezres évek elején.

Műhely

114

96

—
ÁLOMVLÁG ÚJBUDÁN

A Bartók Béla úti Arnoldo galéria és kávézó a rézkarc egyedülálló mestere, Gross Arnold művészetének és játékos személyiségének állít emléket.

99

—
KILÉPNI AZ IDŐHÖZ KÖTÖTTSEGBŐL

Gross Arnold műveinek sorozatából öntörvényű, önmagában is teljes világot teremtett.

108

—
AZ UTÓPIA SZÉPSÉGE

Az angol preraffaelita mozgalom jelentős hatást gyakorolt az előző századvég magyar képző- és iparművészetének fejlődésére, ezt az időszakot ma aranykorként tartjuk számon.

114

—
MI MARAD A NYÁRBÓL?

Írók, költők, színészek régi nyarakon – fényképek segítségével elevenednek meg ismert, korábban olvasott sorok, és közelebb kerülnek maguk az alkotók is.

122

—
PÁLYA, ÜTŐ, LABDA, TOLL

Az ember fizikai erejének, verseny- és küzdőszellemének csodálata számos irodalmi alkotásban visszaköszön – válogatás a magyar példákból

129

—
MEGMUTATNI A TÁNYÉRUNKAT

A gasztroirodalom mestere, Cserna-Szabó András történeteiben a kutatói pontosság finom iróniával és valódi jó kedéllyel párosul.

130

—
RÉZI A PÁ CZBAN

Részletek Cserna-Szabó András könyvéből

132

—
LAKIK A HAZÁNKBAN EGY KÖLTŐ

Mit is jelent ma magyar írónak lenni a hétköznapiakban? – Tóth Erzsébet Kínai legyező című verseskötetéről

133

—
Tóth Erzsébet

NINCS VÁLASZ

134

—
PATANDZSALI-IMPRÓ

Fekete-Kovács Kornél és a Modern Art Orchestra Foundations című lemeze megkísérli közös nevezőre hozni az improvizációt és a meditációt.

135

—
HANGOK VISZNEK BÁRHOVA

Az Óperentzia legújabb albumán a meditatív, spirálisan kanyargó és kavargó dallamok magával ragadó zenefolyammá duzzadnak.

136

—
ÉS MIKOR JÖN A MŰVÉSZET?

Elment Jankovics Marcell

138

—
A PARADICSOM TUDATÁLLAPOT

A világvárvány alatt újra felfedeztük a természetet, mostani kultuszának azonban nem sok köze van a paradicsomi világátéléshez – interjú Buji Ferenc tradicionálista gondolkodóval

184

144

ÖRÖKLÉTBEN BOLYONGÓ VERSSOROK

A bossa nova és jazzénekesként ismert Pátkai Rozina 2016-ban indította útjára a Czóbel Minka személyisége ihlette, a magyar irodalom gyöngyszemeit különleges zenei és vizuális köntösbe öltöztető projektjét.

148

MINKA A SEMMIBŐL

Az örök újrafelfedezésre ítélt író-nyelvész Czóbel Minka életművében van tízszázaléknyi rész, ami nem adódik semmiből, ami tökéletesen megmagyarázhatatlan – és ez az, amiért ma is érdekes számunkra.

154

Czóbel Minka versei
AZ ÜVEGFAL, PÁRHUZAMBAN, HALVÁNY
ARCÚ LÁNYOK I., AZ ERDŐ HANGJA XV.

158

HUNKY HORROR

Hozományvadászokról, prostituáltakról, gyilkosságokról szóló újságcikkek alakították a századforduló Amerikájában a magyar bevándorlókkal kapcsolatos képet.

162

RÉGI-ÚJ IMAHÁZ

A budapesti zsidóság legöregebb imaháza, az 1821-ben felszentelt óbudai zsinagóga, amelyet hosszú időn át tévéstúdióként használtak, ma ismét régi fényében várja a híveket.

168

SZABADIDŐ, EGYENLŐSÉG

Balatonfüred története kapcsán kapitalista bencésekről, „professionatus spielerekről” és egy izgalmas reformkori női naplóról beszélgettünk Katona Csaba történésszel.

174

SZÁZADFORDULÓS BALATON

Száz évnél is régebb óta virul a strandélet a nagy tó partján, de azért volt idő, amikor a környékbelieken kívül szinte senki nem járt oda.

182

FOTÓTÁR

ÚJ HULLÁM A HAJÓGYÁRBAN

A popszakmai-ideológiai kötelhúzásra is alkalmat adó, 1982 augusztusában Balatonfüreden rendezett Új hullám fesztiválról szóló filmes beszámolóban Antal Imre is szerepet kapott.

Életút

184

SOKAK HASZNÁRA ÉLNI

Kudlik Júlia neve szorosán összefonódott a magyar televíziózás első évtizedeivel, negyven éven át a képernyő közvetítésével valóságos családtagunk volt, akivel gyakrabban találkoztunk, mint a legtöbb rokonunkkal.

Útravaló

194

FÜREDI ANZIX

Tóth Erzsébet verse

Anzixsz

HÍVÓSZÓ FELFEDEZÉS

Megsejteni, megtalálni, majd befogadni az addig ismeretlent – szorgos kutatómunka és látszólag semmittevő szemlélődés egyaránt elvezethet hozzá. Az izgatott keresés, a nekifutás bátorsága, az erőfeszítés szemben áll az engedékeny figyelem állapotával? Akarat az akarathiánnyal? A ráismerés élményének felforgató hatása mindkét utat járva biztosan azonos.

Nekem tényleg ez az életem!

Rudolf Péter Kossuth- és Jászai Mari-díjas színész, színházi és film-rendező, producer, forgatókönyvíró, 2020-tól a Vígsház igazgatója, a Halhatatlanok Társulatának tagja

Szöveg: Farkas Anita
Fotó: Vermes Tibor

SIKERES SZÍNÉSKÉNT, RENDEZŐKÉNT, AKIT A SZAKMA ÉS A KÖZÖNSÉG EGYARÁNT KEDVEL, MIÉRT VÁGYOTT A MINDIG MEGOSZTÓ IGAGZGATÓI SZÉKBE?

Egy biztos, nem a karriervágy hajtott. A pályám során többször állhattam volna különféle teátrumok élére, de engem kifejezetten a Vígsház vezetése izgatott. Itt nőttek fel, itt lettem színész, itt rendeztem először, ezek eltéphetetlen kötelékek: nekem a Víg a nagybetűs színház. És persze a felfedezés vágya is hajtott, hogyan tudom a határaitam kitolni, képes vagyok-e ekkora felelősséget hordozni, milyen új tulajdonságokat tudok ennyi, a színpad közelében eltöltött év után felismerni magamban. Arra is kíváncsi voltam, le tudom-e csendesíteni azt a fajta belső nyugtalanságot, amely egész életemben újabb és újabb helyzetek felé lökött.

A KINEVEZÉSE ÓTA ELTELT CSAKNEM MÁSFÉL ÉV, TUDOTT MÁR BÁRMIFÉLE BELSŐ MÉRLEGET VONNI?

Eleve nehezített terepen kezdtem a munkát, s ez a színházak újbóli bezárása miatt nem lett könnyebb a második karanténidőszakban sem. De nagyon sok tanulsága van a mögöttünk lévő hónapoknak, például megtanultam, hogyan lehet ekkora nyomás alatt, akár napi rögtönzésre kényszerítve egy óriási intézményt vezetni. Olyan volt az egész, mint egy szellemi tengerészgyalogos kiképzés, amely a lehető leghatékonyabb módon készít fel a következő évek kihívásaira. A sok idegeskedés és állandó újratervezési kényszer mellett pozitívumok is akadtak szép számmal.

PÉLDÁUL?

Mindenki zokszó nélkül vállalja a kényelmetlenségeket. Büszke lehetek a társulatra. Hónapokon át dolgoztunk maszkban, folyamatos beugrásokkal tartottuk életben az előadásokat és a próbákat, mert nincs fontosabb, mint a színpad. Amíg játszhattunk, minden egyes előadás olyan volt, mint egy ünnep. A tekintetek megteltek a régi tűzzel, és ahogyan én, úgy sok kollégám is újra érezte: úristen, hát nekem tényleg ez az életem! A színpadon este héttől tízig mindig kiteszük a lelkünket, de ez sok évtized után bizony tud fárasztó is lenni, bele lehet tompulni, észre sem vesszük, hogy belefásulunk. Ezt hangszerelte át most a karanténidőszak, és varázsolódtunk vissza abba az állapotba, amikor tele tervekkel és álmokkal baktattunk az Astoria metrómegállótól a Rákóczi útra, a felvételire. De a legfontosabb tapasztalás: a nézőink ragaszkodása a színházhoz, az előadásokhoz. Vállalták a sok tortúrát, a maszkviselést, a lázmérést, vették a jegyeket, és díszbe öltözve nézték a streamelőadásokat. Ez mindannyiunkat meghatott. Ez az összekapaszkodás a színház lényege.

A MOSTANI MEGBÍZATÁSA AZ ÉV VÉGÉIG SZÓL, ÉS ÚJABB ÖT ESZTENDŐRE PÁLYÁZIK. RUDOLF PÉTER IGAGZGATÓ HAGYJA MAJD DOLGOZNI RUDOLF PÉTER SZÍNÉSZ-RENDEZŐT?

Az igazgatás mellett egyelőre rendezőként vettem részt a színház életében. Rá kell jönnöm, hogy mi minden férhet bele az időmbe, energiámba. De természetesen hosszú távon mindenképp szeretnék színészként dolgozni a Vígben is. Több mint két évtizede nem játszottam ezen a színpadon. Tudom, micsoda öröm, boldogság és kitüntetés lesz, ha majd újra meglehetem.

Lendik Erika és Nagy Endre Latin-Amerikára szakosodott felfedező-idegenvezetők, a Mirador Adventures tulajdonosai

Az őserdő belső útjain

Szöveg: Póla Gergely
Fotó: Kováts Gábor

„Fedezze fel...” – kezdődik régóta minden második mosópor-, autó- és arckrémreklám, kevés igényeket lúgozta ki ennyire a marketing. Felfedeznivaló ettől még persze bőven van, annak ellenére is, hogy bő fél évszázada fölülnézetből is rálátunk bolygónk felszínére. Mert a térkép kék vonala jelölhet egy jóformán ismeretlen, páratlan szépségű folyót is.

Latin-Amerika misztikuma az őserdők, a piramisok, a Rómánál ötször népesebb ókori metropoliszok, a letűnt civilizációk és a szokásaikat ma is őrző őslakosok mellett a felfedezetlenségéből is ered. Valóságos aranybánya – vagy inkább eldorádó – egy olyan embernek, aki idehaza is szívesen letér az Országos Kéktúra útvonaláról, hogy rábukkanjon az „árnyékában” megbúvó értékekre.

Nagy Endre földrajz-antropológia szakos hallgatóként, majd egy EU-s program önkénteként jutott el a gyerekkora óta vágyott térségbe, s a vidék természetközelsége végzetesen elcsábította. Másfél évtizede egzotikus túrákat szervez, egyre hangsúlyosabban az alig ismert látnivalókhöz. Párjával, az angol- és olasztanár Lendik Erikával faluról falura járva olyan érdekességekre vadászik, amelyekre még nem telepedett rá az idegenforgalom. Egyre kevesebb ilyen van, például Kolumbia színpompás Kristály-folyója tíz éve fillérékért fogadta a turistákat, most száz dollárért lehet feliratkozni a három hónapos várólistára. Valószínűleg hasonló sors vár a még színesebb Siete Machos folyóra, amelyről a magyar pár publikálta az első fotót a világhálón. Számtalan látványosság felveszi a versenyt a legismertebbekkel, csak elzártsága miatt lényegében ismeretlen marad. Néhány csak a legelszántabb érdeklődőknek mutatja meg magát, van, amihez akár egy hétig is kell utazni a dzsungelben, de Erikáék szerint a tömeg lepte turistacélpontokkal szemben épp ezek kínálják az elmélyedés, a belső utazás, a személyiségfejlődés lehetőségét, a kihívások teljesítéséből fakadó pszichés élményt.

Valami hasonlóra vágyik az ember azokon a helyeken is, amelyekhez – még egy elkoptatott szó következik! – legendák kapcsolódnak. Endre az ezredforduló táján hallott Móricz János felfedező-őstörténésről és a Crespi-hagyatékról, s néhány évvel ezelőtt a történet nyomába eredtek. Több hónapos, költséges kutatás végén sikerült megtalálniuk a Móricz által felfedezett, elveszettnek hitt fémlemezket, megcáfolva egyebek mellett a vatikáni kincsrablásról szóló, több évtizedes összeesküvés-elméletet. Talán egyszer az erről készített dokumentumfilm is megjelenik...

A páros kiválóan meg tud osztani a feladatokon: a túrák szervezése és vezetése „férfimunka”, Erika pedig empatikus személyiségének köszönhetően jobban kezeli az utazó csoportokat, könnyebben teremt kapcsolatot a helyiekkel, nagyobb eséllyel tud megszerezni egy belépési vagy forgatási engedélyt. Bár az az európai nő, aki egy bányászváros férfilakosságát lázba hozza, egy tawahka indián faluban ijesztő is lehet: többször megesett, hogy féltek Erikától, mert még sosem láttak szőke haját, fehér emberre is csak néhány időse emlékezett, aki még találkozott missziós papokkal.

Erikát és Endrét a legelzárta faluban sem az elszakadás vágya, hanem a megismerés, a kultúrák közti határ át- meg átlépésének semmi máshoz nem hasonlítható élménye hajtja. Oda-vissza. Ezért bármennyi időt töltenek is odakint – az utóbbi időszakban már családként –, mindig hazatérnek. ■

A megismerés örömétől a természetmegőrzésig

Szöveg: Váczai Olivér
Fotó: Kováts Gábor

A kíváncsiság velünk született, sőt biológiai lényünkéből fakad. Az állatvilágban is széles körben megfigyelhető, az egyed, az egyén tanulását alapozza meg. Már gyerekként kezdett izgatni az állati viselkedés. Vajon mit csinálnak a föld alatt élő kisemlősök, amikor senki nem látja őket? Biológusi pályám első szakaszában ürgekkkel foglalkoztam. Szerelem volt első látásra. Annál nagyobb izgalmat, mint amikor ültem a mező szélén egy lessátorban, és húztam a strigulákat a felszínen távcsővel látható ürgeket számolva, hogy aztán egy időjárási körülmények alapján felállított számítógépes modellhez illesszem a valóságot, azóta sem éltem át.

Közben sok mindent megtanultam, ami az ürgekutatásnál sokkal általánosabb érvényű. Talán az egyik első ilyen tapasztalat – bár apám erre is jó előre figyelmeztetett –, hogy a természet megismeréséhez csak alázattal lehet közelíteni. A természeti törvények ugyanis meggyőződéseinktől, vágyainktól, törvényeinktől függetlenek. Felismerni, leírni, megérteni lehet őket, de megváltoztatni nem.

A következő rádöbbenést az hozta, amikor világossá vált, hogy minél többet tudunk meg egy állatról, egy jelenségről, egy témáról, annál több újabb kérdés merül fel bennünk. Ahogy nő a tudásunk, úgy nő vele a tudatlanságunk felismerése is. Emiatt talán egyesek elkedvetlenednek, pedig ez fontos lendületadó a kutatóknak. A világ – még a fizikai világ is – a maga teljességében megismerhetetlen, tehát mindig lesz kutatni-, felfedezni-.

A sok-sok általános tapasztalat közül még egyet említenék. A tudás megszerzését, a kutatást nem szabad kizárólag a gyakorlati alkalmazhatóság szolgálatába kényszeríteni. Az alapkutatás – amelynek során az ősi kíváncsiság, a tudásszomj kielégítése a cél – ugyanannyira nem nélkülözhető, mint egy épülő ház alapja. Alapkutatás nélkül nincs alkalmazott tudomány, nincs valódi innováció sem. Sosem lehet előre tudni, hogy milyen, a külvilág szemében feleslegesnek látszó kutatás eredményei fogják egykor a megoldást jelenteni egy, akár az egész emberiség számára életbevágó, globális problémára.

Kutatói pályám kezdetén kizárólag a megismerés vágya hajtott. Nem izgatott, hogy a megszerzett tudást kinek, hogyan lehet átadni. Később az élet úgy hozta, hogy a hivatásos természetvédelem berkeiben kötöttem ki. Itt már lehetetlen volt nem észrevenni, hogy a tudásmegosztásnak, a szemléletformálásnak döntő fontossága van. Nem volt egyszerű rájönni, hogy a felfedezés öröme és a szemléletformálás hogyan segítheti egymást, de végül tizenkét évvel ezelőtt néhány kolléga fantasztikus csapatmunkájával kitaláltuk a Vadonleső programot. Tulajdonképpen a ma tudományos körökben egyre sebesebben terjedő, angolul citizen science-nek nevezett (talán átültetve laikus tudománynak hívhatjuk) megközelítést „fedeztük fel”. Ennek lényege, hogy kérdezzük meg az embereket, hogy hol, mikor, milyen állatokkal, növényekkel találkoznak – persze azok közül, amelyeket biztosan felismernek –, és tegyük lehetővé számukra, hogy ezt kényelmesen, szórakoztató módon rögzíteni is tudják. Mi tudományosan is értékes adatokhoz jutunk, miközben ők elköteleződnek a természet megőrzése iránt. Azt hiszem, erre mondhatjuk, hogy „mindenki jól jár” szituáció. ■

Váczy Olivér biológus, szűkebb kutatási területe az ürgék ökológiája és viselkedése; az őshonos élőlényeink állományfelmérését célzó, lakossági megfigyeléseket is bevonó Vadonleső program alapító tagja

Tamási Kinga és Borsodi Eszter, azaz a PLAnt fejlesztette ki azt a kávézaccot és megújuló forrásból származó, növényi eredetű polimert tartalmazó anyagot, amellyel az Ökoindustria szakkiállítás pitchversenyének különdíját nyerték el. Közös projektjük mellett Tamási Kinga a Miskolci Egyetem oktatója, és egy úripari társaságnál dolgozik, Borsodi Eszter pedig egy startupokkal és zöldinnovációval foglalkozó cég munkatársa

Új anyagot hoztak létre

Szöveg: Ferenczi-Bónis Orsolya
Fotó: Kováts Gábor

KÜLÖNLEGES DIZÁJNÚ, EGYEDI LÁMPABÚRA OLYAN ÚJ ANYAGBÓL, AMELY EGYSZERRE TERMÉSZETES ÉS MŰANYAG – MI IS PONTOSAN, AMIT FELFEDEZTEK?

Tamási Kinga: Növényi hulladékokból fejlesztettünk műanyagot úgy, hogy a lehető legtöbb adalékanyagot természetes alternatívával váltottuk ki. Egy műanyag termék ugyanis nem egytípusú anyagból épül fel, hanem sok összetevőből áll. Mindketten polimermérnökök vagyunk, műanyagipari fejlesztőmérnökként dolgozunk. A Miskolci Egyetemen Eszter témavezetője voltam, ma már a szakmai kapcsolat mellett a barátság is összeköt minket.

Borsodi Eszter: A felfedezés kiindulópontja az volt, hogy a kávézacc műanyagipari újrahasonosítására kerestünk megoldást. A környezetbarát működés nagyon fontos számunkra, a zaccot a környékről, helyi forrásokból gyűjtjük, helyben zajlik a feldolgozás, így a körforgásos gazdaság modelljét is megvalósítjuk.

EBBŐL A KÜLÖNLEGES ANYAGBÓL EGYEDI TÁRGYAKAT HOZNAK LÉTRE, MÉGHOZZÁ 3D-S NYOMTATÁSI TECHNOLÓGIÁVAL.

T. K.: Az anyag ötletével bekerültünk egy startup-inkubátorprogramba, az ott kapott visszajelzések alapján találtuk ki, hogy 3D-s technológiával állítsunk elő lakberendezési tárgyakat. Ezzel a technológiával egyedi geometriájú, különleges formájú tárgyakat lehet nyomtatni, azóta ékszerekkel is bővítettük a termékkínálatot.

GYEREKKÉNT IS TUDOMÁNYOS PÁLYÁRÓL ÁLMODTAK?

T. K.: Én mindenképpen. Gyerekkorom óta foglalkoztatnak az anyagok, már általános iskolában ásványgyűjtő szakkörre jártam, és pókhálót szerettem volna készíteni. Mindig érdeklődéssel szemléltem az engem körülvevő világot. Középsiskolában vegyész szakra jelentkeztem, tizenhat éves lehettem, amikor egy műanyagipari céghez kerültem diákmunkára. Beleszerettem a műanyagokba, és eldöntöttem, hogy a Miskolci Egyetem anyagmérnök szakára jövök. Mindig olyan anyagokkal szerettem volna foglalkozni, amelyek természetazonosak. Ez a szépség iránti rajongásomból fakad, minél szebb és minél természetesebb műanyagot akartam fejleszteni – ami most sikerült is.

B. E.: Számomra sem volt kérdés, hogy mérnöknek tanuljak, még hozzá a Miskolci Egyetemen, ez nálunk családi hagyomány. Szeretném elvégezni a doktori képzést, és kutatással, fejlesztéssel foglalkozni a jövőben. A kétfős kis csapatban az én feladatomban a terméktervezés és a 3D-s nyomtatás, ha pedig elindul a vállalkozásunk, a gazdasági feladatok is hozzám fognak tartozni. Kinga az anyagtechnológiáért – anyagfejlesztésért, anyagbeszerzésért – felel a csapatban.

MIT TANÁCSOLNAK A LÁNYOKNAK, AKIK SZINTÉN TUDOMÁNYOS PÁLYÁRA SZERETNÉNEK LÉPNI?

T. K.: Ne hagyják, hogy bárki vagy bármi eltántorítsa őket ettől a pályától! Adódnak akadályok és nehézségek, engem a velük való megküzdésben a szakma szeretete és az a belső hit tett erőssé, hogy ehhez értek, ebben kell a legjobbnak lennem.

B. E.: Nem szabad feladni, elhivatottsággal és kitartással nőként is bármit el lehet érni a tudományos pályán.

A HÓNAP EMBERE

Szöveg: Farkas Anita

Valter Attila

Miközben a föld lakói a járvány utáni újraindulás lázában égtek, a sportszeretők jó része pedig a közelgő futball-Eb-re koncentrált, egy szimpatikus fiatalember csendesen felkerekedett a világ tetejére. A „csömöri havasokból” induló, huszonhárom éves Valter Attila, a hazai országúti kerékpárversenyzés, sőt egész kerékpársportunk egyik legnagyobb reménysége olyat tett, mint előtte egyetlen honfitársunk sem. Első magyarként nem csupán a legjobb huszonöt éven alulinak járó fehér mezt ölthette magára a Tour de France után rangban második körversenyen, a Giro d’Italián, de három napon át viselhetette az összetettben legeredményesebb versenyzőként kivívott rózsaszín trikót is. A háromhetes olasz túrát a tizennegyedik helyen zárta, amivel minden idők legsikeresebb honi bringása lett. Nem véletlen, hogy e páratlan teljesítmény tiszteletére még a Puskás Aréna és a pécsi tévétorony is rózsaszín díszkivilágítást kapott egy éjszakára, a fanatikus rajongók pedig nem átalottak rózsaszín trikóban megjelenni a munkahelyükön.

A nagy menetre a 2020-as Tour de Hongrie megnyerésével hangoló Valter Attila nemcsak nagy reménység, de a hozzá közel állók szerint nagy egyéniség is. Akárcsak édesapja, a pályán és országúton összesen huszonhét magyar bajnoki címet szerző, a fiával gyakran ma is együtt tekerő, sikeres kerékpáredző Valter Tibor, ő is edzésfanatikus hírében áll, állítása szerint sokszor jobban élvezzi a napi négy-hat órán át tartó magányos kerekézést, mint a versenyt. Magyarországon a csömöri vidéken kívül Dobogó-kő és környéke a kedvence, és persze szívesen pattan biciklire a Mátrában is, ahol tavaly az utolsó kilométeren indított hajrával megnyerte a Tour de Hongrie-t – tizenöt év után így újra magyar versenyző nyakában lógott az aranyérem.

„Minden egyes alkalommal, amikor abban a kanyarban megyek, az jut eszembe, hogy bárcsak újra átélhetném! Rengetegszer visszaneztem a felvételeket, mindig libabőrös leszek tőle. Bízom benne, hogy visszatérhetek ide” – mondta egy vele készült interjúban.

Erre pedig minden bizonnyal nem egy lehetősége lesz még. Az először 1925-ben megrendezett profi országúti kerékpárversenynek egyre nagyobb rangja van szerte a világon. Valter Attila és a Giro d’Italián szintén versenybe szálló, összetettben századik helyet szerző Dina Márton sikerei nemcsak még több külföldi bringást vonzhatnak hozzánk, de a saját utánpótlásbázisunk is szélesedhet a vonzó példák nyomán, amire óriási szükség volna.

„Ha Ati nyitotta meg ezt a kaput, annak csak örülök. A magyar versenyzők mindig kicsit szkeptikusak voltak, de úgy gondolom, mi bebizonyítottuk, hogy innen is meg lehet csinálni. A magyar kerékpársport nem a tehetségekben kevés, hanem a lehetőségekben, edzés módszerekben, csapatokban, edzőkben. Ez mind pénz és tudás függvénye, amit meg kell még szereznünk” – jelöli ki a jövő útját a saját álmait a fiában büszkén viszontlátó Valter Tibor.

Rendkívüli utazások

Szöveg: **Bencsik Gábor**

A könyvkiadók néha elkövetik azt a hibát, hogy Verne Gyula regényeit nem az eredeti, fametszetes illusztrációkkal adják közre, hanem új rajzokat készítenek hozzájuk. Nagyobb hiba ez, mint ha egyáltalán nem közölnének képeket, pedig az is tévedés. Verne könyvei az eredeti metszetekkel teljesebbek, ezt legtöbbször a mai olvasók is érzik, még ha nem tudják is, miért ez az összetartozás. A válasz megtalálásában segítségünkre van az a sorozatcím, amellyel annak idején a legtöbb Verne-kötet megjelent: *Voyages extraordinaires*, rendkívüli utazások. A 19. század második felének illusztrált útleírásait kell kézbe vennünk ahhoz, hogy ráismerjünk az összefüggésre.

Décsi Lajos 1933-ban megjelent *Világirodalmi lexikonjában* olvasható Vernéről: „miközben a Föld felfedezésének s a híres utazóknak történetét állítja össze (1867), maga is fontos fölfedezést tesz: új regényműfajt talál.” Valóban, a halhatatlan író megértette, és zseniális módon megfogalmazta azt, amit akkor, a földrajzi fölfedezések utolsó nagy korszakában százazrek éreztek. A vágyat, hogy elutazhassanak oda, ahol olyan csodálatos a világ. Ahol a vízirózsa levele egy embert is elbír, ahol hosszú agyaráú rozmárok heverésznek a jégen, ahol papagájok rikoitoznak és párdúc oson, ahol tenyérnyi lepkék csaponganak a lombokon átszűrődő fénypázmákban, ahol elefánt trombitál és tigris bömböl, ahol fekete emberek járnak a tűz körül vad táncukat az éjszakában, ahol lámák pergetnek imamalmot, ahol indiánok osonnak, és nyilakkal kelnek harcra a jaguárral. Utazni, utazni vágyott egész Európa a földrajzi fölfedezők hódításai nyomán olyan csodálatosan kitáruló és kitáguló világban, eljutni addig sosem látott helyekre, átélni az egzotikum varázsát.

Természetesen kevesen utazhattak. Utaztak hát Verne regényeinek szárnyán Amazóniába, lakatlan szigetre, a messzi Kárpátok ölébe, a tenger mélyére vagy föl a levegőbe. Teljesen félreérti Vernét, aki azt hiszi, hogy a regényekben minden az ő képzeletének a teremtménye. Éppen ellenkezőleg! Kit érdekelték ekkor a fantazmagóriák? Hiszen ez a kor hitt önmagában, hitt a tudományban, hitt a feltartóztathatatlan haladásban, hitt abban, hogy

a valóságnál semmi sem csodálatosabb. Verne forrásai tudományos könyvek, útleírások és újságok voltak, elsősorban talán az újságok, amelyek ekkoriban kezdtek igazán nagy példányszámban megjelenni, nem kis részben az érdekes, egzotikus híradásoknak köszönhetően.

A földrajzi felfedezések utolsó nagy korszakát említettük, okkal. Hatalmas munka zajlott, és látványos eredmények születtek. Az úti beszámolók nyomán rövid idő alatt tetemes mennyiségű adat halmozódott fel, az ismeretlen területek rohamosan fogytak. A 19. század végére Európa tudósai gyakorlatilag számba vették az általuk ismert világot, leírták szinte az összes gerinces állatot és az alsóbbrendűek többségét, hasonlóképp a növényeket, megismertették a legtöbb népet és nyelvet. Gyűjtöttek és közreadtak hatalmas lendülettel és önbizalommal.

Az élő és az élettelen világ sokszínűsége valójában ekkorra mutatkozott meg. Mintha egy fiatal embernek az agyonolvasott ábécéskönyve helyett most adtak volna először a kezébe igazi regényt, Európa népe úgy falta a világból felé áramló információkat. El volt bővölve ettől az új olvasmánytól, saját civilizációjától, ami ezt a mérhetetlen haladást lehetővé tette.

Maguk a fölfedezők sem a kalandokért indultak útnak, hanem elsősorban adatokért. Azt tekintették feladatuknak, hogy a lehető legtöbb, legpontosabb följegyzést készítsék a terepen, és a részletes információkat szakfolyóiratokban, az általános ismereteket útleírásokban publikálják. A fényképezés előtti korszakban pont ebből a célból készítették rajzokat is. A leghatározottabban visszautasították volna, ha útleírásaik képeit afféle regényillusztrációnak titulálják, elsősorban vizuális információhordozónak tekintették őket.

Ha tehát felütünk egy 19. századi útleírást, a benne található képeket úgy kell tekintenünk, mint amelyek elsősorban az ismeretterjesztést hivatottak szolgálni. Csakhogy az a világ, amely a kor fametszetes illusztrációiból visszaköszön ránk, nem objektív. Csupa valóságos részletből valami nem valóságos áll össze. Amit ezeken a képeken látunk, vonzóbb világ, mint az igazi.

Hogy lehetséges ez? Ahhoz, hogy egy fametszetes illusztráció elkészüljön, legalább két alkotóra van szükség: az utazóra és a fametszőre. Hiszen a fametszés nagyon nehéz szakma, egyetlen utazótól sem volt elvárható, hogy értsen hozzá. A nyomódúca vésés a metsző feladata. Aki a kor sajátos figurája volt, művésziparos. A nevét nem jegyezték, önálló alkotásaira senki nem volt kíváncsi, rajztudása, művészi képzelőereje mégis meghatározta a metszet minőségét és karakterét. Volt még egy fontos tulajdonsága: soha nem látta azt, amit metszetté formált. Talán még a szülővárosát sem hagyta el, élt Berlinben, Milánóban vagy Miskolcon, és a vizuális ismereteit pontosan onnan merítette, ahonnan a polgártársai: a kollégái metszeteiből. Ebből egy paradoxon következett, fogalma sem volt róla, valójában hogyan néz ki egy pápua kunyhó, de arról igen, hogy hogyan kell lerajzolni.

Ezt a tudását akkor is kamatoztatta, ha jól szerkesztett eredeti rajzot kapott, legtöbbször azonban csak skicceket, vázlatokat tettek elé, a részleteket – jobb esetben – az utazóból szóban kellett kiszednie. Mit tehetett hát? Megkomponálta a látványt, odarajzolta azt is, aminek szerinte ott kellett volna lennie, szépérezke

segítségével korrigálta a valóság hibáit, vagy éppen „elkapta a pillanatot”, egyetlen kompozícióba sűrített egy egész eseményt.

Ha végiglapozunk egy 19. századi illusztrált útleírást, csupa szép és érdekes jelenet tanúi lehetünk, szép és érdekes tájak előterében. A mozdulatok színpadiasak, a növényzet burjánzó, a pillanat eseményekkel teli. Nem kell kételkednünk abban, hogy azok a növények mind ott voltak a közelben, az események mind megtörténtek. Csak éppen nem a kép szűk kivágásában, nem egyetlen pillanatban.

A képek korabeli szemlélői persze mindezt nem tudták. Meg voltak győződve róla, hogy hiteles információk birtokába jutottak. És hogy a távoli világ tényleg ilyen érdekes, vonzó, tényleg ilyen egzotikus. Hiszen minden olyan érdekes, minden jó irányba halad. Az emberek úgy érezték, hogy az európai civilizáció, mint egy jól megépített lokomotív, robog előre, minden tudományág nagyszerű eredményeket mutat fel, minden megismerhető és leírható, ábrázolható.

Amilyen ragyogó volt az illúzió, olyan drasztikus volt a csalódás, amely nem sokkal később Európát érte. Az első világháború volt az az esemény, amely úgy söpörte el a szép illúziókat, mint a hurrikán a homokvárat. A tudósoknak rá kellett döbenniük, hogy bár a pápuákról és a hottentotákról minden adatot összegyűjtöttek, a cselédjük ismeretlen előttük. Hogy míg ők az amazonasi szitakötők monográfiáját írták nagy szorgalommal, a nemzetekben gyűlölet ébredt egymás iránt, és senki sem emelte fel a szavát emiatt.

Majd jött a sokszorosított fénykép, és kiderült, hogy a világ a föld túlfelén is éppen olyan rendetlen és jellegtelen, mint ezen a felén. A valóság falai bekerítették a fantáziát, nyitott kapu csak a művészetek felé maradt. A tudós könyvek metszetei által felépített szép, rendezett, megismerhető és áttekinthető világ összeomlott, és nem is épült fel többé.

De itt maradtak nekünk Verne regényei és azok képei, hogy általuk részt vehessünk a rendkívüli utazáson, rövid időre újra átéljük az egzotikum varázsát. ■

AFALAKEREJE

VÁR ÚJ SZEREPBEN

Szöveg: **Ferenczi-Bónis Orsolya**

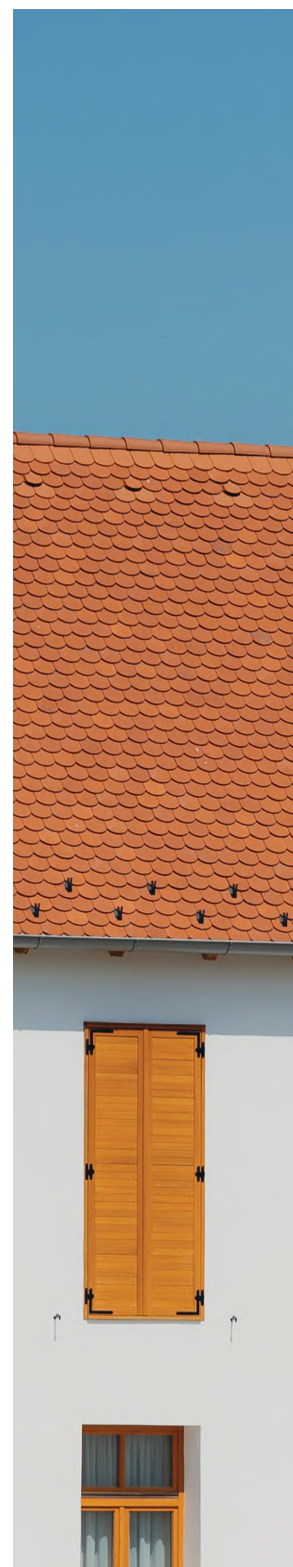
A 16. században emelt borsi Rákóczi-kastély reneszánsz építészetünk kiemelkedő példája, különös jelentőségét pedig az adja, hogy II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem szülőhelye. A várkastély felújítása a határon túli műemlékvédelem kiemelt projektje, a megújult épület 2021 nyarán nyílt meg.

Borsi kicsiny település Szlovákiában, a határtól alig három kilométerre, a Zemplén déli lejtőinél fekszik. Sík vidék, utunk egyenesen vezet a község központjáig, onnan a Bodrog felé fordulva érkezünk meg a Rákóczi-várkastélyhoz, ahol a fejedelem született. A Zemplént áthatja a Rákócziak öröksége, a sziklabércekre, hegycsúcsokra épült várak és reneszánsz kastélyok felidézik a család történetét. A fejedelem dédanyja, Lorántffy Zsuzsanna I. Rákóczi Györggyel 1616-ban kötött házassága tette a nemesi családot Zemplén vármegye főurává; a feleség hozománya volt a borsi birtok a sárospataki uradalommal együtt. A kastély ekkor élte fénykorát, Lorántffy Zsuzsanna kezei alatt vált gyönyörű reneszánsz épületté: új

palotaszárnyak, vendégszobák és bástyák épültek, a kiterjedt uradalomhoz pajták, kocsiszínek és majorság tartozott. A reneszánsz kertben gyümölcsöst és lugast alakítottak ki. A megerősített fejedelmi hajlék nagy udvartartás fogadására is alkalmas volt.

Borsi az északra Galícia felé nyújtózó, délen Borsodig érő Zemplén vármegyének épp a közepén helyezkedett el. A Rákócziak főként Munkács felé utazva álltak meg itt. Bár sokáig tartotta magát az a nézet, hogy Zrínyi Ilona Munkácsról Regécre utazott épp, amikor megszállt Borsiban, és életet adott fiának, a kutatások szerint tudatosan választotta a nyugodt, eldugott helyen lévő kastélyt, tehát már várandóssága alatt az otthonos várkastélyba költözött. Ezt a kényelmet és biztonságot

FOTÓ: TELEKI LÁSZLÓ ALAPITVÁNY / NÉMETH ROBERT / TOMOJKA VOJTKO BELA

„Örökségvédelmi szempontból a felvidéki magyar reneszánsz építészet egyik legszebb és legjelentősebb emléke”

A kastélyhoz közel eső Bodrog menti terület méltatlanul elhanyagoltta vált, ezért rendezni fogják a közeli elvadult erdővel és az elmcasarasodott kis tóval együtt. A Sátoraljújhely Város Önkormányzatával közös Interreg pályázat keretében pedig turizmusfejlesztési terveket váltanak valóra. Cél, hogy a kastély olyan kulturális idegenforgalmi központ legyen, ahol több napot is érdemes eltölteni

II. Rákóczi Ferenc csak kétéves koráig élvezhette. Néhány hónaposan elveszítette édesapját, nagyanyja, Báthory Zsófia pedig anyósa, Lorántffy Zsuzsanna halála után visszatért a katolikus valláshoz, a Rákóczi-birtokokhoz tartozó falvakból kiűzte a protestánsokat, majd menyét és unokáit is kizárta az örökségből. Rákóczi mostohaapja, Thököly Imre kurucái mindezt azzal torolták meg, hogy a Rákóczi-árvák birtokait prédálták és pusztították, ennek esett áldozatul a borsi kastély is. Ezt követően a bécsi udvar kezelésébe került a Rákóczi-család összes javával. Miután az ifjú Rákóczi Ferenc visszanyerte minden jogát az örökségére, elkezdte felújítani a várkastélyt.

EGY PUSZTULÓ VÁR ÚJJÁSZÜLETÉSE

A fejedelem életében azonban Borsi már nem tölthette be azt a szerepet, amelyet szüleiében és nagyszüleiében. Az épület egyre gyakrabban cserélt gazdát, majd a 20. század végére olyan rossz állapotba került, hogy a teljes pusztulás fenyegette.

A felújítás sokak régi álma volt, a rendszerváltozást követően el is kezdődtek a karbantartási-helyreállítási munkálatok, de forráshiány miatt elakadtak. 2013-ban Áder János karolta fel az ügyet, és az akkori szlovák köztársasági elnökkel, Ivan Gašparovičsal megállapodtak abban, hogy a két

ország együttműködik a felújításban. 2017-ben a határainkon túli magyar műemlékek védelmével, kutatásával, dokumentálásával és felújításával foglalkozó Teleki László Alapítvány kapta feladatul, hogy kidolgozza a kastély újjáépítésének leghatékonyabb módját. Az újjáépítés 2018-ban kezdődött az anyaországi Wittinger Zoltán és a kassai Pásztor Péter építészek elképzelései alapján. A felújítást az évszázad rekonstrukciójaként is emlegetik: az épület pusztulásközeli állapotból született újjá. A megújított kastélyt 2021. június 19-én adta át Áder János magyar és Zuzana Čaputová szlovák köztársasági elnök.

Az épület a Lorántffy Zsuzsanna idejében fénykorát élő kastélyt idézi. A megérkezés már önmagában élmény. A várkastélyt vízzel teli várárok övezi, mely fölött fahídon kelünk át, a hatalmas, sötétbarna kastélykapuk hívogatva megnyílnak. A tojásfehér homlokzat, a galambszürke ablak- és ajtókeretek hűen idézik a kastély 17. századi hangulatát. Diószegi Lászlótól, a Teleki László Alapítvány igazgatójától megtudjuk, hogy bár a kastély nagyon rossz állapotban volt a felújítás megkezdésekor, a főfalak álltak, és sok elem, például a reneszánsz ablakok és ajtók faragott kőkeretei épen megmaradtak. Örökségvédelmi szempontból a felvidéki magyar reneszánsz építészet egyik legszebb és

A kastély előtt 1969 óta áll a fejedelem mellszobra, amelyet Mayer Ede szobrászművész Mátyóki Ádám festménye alapján készített 1907-ben. A szobor korábban Zólyom főterén állt, de 1920 júniusában ledöntötték, és be akarták olvasztani. Szerencsére – az utolsó pillanatban – el tudták rejteni a zólyomi vár pincéjében, ahonnan a hatvanas években Fülekre, majd onnan Borsiba vitték, ahol a fejedelem szülőháza előtt méltó helyre kerülhetett, a felújítás során pedig 2018-ban új talapzatot is kapott

legjelentősebb emléke ez, mert noha közel került hozzá, a Kárpát-medencei kastélyok többségével szemben nem pusztult el. A Magyar Királyság török megszállás alá kerülő területeinek reneszánsz épületei közül ugyanis kevés maradt fenn, azok is inkább csak a mai határainkon túl, a Felvidéken és Erdélyben.

EGY KASTÉLY ELSŐ ÉS MÁSODIK FÉNYKORA

A borsi kastély két reneszánsz udvarház összeépítéséből jött létre. Az elsőt a törökverő Henyey Miklós építtette – a kiállításon láthatjuk is azt a szemöldök-követ, amelynek felirata szerint a Henyey-féle épület 1579-ben már állhatott. A második kúriát Henyey veje, Zeleméry Kamarás Miklós emeltette, majd később a két részt egybenyitották, így alakult ki a kastély ma is látható két régi szárnya. Az épület ekkor még reneszánsz udvarházként szolgált, az 1630-as években alakította méltó főúri rezidenciává I. Rákóczi György felesége. Lorántffy Zsuzsanna négyszög alakban zárt reneszánsz kastéllá bővítette a korabeli szokásoknak megfelelően. „A Bodrog felőli szárny később áldozatául esett a történelemnek, az alapjai azonban megmaradtak, így a romterületet helyre tudták állítani – mondja Diószegi László. – A restaurátorok kiváló munkát végeztek, például a falkép- és homlokzatrestaurátor Gombos Péter feltárta a főhomlokzat díszítésének a nyomait, és azok alapján rekonstruálni lehetett a reneszánsz kori díszítéseket.” Később a megmaradt U alak egyik szárnya is megsemmisült, azt 1940-ben a neves építész Lux Kálmán tervei alapján újjáépítették. Ebben az újabb szárnyban rendezték be a szállodát és az éttermet, a történelmi szárnyban pedig a kiállítást.

A tárlat bejáratánál a fejedelem Roland nevű kutyájáról készült szobor fogad. A korabeli forrásokból kiderül, hogy különösen hűséges jószág volt, nemcsak hogy az idegeneket nem engedte ura közelébe, de amikor a fejedelem déli álmot aludt, vagy éjszakai nyugóóra tért, azokat sem engedte az ágyához, akik gyakran forgolódtak őfelsége körül. A múzeumban több mint ezer négyzetméteren járhatjuk végig azt az utat, amelyet – képletesen – II. Rákóczi Ferenc is bejárt. A Bodrog felőli épületszárny, amely megsemmisült, a kastély női szárnya volt, ahol a fejedelem is született, a felújítás során azonban ott helyezték el a szülőszobát, ahol a legenda is tartja, így születésétől követhetjük a fejedelemmé, nemzeti hőssé, szabadságharcossá, majd legendává váló Rákóczi útját.

KIÁLLÍTÁS 21. SZÁZADI ESZKÖZÖKKEL

A kiállítást a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem kreatív csapata álmodta meg. Nem hagyományos múzeumi tárlat ez: 21. századi eszközökkel olyan izgalmas és mozgalmas bemutatót állítottak össze, amely garantáltan megragadja és fenntartja mindenki figyelmét. A tárlat részeként három különleges attrakció is látogatható: a virtuális-valóság-szobában a fejedelem életének fontos pillanataiban hű apródjaként vehetünk részt, a szabadulószobában a Habsburg-ellenes szervezkedés vádjával a bécsújhelyi börtönbe vetett Rákóczi szökését kell megszerveznünk, a harmadik attrakció pedig egy körpanoráma-vetítő, amely a környék látnivalóival ismert meg. Ezek mellett is rengeteg érdekesség fogad, bepillantunk a kastély- és udvarházépítés kulisszatitkaiba, megismerhetjük, hogyan működött egy uradalom, egy hatalmas sakktábla pedig bemutatja, milyenek voltak a különböző birodalmak erőviszonyai, melyik országnak mekkora volt a lakossága, hadereje, és olyan érdekességeket is megtudunk, hogy miért lett közkedvelt a csokoládé és a kávé. A kiállítás utolsó szobájában a Rákóczihoz kötődő emléktárgyakat látjuk.

„Amikor a műemléki felújítás már sínen volt, el kellett gondolkoznunk azon, hogy miként biztosíthatjuk a komplexum fenntarthatóságát – magyarázza Diószegi László. – Nem elég csak újjáépíteni egy épületet, fontos, hogy működőképes és önfenntartó is legyen. A kulturális turizmus mezsgyéje azonban nem túl széles, ezért kiegészítő vendéglátási attrakciókat kellett megvalósítanunk, amelyekkel bekapcsoljuk a kastélyt a turizmus vérkeringésébe.” A nyár folyamán, ősszel további fejlesztések készülnek: tanösvény, kishajójárat, kerékpáros- és kajak-kenu táborhely a Bodrog partján, a kastélyt a Zemplén Kalandparkkal összekötő elektromos-bicikli-útvonal, tematikus játszótér várja majd az érdeklődőket.

Látogatásunk lassan a végéhez közeledik. A kastélyt szegélyező lombos fák árnyékában visszafordulunk, és még csodáljuk egy ideig az elénk táruló képet. Az újjászületett épület szemet gyönyörködtető látvány, kortalanul illeszkedik a tájba. Évszázadokkal ezelőtt az egykori reneszánsz udvarház fejedelmi várkastéllá vált, majd lassú hanyatlásnak indult. Most megújulva ismét fénykorát éli. Új szerepben várja, hogy megtöltsük új történetekkel. ■

A HEY SZELLEME JÁRATLAN UTAKON

„Rengeteg kincs van Magyarországon is, ami mellett úgy sétálunk el, hogy nem is fogjuk fel, milyen értékes” – mondja beszélgetésünk során a túravezető. Hagyva a megszokottat letérünk hát a főutakról, hogy lassítva a sebességen érintetlen helyekkel, helyek által érintődött emberekkel találkozassunk.

TETTRE VÁLTOTT SZÓ

Szöveg: Meszleny Zita
Fotó: Földházi Árpád

„Megáll az istennek igéje, és nem állhat senki ellene.”
A vizsolyi templom kapujára írt mondat talán válasz is a kérdésre,
amely a faluba hozott minket: vajon hogyan határozhatja meg
a Biblia egy közösség és egy lelkész egész életét?

4,5 millió betű, 2412 oldal, 6 kilogramm. Jóval egyszerűbb számokkal szemléltetni a vizsolyi biblia nagyságát, mint szavakkal megragadni a jelentőségét. Ez hamar kiderül, ahogy a templom előtt találkoztam a tiszteletest, Kovács Zsolt Leventét faggatni kezdjük az első teljes magyar nyelvű bibliafordításról és annak születési helyéről. „Vizsoly, a református Betlehem, a *Biblia* faluja a mi egyházunkban fogalom, hívószó. Tízévesen osztálykiránduláson, aztán egyetemistaként is jártam itt, és később is magától értetődött, hogy időről időre megfordultam erre” – magyarázza, mit jelent a közösségnek a falu. Ezt hallva meglepődünk, amikor kiderül, itt, a reformátusok egyik legfontosabb magyar zarándokhelyén a reformáció veszélyeztetett állapotban van. Hogy megértsük, miként került ebbe a helyzetbe a település, a lelképásztor – miközben körbevezet

a templom mellett álló látogatóközpontban – gyorsan talpalót tart Vizsoly történelméről.

TERMÉKENY TALAJ

„Épp itt, a mellettünk zajló ásatások során találtak egy honfoglaláskor előtti kovácsműhelyt. A terület már akkor lakott lehetett” – mutat a lelkész a főkapun belépve az udvarra, ahol nagy földkupacok árulkodnak a mélyben zajló munkálatokról. Rövidesen kiderül, mi készül ott. Ám mielőtt a jövőre terelődne a szó, a tiszteletes még egy kicsit a múltba irányítja a figyelmünket. Van is miért. Mint megtudjuk, a Szent István nyomán kereszténnyé lett Vizsoly lakosai már László király idején saját templomot emeltek. A nyári napfényben hófehéren ragyogó épület egyike az ország tíz legrégebbi templomának. A középkort sem sötétként, inkább aranykorként

A vizsolyi templom számtalan különlegességének egyike a búcsújáró kapu. Míg szokás volt pénzért bűnbocsánatot vásárolni, a hívek úgy szentelték meg az érméket, hogy a templom falába karistoltak velük. Ahogy azonban a reformációval eltörölték a búcsúcédulákat, a kaput is befalazták. A helye a karcolásokkal együtt ma is látható. Egy másik érdekesség itt az úgynevezett fénytemplomjelenség. Az épületet úgy tájolták, hogy Szent János napján a felkelő nap első sugarai a falat díszítő Szent János-freskót világítsák meg

jegyezték a falu történetében. Olyannyira, hogy ekkor a kereskedelmi utak csomópontjában lévő település mezővárosi rangot kapott. „A pezsgő szellemi közeg biztos talajnak bizonyult, amelyen a reformáció gondolata termőre fordulhatott” – magyarázza a 16. századi gyors valláscsere kulturális okait Kovács Zsolt Levente.

A bő négyszáz évvel ezelőtti valóságba belehelyezkedve már érthető, Károli Gáspár miért épp a közeli Göncön dolgozott két évtizeden át azért, hogy a *Biblia* sorait a magyarok a saját nyelvükön ismerhessék meg. A kéziratot aztán a mester egyik fő segítője, Szenczi Molnár Albert hordta a közeli Vizsolyba, Mantskovit Bálint neves nyomdájába. Itt készült el másfél évnyi megfeszített munka eredményeként a több mint kétezer oldalas mű. „Ez a 16. századi nyomtatás legnagyobb hatású produktuma. A magyar nyelv átmentésének, a nemzeti identitás megerősítésének, a hitbéli megújulásnak és a tudomány fejlődésének egyik sarkalatos pontja. A magyar irodalom legnagyobb példányszámú, legtöbb kiadást és szövegverziót megélt alkotása” – érzékelteti a vizsolyi biblia fontosságát a lelkész, ahogy a látogatóközpont egyik termébe invitál minket. A szoba közepén egy korhű nyomdagép áll. Gyorsan beigazolódik, amiben a masinát meglátva reménykedtünk. Bőrköpenyt és sapkát véve kis ízelítőt kaphatunk abból, milyen hatalmas feladat volt a könyv akár egyetlen oldalának elkészítése. Nem véletlenül volt borsos ára egy ilyen bibliának. A Vizsolyhoz hasonló települések nem is engedhettek meg maguknak ekkora kiadást. A falunak 1940-ig ezért nem volt vizsolyi bibliája. Igaz, a helységnek a nyomtatást követő évszázadokban jóval nagyobb gondjai voltak ennél. A Rákóczi-szabadságharc után pestis és kolera pusztított a környéken. A járványokat mindössze öt család élte túl, az elnéptelenedett vidékre katolikus magyarok érkeztek. Noha a református közösség ekkor kisebbségbe szorult, a lakosok nem panaszkodhattak. A tokaji borvidék részeként a szőlő jó megélhetést nyújtott mindenkinek. Ám a filoxéra nem kímélte ezt a környéket sem, az újratelepítéskor pedig a falu kiszorult a borvidékből. A szőlőtáblákat felváltó gyümölcsösök úgy-ahogy eltartották a falubelieket, a település mégis nehéz helyzetbe került. A történelmi viszonytárságok, a munkalehetőség hiánya, az elvándorlás, a térség etnikai összetételének változása egyre nagyobb súllyal nyomta az itt maradók vállát. „A zilált állapot abba a döbbenetbe csapott át, hogy nem maradt lelképásztor, aki elvállalja a falut. A megszűnőfél-

ben lévő, alig harminc főt számláló gyülekezet és a pusztuló történelmi emlékek felkarolása a nehéz körülmények között óriási feladatot rótt volna a közösség vezetőjére” – festi le az érkezése előtti körülményeket a lelkész.

LEPOROLT KINCS

Végül 2011-ben a vizsolyi gyülekezet az akkor a fővárosban élő Kovács Zsolt Leventét hívta meg vezetőjének. A pályakezdő lelkész nem riadt meg a feladattól. Sőt. „Óriási adományként éltem meg, hogy ilyen bonyolult helyzetben lévő, mégis ennyire kivételes örökséget magáénak tudható közösségbe jöhetek” – emlékszik vissza a benne kavargó érzésekre. Amikor arról kérdezzük, mégis milyen Budapestről egy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei faluba költözni, azért bevallja: „Óriási váltás volt.” Ám sokat könnyített a helyzetén, hogy gyógypedagógus felesége révén kötődött a szomszédos faluhoz, Göncruszkához. „Általa jobban rá tudtam csatlakozni a környék történetére, amikor bemutatkoztam. Így noha kívülről jöttem, bizalommal fogadtak. Mondhatom, hogy hazaértem” – mesél a beilleszkedésről a faluba határozott tervekkel érkező férfi.

„Pusztult a templom, ázott a tető, roncsolódtak a freskók. Bent semmit nem lehetett látni, kipukkadtak a hetvenes évekbeli izzók. Ha zarándok érkezett, csak a templomban fogadhattuk, illetve egy pottyantós budival tudtunk szolgálni” – részletezi az állapotokat a tiszteletes. Ezt látva egyértelmű volt, hogy meg kell találnia azokat a sarokpontokat, amelyekre támaszkodva újra felépíthető itt az élet. Így is tett. „Már az elején leszögeztem, hogy két nagy munkaterületet látok Vizsolyban. Először is a foglalkozniuk kell atyáink hagyatékával. Mindazzal a szellemi és épített örökséggel, ami itt lokalizálódik. Ezt a kincset le kell porolnunk, és az értékéhez méltón kell gondoznunk. Nem öncélúan, hanem a falu és az ország hasznára és az Úr dicsőségére. De ezzel egy időben az emberi örökségünkkel, a faluval is foglalkozniuk kell, ennek központi eleme pedig a cigánymisszió. Enélkül az első feladatunkat sem tudjuk teljesíteni.”

Az első cél mentén munkához is látott a lelkész és a közösség. Kalákában kezdték körül köre megújítani a környezetet. A templom körül álló romos épületekből, a régi egyházi iskolából, a kántortanítói lakásból és az annak végén álló istállóból szép lassan könyvesház, nyomdatörténeti múzeum és Észak-Magyarország egyetlen református könyvesboltja lett. „A Hernádról

kaptunk ingyensódert, és ez csak egy példája annak, milyen csodálatos, kalandos módon zajlott a felújítás. Tényleg Indiana Jones-szerű történet volt. A közösség új lendületét aztán támogatások is fokozták” – tudjuk meg, miközben bejárjuk az interaktív múzeumot. A mennyezetet díszes fakazetták borítják. A Biblia címdoldalát idéző motívumokkal festett falak között több száz éves könyveket, eredeti metszetek alapján készített gépeket és szerszámokat csodálunk meg. Ahogy helyiségről helyiségre megyünk, a lelkész tovább részletezi a vízióját: „Arra akartunk építeni, amit a hely évszázadok óta magában hordoz. Mindezt az értékéhez és a mai korhoz méltó minőségben szerettük volna megvalósítani. Átéltetővé akartuk tenni a kincseinket, de úgy, hogy mindezzel a hitünkről tudjunk tanúságot tenni.” Az eredmények nem maradtak el. A zarándokhely az elmúlt tíz évben megháromszorozta a látogatóinak számát. De még van hova álmodni. A tiszteletes szeretné, ha a vendég, aki jövőre Vizsolyba látogat, már az új haranglábat, a közösségi térrel bővített könyvesházat és a most még csak földkupacoknak tűnő pincemúzeumot is bejárhatná. Ám ahogy hangsúlyozza: „Ez nem egyszemélyes álom. A közösségből egyre többen érzik annak a jelentőségét, hogy itt vagyunk, és reformátusként nem feledve a múltat, jövőt építünk. Több nehéz körülmények között élő gyülekezeti tag dolgozik nálunk kerésként, takarítóként, tárlatvezetőként. Nagyon büszke vagyok rájuk. Ezek látszólag kisszabású történetek, de valójában hatalmas értékűek.”

EMBERI ÖRÖKSÉG

A lelkész második célkitűzése, a közösség megszervezése és a cigánymisszió elindítása még az elsőnél is nehezebb vállalkozás volt. „Talán ha egy jól menő gyülekezetbe érkezem, kapásból elutasítják a szándékomat. De mivel mélyponton voltunk, mindenki érezte, meg kell ragadni a gyeplőt, és valamire indulni kell – magyarázza a kezdeti hangulatot, majd határozottan folytatja: – Ha egy ilyen kis gyülekezet nem összefog, hanem szétszakad, akkor az önmegsemmisítés útjára lép. Egy ekkora közösségben minden tagnak hatalmas értéke van. Nem mondhatunk le senkiről. A cigányságot tehát be kell fogadni a közösségbe, mert ezen múlik, hogy élhetetlenné válik Vizsoly, vagy egy boldog és büszke, a lehetőségeivel, örökségével élni tudó, a kihívásokat közösen leküzdeni képes település lesz.” A lelkész nemcsak beszél minderről, hanem cselekszik is. Létrehozta a helyi Biztos Kezdet

„Mi van, ha egyikük pap akar lenni? Hadd legyen családja” – ezzel a mondattal győzte meg a lelkész katolikus édesapját református édesanyja arról, hogy a fiai az ő vallását kövessék. „Apukám beadta a derekát, anyukám prófécijája pedig valóra vált. Őt gyermekem van, és hálás vagyok a létükért” – meséli a tiszteletes

Noha alig harminc tagot számlál, különleges helyzetének hála, önálló egyházközség a vizsolyi. Saját lelkipásztora, hitéleti és missziós programja van, a turizmusnak köszönhetően pedig önfenntartó módon gazdálkodik és működik

Gyerekházat, ahol a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek korai, születésüktől hároméves korukig zajló fejlesztését segítik a hét minden napján. Míg felesége az egészen fiatal korosztállyal törődik, ő többek között ifjúsági programokat szervez. „Az első években még nehéz dolgom volt, amikor a közös focit például csak a templomkertben tudtuk megtartani, a labda pedig eltalálta az épület fényoszlopját. Erős kritikát kaptam, jogosan. De abból nem engedtem, hogy ez az egyik legfontosabb küldetésem itt. Aztán lett közösségi házunk, ami békét hozott” – idézi fel a lelkipásztor. Beszélgetés

közben a látogatóközpontot elhagyva a templom felé sétálunk. Az utcán egy roma család jön velünk szemben. „Áldás, békesség!” – kiáltják vidáman a gyerekek a tiszteletesnek, aki mosolyogva viszonzozza a köszöntést.

A rövid jelenet után arról faggatjuk, mennyire jellemző, hogy a lelkész a gyülekezet életének ilyen sok területén jelen van. Közösségsszervező, szociális munkás és projektmenedzser is egy személyben. „A családmodell a legjobb gyülekezeti modell. Szerencsére mivel családapam vagyok, kicsiben is tapasztalom azt, amit nagyban csinálnom kell.

„Manapság sok helyen tapasztalok spirituális vákuumot. De ha az ige által tudunk valami isteni többletet hozni az emberek életébe, akkor azt megérik. Nem lehet kieroszakolni, de ha van az a plusz, csatlakozni fognak” – árulja el a református hitterjedésével kapcsolatos gondolatait a lelkész

A jó családfő gondot fordít a lelki életre, hiszen ez és a belőle fakadó erkölcs mindennek az alapja, emellett az anyagi biztonságra, az egészségre, az érzelmi, a szociális és a kulturális igényekre is figyel. Azt hiszem, ilyen egy hiteles lelkész is – feleli, majd így folytatja: – Az embert a maga teljességében érdemes nézni, és egyik dimenzióját sem szabad elhanyagolni, ha azt szeretnénk, hogy a földi élete teljes lehessen. Persze van olyan tiszteletes, aki azt mondja, ő csak lelki munkás. És a fejlett társadalomban meg is teheti az egyház, hogy kizárólag a maga specifikumát adja, mert más területekre ott vannak más szakemberek. Egy ilyen közegben azonban úgy lehet hiteles lelki életet élni és vezetni a híveket, ha az életük többi szegmenséről is tudomást veszünk.”

A gondolatmenet végét már a hűvös templomban hallgatjuk. A vastag kőfalakat színes freskók borítják. Megrendítő a látvány. A különböző korban egymásra rétegzett festmények, a díszes falak és a református egyszerűség keveredése, az itt megcsodálható eredeti vizsolyi biblia, valamint az elmúlt évezred és a felújítás nyomai magukban hordozzák Vizsoly teljes történetét. És ahogy a tiszteletes a terveiről beszél, az ő kettős küldetése is egygyé fonódik. „Nagy vágyunk egy saját óvoda, hogy folytathassuk azt, amit a pár hónapos korú gyerekekkel elkezdtünk. Így teljesülhetne ki a családmisszió, ami tényleg a kulcsa mindennek. Ha azt akarjuk, hogy legyen Vizsolyban hatvan év múlva is legalább egy református, aki kinyitja ennek a templomnak az ajtaját a zarándok előtt, ahhoz most, a legkisebbeknél kell elkezdenünk a munkát. Ez olyan egyszerű, mint az egyszeregy. Csak sokszor emberi távlatokban gondolkodunk. Pedig írva van, hogy más a vető és más az arató. Isten országa így épül. Mi mások munkájának gyümölcsét élvezzük – elég csak most körbenéznünk –, az általunk elhíntett mag utánunk érik majd be. Ez így van rendjén.” ■

A JÓ PÉLDA RAGADÓS

Szöveg: Tábori Kálmán
Fotó: Földházi Árpád

Vizsoly és Gönc után már csak néhány falut találunk az országhatáron innen. Utóbbiban fordították, előbbiben nyomtatták az első magyar nyelvű bibliát 1590-ben. Ez már történelem. Ami a kétezres évek második évtizedében a két település között történt, még nem az. A göncruszakai református gyülekezet közösségi méhészetéért ugyan 2017-ben Highlights of Hungary elismerést kapott, prémiumkategóriás mézét elsősorban a méheknek köszönheti. Ahogy sok minden mást is. Ám ahhoz, hogy e hatszáz lelkes faluban hangversenyt tartson a helyi iskolások zenekara, akik a zenélés mellett Bolyai-versenyeket nyernek, már kellett néhány elkötelezett ember is. Na és hit. És nem kevés ima.

Hogy meséljem ezt el az embereknek? Senki nem fogja elhinni egy szavam sem – teszek szinte szemrehányó megjegyzést a tiszteletesnek az étterem asztalánál beszélgetve a szabadtéri hangverseny után. A vonós, réz- és fafúvós, pengetős, valamint ritmushangszerekből álló zenekar ma Beethovent játszott, Vivaldi *a-moll hegedűversenyét*, *A hattyúk tavát* és *a Holdfénykeringőt*. Elhangzott a *Kis kecelányom* és egy Elvis Presley-feldolgozás is szaxofonon. De félek, nem tudtam eléggé figyelni a műsorra, pedig a falu

népe körülöttem a legnagyobb koncerttermek közönségét felülmúló áhítattal és odaadással hallgatta az általános iskolás gyerekek előadását. De annyi minden érintett meg egyszerre ezen a délutánon.

Amikor a cigánytelep mellett leállítottam az autót, és kiszálltam, a mezítláb gyerekek cinkos mosollyal engedték rám a kutyát. Mintha próbára akarnák tenni az idegent: tényleg ide akart jönni, vagy csak tévedésből állt meg pont itt? Most aztán tényleg az Isten háta mögött vagyunk – szégyellem, de

*„Ha Krisztus követőiként valamibe belevágunk,
akkor azt annak a felelősségével kell tennünk,
hogy tevékenységünkkel nemcsak magunkról mutatunk
képet, hanem az Úristenről teszünk bizonyosságot”*

A festői környezetben,
a régéi vár és a zempléni
dombok ölelésében álló
színes kaptárak százhusz
méheslányok
adnak otthont

ebben a pillanatban tényleg ez futott át az agyamon. Mintha Tokaj-Hegyalja lenne a határ: odáig még ellát a Jóisten, de ami azon túl van, arra mintha már csak elvélve fújna a Szentlélek is. Ám valami különös fuvallat mégiscsak lehet itt. Mert Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, ebben a peremen lévő faluban, a hatszáz fős Göncruszánk már sejteni valamit arról, mit jelent igazán a középpontban élni.

TEJJEL ÉS MÉZZEL

Elkerekedett szemekkel, döbbenet figyelek. Az ízlésesen kialakított, vadonatúj étterem asztalánál Sohajda Levente, a falu református lelképásztora meséli, hogyan lett iskola ott, ahol már bezárták. Méhekről magyaráz, aztán szorgalmas diákokról, akik egymást tanítják, kiváló pedagógusokról és telepi környezetben felnőtt, páratlan munkaerőről. Összetartásról, közösségről, bizalomról, megbocsátásról beszél. Isten ígéréjéről szól. Lassan már nem kell emlékeztetnem magam arra, hogy nem egy fővárosi elit étteremben vagyunk valamely budai magániskola igazgatójával. A legjobb éttermeket bemutató katalógusba illő berendezés, az egyedi tervezésű asztalok és az elsőrangú gasztronómia itt nem tehetős üzletemberek és külföldi vendégek kiváltsága. A Tejjel Mézzel a göncruszka Talentum Református Tehetséggyonozó Általános Iskola és Óvoda étkezdéje. „Alig hétszáz méter ide az iskola, és a gyerekek legalább sétálnak egy kicsit az étkezés előtt és után – magyarázza Sohajda, hogyan kapcsolódik a kistérségiiskola-konceptiójukba az étterem –, az étel pedig nem egyszerűen egészséges, de mind meg van komponálva.”

Már az is szép gondolat, hogy a szegény gyerekeknek igényes környezetben tartalmas ételt adjanak. Ám hogy rentábilis legyen, a Tejjel Mézzel ebéidőben a hatvanfős turnusokban étkező gyerekek mellett a környező városokból menüre, munkaebédre, egyeztetésre kijáró vendégeket szolgál ki, délután és este pedig klasszikus étteremként működik. Nehéz elképzelni, hogy ebédel itt ennyi

óvodás és általános iskolás gyerekek úgy, hogy aki közben vendégként érkezik, az is jól érezze magát: ne ordítózó gyerekekre emlékezve, hanem feltöltődve menjen innen el – jegyzem meg kissé hitetlenkedve, nem is sejtve, hogy épp ezzel indulunk el a dolgok valódi értelme felé vezető úton.

„Ha ezt nem tudjuk megoldani, akkor nemcsak az étkezdénk bukott meg, de az is, amit mi az életről, a nevelésről gondolunk – felel komolyan a lelkész –, tehát hogy a gyerekek nem zavaró tényezők; attól kezdve, hogy megszületnek, olyan emberré lesznek, amilyené neveljük őket. Mi, felnőttek.” Miközben beszél, az asztalok közepébe helyezett, kör alakú mázas kerámiákra mutat: bibliai ígék állnak rajtuk. Azt jelzik, akik itt ebédre egymás mellé ülnek, ige- és asztalközösséggé válnak. „Nemcsak az éhségünk köt össze bennünket – szólal meg a prédikátor Sohajdából –, a fizikai szükségletünk feltár egy lelki éhséget is. A közösségben mindkettő csillapodik azáltal, hogy megnyílunk a másik felé, és beszélgetünk.”

Mint megtudom, kétszáz éves fa gerendák tartják körülöttünk a falakat. A gyülekezet közös erővel hozta rendbe a tetőszerkezetet. „Volt egy régi református iskola a parókia mellett, amit 2010-ben elvitt az árvíz. A romok között az egyik szemöldökfán az a felirat állt: »Anno: 1823. Istenünk segedelmével építettett.« Innenől nem is volt kérdés, hogy a megmaradt faanyagot beépítjük ide – meséli büszkén Levente, majd sorra mutat az étterem asztalaira, amelyek mind zempléni fából készültek. – Ez itt hegyi dió, mellette vadkörte, amott vad-cseresznye és kőris. Ebben az asztalban pedig, a fa mélyedésében epoxigyantával megőriztünk néhány méhecskét.”

MINDEN A MÉHEKKEL KEZDŐDÖTT

A fiatal lelkészházaspár, Sohajda Levente és felesége, Samu Zsuzsanna gönci segédlelkészi hivatalukból érkeztek ide. Korábban, svájci tanulmányútjuk alatt kinti lehetőséget is kaptak vol-

na, ők mégis hazajöttek, hogy álmukat megvalósítsák: egy észak-magyarországi településen lelkészi szolgálatot végezni. Amikor 2004-ben meghallották, hogy a göncruszkai református gyülekezet évek óta imádkozik vezetőért, azonnal eljöttek. „Alig több mint hatvanan voltak, s legtöbbször hetven év felett. De saját kezükkel tették rendbe a lelkészlakot, hátha valaki elfogadja őket s a lelkészi szolgálatot azért a keveske javadalomért, amit fizetni tudtak – emlékszik vissza a Sohajda Levente. – Meghatódtunk, hogy van még olyan közösség, amely tényleg hiszi, hogy ha lelkészt kap, akkor megváltozik majd minden.”

Még csak néhány éve voltak Göncruszán, amikor Levente édesapja halála után megörökölt néhány méhcsaládot. „Nem akartam családi méhészetet, ezért a családunk úgy döntött, hogy felajánlja a gyülekezetnek az örökséget, ha a közösség úgy fogadja el, hogy tényleg együtt visszük, és mindenki aktívan részt vesz benne” – emlékszik vissza a parókus. Először nem is volt más célja ezzel, mint hogy a közös hobbi természet szétosszák a gyülekezeti tagok között. Am szorgos méheik már az első évben annyi mézzel ajándékozták meg a közösséget, hogy nemcsak szétosztani, de eladni is tudtak belőle. A bevételből pedig már az első évben gyerekeket táboroztattak, és ösztöndíjat adtak a helyi középiskolásoknak. Ahogy aztán a méhcsaládok száma, a megtermelt méz mennyisége s így a gyülekezet bevétele is évről évre nőtt, egyre nagyobb célokat tűzhettek ki maguk elé.

„Azzal a hittel kezdtük el, hogy ha Krisztus követőiként valamibe belevágunk, akkor azt annak a felelősségével kell tennünk, hogy tevékenységünkkel nemcsak magunkról mutatunk képet, hanem az Úristenről teszünk bizonyosságot. Ezért bármit csináljunk is, annak kivételesnek kell lennie” – magyarázza a gyülekezet vezetője, hogyan találtak rá arra a speciális mézpergető technikára, amely hozzásegítette a készítésben korábban avatatlan gyülekezetet a gyors és jelentős sikerhez. Mint mondja, mé-

hészeti szaklapokat tanulmányozva ismerete meg a bioméhészeti eljárásokat, s ezen belül az úgynevezett hidegen pergetést, amelynek lényege, hogy a kaptárban lévővel száz százalékban meg egyező méz kerül az üvegekbe. De hát ez evidens, mondhatnánk. Am a hazai vásárlók számára elérhető mézek kilencvenkilenc százaléka hőkezelt – tudom meg Leventétől –, mivel különböző időpontban összegyűjtött mézeket öntenek össze, egalizálnak, ami csak hőkezeléssel lehetséges. A hidegen pergetés után prémiumkategóriás termék kerül az üvegekbe, amely a legtöbb esetben kilencszer annyi enzimet és tizenegyszer annyi antioxidánst tartalmaz, mint a hagyományos eljárással készült méz. „Ráadásul a hidegen kezelést ekkora tételben csak közösség tudja végezni. Nem lehet egyénileg, még két-három emberrel sem, mivel ha huszonnégy órán belül nem töltöd le a mézet, akkor könnyen előfordulhat, hogy kőkemény anyagot találsz, amit csak késsel tudsz kivágni a tálból, tehát párhuzamosan dolgozó csapatokra van szükség. Amikor ezt a folyamatot megismertük, azonnal tudtuk, ezt éppen nekünk adta a Jóisten” – zárja lelkesen rögtönzött méhészeti minielőadását a tiszteletes, mialatt a Tejjel Mézzelben elfogyasztott kávé után átkalauzol a Talentum folyamatosan fejlődő iskolaépületébe.

Egy kisebb tornateremnek megfelelő méretű szobában állunk meg. A helyiség egyik oldalán dobfelszerelés és hangszerdobozok. „Ez az egyik zenetermünk. Ez pedig egy mászófal – mutat a világ különböző részein található városok emblemikus épületeivel kifestett falra – utakkal azok felé a települések felé, ahonnan magánszemélyként vagy gyülekezetként a mézvásárláson keresztül támogatásokat kapunk.” Németország, Hollandia, Svájc, Amerikai Egyesült Államok... futtatom végig a tekintetem a képeken, miközben végre ráébredek: minden, ami itt létrejött, az szó szerint a méhek szorgos munkájának gyümölcse. Emberi számítás szerint ugyanis nem volt észszerű gondolat iskolát alapítani Göncruszán.

Az egyik csapat kint van a méhek-nél és kiveszi a keretet, a másik behordja, a következő leszedi a viaszt a keretéről és kipergeti az erre alkalmas gépben, az utolsó már a letisztult mézet tölti. Így telnek meg a polcok – részletezi Sohajda Levente, miért is kell egy egész közösség összehangolt, megfeszített munkája a hidegen kezelt méz elkészítéséhez

A falu önkormányzati iskoláját már évekkel korábban, 2006-ban bezárták. Az oktatás nélkül maradt településen így szinte semmi nem volt, ami a népesség rendszerváltás óta tartó rohamos csökkenését lassította volna. „Ez az a pont, amikor már mindenki felteszi a kezét, hogy nincs mit tenni – magyarázza az előzményeket a lelkész. – A kilencvenes évek elején még ezerháromszázan lakták Göncruszkát, amikor 2004-ben idejöttünk, már csak hatszázan.” Sohajdáék tudták, hogy a település megmaradása szempontjából az iskola mindenképp élet-halál kérdés, ám amikor az önkormányzat felajánlotta a régi iskolaépületet a református gyülekezetnek, egyvalamiben már az elején biztosak

voltak: nem szerettek volna olyan iskolát alapítani, amilyen a környéken máshol is van.

AZ ISKOLAPÉLDA

„Tudom, hogy a legtöbb szülő azt várja az iskolától, hogy az életre neveljen. De a mi iskolánknak nem az a célja, hogy az életre neveljen, hanem az, hogy az örök életre tanítson – idézi fel a lelkész az első évnyitó beszédet, amely a Talentumban elhangzott az első osztályos tanító nénitől, és ami azóta is kétségkívül áthatja iskolájuk mindennapjait. – Ez óriási minőségbeli különbség.” Első hallásra hangzatos prédikációnak is vélhetnénk szavait, ám a méhészetről elmondottak alapján már nem lepődünk

„A környéken élő cigány gyerekek kerülnek be először. És mivel nem bontunk szét családokat, ha valakinek a nagy testvére hozzánk jár, akkor vállaljuk, hogy a kisebbik gyereket is felvesszük. Emellett nem sok helyünk marad. Így is hetven kilométeres a vonzáskörzetünk, ugyanis vettünk egy iskolabuszt, hogy a környező falvakban élő, rászoruló gyerekeket az iskola és az otthonuk között tudjuk szállítani” – részletezi a Talentumba való bekerülés módját a tiszteletes

*„A mi iskolánknak nem az a célja,
hogy az életre neveljen, hanem az,
hogy az örök életre tanítson”*

meg azon, hogy az iskolaalapításba is ugyanazzal a mély meggyőződéssel vágta bele, mint a mézkesztésbe: azaz hogy kivételesnek kell lennie, hiszen nem magukról, hanem a Jóistenről tesznek vele tanúságot.

„Több külföldi iskolában jártunk, kerestük a mintákat, hogyan lehet eltérő szociokulturális háttérből érkező gyerekeket nevelni, és miként lehet fenntartani egy ilyen intézményt” – meséli Sohajda Levente. Ezekből a tapasztalatokból táplálkozva végül egy igazi alulról építkező iskolát hoztak létre felmenő rendszerben, amelynek fontos eleme a keresztyén családmodell. „Ennek az az alapja, hogy nincs fegyelmezés direkt módon, hanem – miként a családban – a nagyobb gyerekek megtanulják és megértik a szabályokat, és az utánuk jövőeknek már ők hagyományozzák tovább a szokásokat” – magyarázza. Ez természetesen itt sem megy automatikusan, de a mindennapi élet sok apró, tudatosan beépített eleme segíti a kialakulását. Ennek egyik szép példáját az iskola bejáratához közeli öltözőben fejtű ki a lelkipásztor: „Szeptember elsején az elsősök választhatnak maguknak egy nagy testvért a felső tagozatos iskolatársaik közül. Ez az idősebb diák aztán kézen fogja a kicsit, és mindent megmutat neki. Ahogy megérkezik az iskolába, idejönnek az öltözőszekrényhez. Felül van a nagyobb, alatta a rábízott kisdíák szekrénye. És innentől kezdve a kicsi mindig tudja, hogy számíthat a nagyobbra.”

Mielőtt azt hinnénk, ilyen csak a mésében vagy legfeljebb nagyon drága

magániskolákban lehetséges, Sohajda az egyik öltözőszekrényből kivett iskolaköpennyel és a hozzá tartozó magyarázattal rángat vissza minket a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei magyar valóságba. „Mivel nagyon eltérő szociális és kulturális háttérből érkeznek a tanulóink, fontosnak tartjuk, hogy itt azt éljék meg: egyenlők. A köpeny az egyik, ami segít eltüntetni az anyagi különbségeket: mindegy, milyen póló van alatta, Adidas vagy Adios.” A súlyos és kézzelfogható egyenlőtlenségekről beszélgetve felvetem, hogy milyen mód-szerek, oktatási célok jöhetnek számításba itt. De mire kimondom, érzem, hogy elhibáztam, mert maga a kérdés – bár nem volt benne rossz szándék – túlon túl városias és leereszkedő volt. Szerencsére Levente nem veszi a szívére, és magabiztosan felel: „Bár nem az a célunk, hogy minden gyerekből agykutató legyen, tanulóink az utóbbi három évben mindig a Bolyai matematika- és magyarverseny élvonalában végeztek. Sőt, kétszer a mi gyerekeink képviselték Borsod-Abaúj-Zemplén megyét az országos döntőben – büszkélkedik, joggal. – A nyolcadik osztályosok központi felvételijében pedig a környező két járásra vetítve az első tíz legjobb eredményből hat a mi diákjaink.” De hogyan lehet ezt elérni, amikor Miskolc, Kazincbarcika, Sátoraljaújhely válogatott tanulóival mérik össze a tudásukat a hatszáz lelkes falu iskolásai? – érdeklődöm komolyan. S a válaszban ismét sokkal több van, mint a kérdésben. „A roma gyerekekkel elért eredményeink azért átlagon felüliek, mert nemcsak a gyerekekkel

dolgozunk, hanem az egész családdal” – világít rá egy újabb fontos alapgondolatra, ami nem csupán az iskolát, hanem egész göncruszkai lelkészi munkáját meghatározza. Komplexnek mondanánk a városban, de bizonyára egész más értünk alatta.

„Hogy mi a cél? – emlékszik vissza a korábban feltett kérdésre a lelkipásztor, majd mélyen elgondolkodik. – A mélyszegénységéből szinte lehetetlen kitörni: nemcsak anyagi értelemben, de pszichológiailag, lelkiileg is. Mi mégis azt szeretnénk elérni, hogy jussanak el ezek a gyerekek oda, hogy felismerik, ha valamiben jók, és ha szakács, kőműves vagy bármi más lesz belőlük, tudják értékelni a munkát, ne a segélyre várjanak. Hogy szeressék, akarják az életet.” S talán már nem kell külön hangsúlyozni, hogy a göncruszkai tiszteletes ezt sem csak a szószékről tanítja a falu népének, hiszen a gyülekezetben elindult közös munka egyre szélesebb kört fog össze. „A tanári kar, a gyülekezet, diákok együtt dolgozunk a méhészetben, az építkezésekben, a kertben, és ezt látva megértik a gyerekek, hogy együtt dolgozni kivételes lehetőség.”

Az iskola tisztára takarított folyosóján sétálunk, miközben Sohajda Levente kifogyhatatlan elbeszéléseit hallgatjuk. Mintha a *Biblia* ezen a környéken nemcsak magyar nyelven született volna meg a reformáció korában, hanem a ki-nyomatása után négyszáz évvel életre is kelne. A református lelkipásztor úgy nyitogatja előttünk egyik ajtót a másik után, mintha közben a *Szentírás* megértése

felé is akarna terelni bennünket. Ahogy az étteremben, itt, az iskolában is minden, amit látunk és hallunk, markánsan, mégis finoman és gyengéden tárja ki a hit kapuját a betérő előtt. Pedig az iskolába való felvételnek nem feltétele semmilyen felekezethez való tartozás. Nem számít, kinek milyen a világnézete. „Befogadunk bárkit, aki cserébe elfogadja, hogy mi Krisztus-követők vagyunk. A tanári kar minden tagja az, és mi azokat az értékeket szeretnénk a gyerekek elé élni, amelyekben hiszünk” – adja meg a választ a pedagógiai módszerre vonatkozó kérdésre Levente.

AZ IGAZI HARMÓNIA

Mivel 2011-ben mindössze hat fővel indult a Talentum első osztálya, az első évben két elkötelezett pedagógus és két felújított tanterem is elég volt, hogy a gyülekezet elkezdje felépíteni iskoláját. Aztán ahogy nőtt a beiratkozó gyerekek száma, úgy kellett az épületet is és a tanári kart is bővíteni. A méhek minden évben megtették a magukét, így az épület fejlesztéséből reménységük szerint hamarosan teljes mértékben passzív ház jön létre Göncruszkán. Ám egy kivételes iskolához – még hozzá egy tehetség-gondozó iskolához – kivételes pedagógusok is kellenek, akik meghatározzák az intézmény jellegét és atmoszféráját. Hogyan lehet ilyet találni erre felé? – kérdezzük a ma már kétszázharminc fős létszámmal működő iskola patrónusát, hogy megtudjuk, nem is a megszokott módon keresték munkatársaikat. „Volt mindig egy évünk, hogy imádkozzunk azért a tanítóért, tanárért vagy ónőnéért, aki érkezni fog hozzánk. Nem adtunk fel hirdetést, hanem mindig hittünk abban, hogy az Úr ide fogja vezetni a megfelelő embert” – szólal meg Leventéből a vérbeli hithirdető. S bár nem kell hegyeket mozgatni hit, hogy szavait komolyan vegyük, hisz saját szemünkkel is látjuk, sikerrel jártak, megerősítésképpen még továbbvezet a legmodernebb eszközökkel felszerelt iskolában, és mesél. Minden tanár és tanító magának rendezi be a tantermet, és maga dönti el, milyen

módszer szerint akar tanítani. „Hiszen mindenki akkor tudja jól végezni a dolgát, ha szabadságot kap benne” – jegyzi meg teljes természetességgel a lelkész, aki bár maga nem tanít az iskolában, a gyerekekkel és a családokkal szoros kapcsolatban van.

A falubeliekkel való közvetlen viszonyát már abból is megsejthettük, ahogy a cigánytelepi gyerekek hangos „Áldás, béke!” köszöntéssel integetnek az alkatára és öltözködésére nézve inkább sportoló-, mint tiszteletskinézetű Sohajda Leventének. Beszélgetésünk vége felé ismét a hangversenyre és a zeneoktatásra terelem a szót.

Mint megtudom, ez is kegyelmi adomány. „Beidek Adrienn személyében

olyan társat kaptunk, amilyen nincs más az országban” – dicséri a koncerten karmesterként megismert zenetanárt, aki a kezdetek óta hivatásának tekinti, hogy Zeneakadémián szerzett tudását itt, a legegyszerűbb falusi környezetben hasznosítsa. Ő fogja össze az iskola és a gyülekezet zenei életét egyaránt. A módszerekről Levente azt is elárulja, hogy a hagyományos zeneoktatás mellett a Máltai Szeretetszolgálat roma gyerekek zenén keresztüli felzárkóztatására létrehozott Szimfónia programját is működtetik. És néhány éve egy svájci tanulmányút során megismerték és hazatérve beépítették eszköztárukba a Musik übers Meer alternatív zenei program módszereit is. „A Dominikai

Köz társaságban a polgárháborúban traumát átélő szegényeket vonták be egy ilyen zenei programba. Európa-szerte gyűjtöttek hangszereket adományként, amelyeket odaadtak zenekedvelő embereknek, hogy minél többet játsszanak együtt, és tanítsanak fiatalokat, gyereket. Miközben zenélnek, kimozdulnak belső világukból, megtanulnak odafigyelni egymásra, és azt tapasztalták, hogy a zene az önkifejezés eszközévé tud válni bárki esetében. Bár itt nincs polgárháborús trauma, a mélyszegénység és a családi agresszió sok olyan sérülést okoz, amelyet nehezen dolgoznak fel a gyerekek. Tehát nem azért tanítjuk őket zenélni, hogy híres zenészekké váljanak a 100 Tagú Cigányzenekarban,

hanem hogy olyan eszközt adjunk a kezükbe, ami a személyiségük fejlődését támogatja, bármi lesz is belőlük” – magyarázza Levente, miért kiemelt program náluk már nagycsoporttól kezdve a zenetanulás.

„Mert amíg tudunk együtt zenélni, addig nincs miért szomorkodni. Van közös nyelvünk” – idézem fel Levente feleségének, Zsuzsának a hangverseny utáni szavait, miközben kilépünk az iskolaépületből. A főbejárat mellett a falon egy kivilágított grafika a mustármagról szóló történetre emlékeztet. „Istennek minden maggal, amit elvett, terve van, legyen bármilyen parányi az a mag, ha ki tud hajtani, és fel tud nőni, akkor olyan fává lesz, amin

a madarak – a békesség, a reménység és a boldogság madarai – fészket tudnak rakni. Nekünk semmi más dolgunk nincs, mint hagyni, hogy a földre hullott magok – a gyerekek – olyan földet találjanak itt, amilyenben tudnak növekedni, és ki tudnak teljesedni. Ez az alapküldetése az iskolának” – magyarázza búcsúzóul Sohajda Levente a képet, amely a gyerekeket mindennap fogadja az iskolában. Hosszan ízlelgettem a lelkész szavait hazafelé, és azon gondolkodom: vajon én elhinném-e ezt a történetet, ha nem láttam volna. ■

MINDENNEK AZ ORIGÓJA A SZŐLŐ

Szöveg: **Tábori Kálmán**
Fotó: **Hölvényi Kristóf**

„Ami hátrány volt, a legnagyobb előnyünk lett” – véli a Sziegl házaspár. Az Alföld délnyugati szegletében lévő, kevésbé ismert Hajós–Bajai borvidéken néhány évvel ezelőtt organikus szőlőtermesztésbe és borkészítésbe kezdő Sziegl Pince borait ma már Michelin-csillagos éttermekben kínálják.

A munka kilencvenöt százalékát a szőlőben végzik, ezért a pincében nehéz elcsípni Sziegl Balázst és feleségét, Petrát. Balázs most is a szőlőben dolgozik. Petrával és a gyerekekkel először a Borbíró utcai présházuk hűvöseiben ülünk le, majd a hároméves Benedek óhajára felmegyünk a borteraszra. A ház melletti lépcsőn egy löszdombra érünk. Talán nem csak az itt lévő játékaik miatt szerette volna a kisfiú, hogy feljövünk. Meg akarta mutatni a kilátást. Pazar és döbbenetes, mert az utcáról nem látszott a domb, csak a présházak. A szomszédos erdő lombkoronájának szintjén vagyunk. A házak teteje a lábunknál. Körülöttünk madarak csicseregnek és nyárfák susognak.

HA BALÁZS IS ITT LENNE, MEGKÉRDEZNÉM TŐLE, MILYEN EGY BORÁSZFELESÉG. ÖNTŐL MEG, HOGY MILYEN EGY BORÁSZ FELESÉGÉNEK LENNI. ÍGY AZ UTÓBBI MARAD.

Igen, most inkább feleség vagyok. *(Nevet)* Pontosabban: feleség és titkárnő. Főleg Balázs viszi a borászatot, nekem más irányt vettek a napjaim a gyerekekkel. Persze ettől még benne vagyok, hisz ez az életünk, a vállalkozás. De mostanában csak úgy járok a szőlőbe is, hogy napi sétaprogramként kimegyünk a gyerekekkel, és megnézzük, mi történt, hogy fejlődnek a növények. Szóval átalakultak a szerepkörök, de nem baj. A vendéglátásban, kóstoltatásban most is részt veszek. Szeretek találkozni az emberekkel,

„A Mária Terézia által betelepített svábok a Dunán érkeztek Hajósra. Az új lakók a kalocsai érsektől kapták a szőlőparcellákat a hajósi löszdombokon, amelyeknek oldalába vájták a borospincéket. Később a pincék elé felépültek a jellegzetes prэшázak is. Így jött létre Európa legnagyobb borfaluja” – meséli Sziegl Petra

*„Meg kellett küzdenünk az egészséges
egyensúlyért, amely tiszteli és megtartja
az idősektől átvett tudást, mégis tud újítani,
előrébb haladni”*

beszélgetni, a visszajelzéseket meghallgatni, kö- zösen gondolkodni. Ilyenkor ki tudok lépni kicsit az anyaszerepből.

EZ IS RÉSZE A TÖRTÉNETNEK. DE TÉNYLEG – HOGY SZAKNYELVEN SZÓLJAK –: HOGYAN MŰKÖDIK ÖNÖK KÖZÖTT A KÉMIA BORÁSZKÉNT?

Nagyon jól. Köztünk először szakmai kapcsolat volt, az mélyült el, annyira egyformán látjuk a dolgokat. Bár amikor elkezdtünk együtt dolgozni, sok mindenben más volt a szemléletünk. Én többet dolgoztam nagyüzemben, több tapasztalatom volt a pincében, neki pedig a szőlőben. Magában a szőlőmunkában, a borkészítésben viszont mindig is egy húron pendültünk.

AZT OLVASTAM, HOGY EZ A VILÁG TALÁN LEGNAGYOBB ÖSSZEFÜGGŐ PINCFALUJA. MINDIG ILYEN NYUGALOM VAN ITT?

A legutóbbi felmérések szerint ezerkétszázötvenhat présház van a faluban. Tényleg elképzelhető, hogy ez a legnagyobb a világon. De a hivatalosan működő pincék száma kevesebb mint húsz, ezek zöme is csak kis tételben készít bort. Olyan pincészet pedig, amely kijut a boraival innen, és boltok polcain vagy éttermekben találkozni velük, mindössze három-négy van.

HOBBIBORÁSZATOK INKÁBB?

A pincék nagy részét ma is családi célra használják. Régen errefelé nagy ünnep volt a szüret. Összegyűlt a család, leszedték a szőlőt, elkészítették a bort, egy-két hordónyt, saját fogyasztásra. Sajnos az idősök már elmentek, a mi nemzedékünk pedig nem foglalkozik szőlővel és borkészítéssel. Legöbben el is költöztek a nagyvárosokba vagy külföldre. Sokan megtartották a pincét, és apartmanként használják. Közben egyre több külföldi vásárolt pincét, de ők is inkább a csend és a természetközelség miatt. Gyönyörű kirándulóhelyek vannak errefelé, bár az egykori érseki kastélyt leszámítva nincs jelentősebb turisztikai látványosság, sem wellness szálloda. Cserébe közel a gemenci erdő, Baján a Duna-part, a Sugovica, az alföldi homokhátság, Császártöltésen a Vörös-mocsár. Aki szereti a természetet, és fel tudja fedezni az apró csodákat, azt könnyen magával ragadja a hely.

FÖLDRAJZI ÉRTELEMBEN AZ ALFÖLDÖN VAGYUNK, MÉGIS EGÉSZ MÁS ADOTTSÁGOK KÖZÖTT, MINT A KUNSÁGI BORVIDÉKEN. MI A KÜLÖNBÉG?

Sokat is küzdöttünk az „alföldi bor” sztereotípiá lebontásán. Mindenki az Alföldhöz kapcsolja ezt a vidéket. Földrajzilag odatartozunk, ám adottságokban már kevésbé. Még a helyiek tudatában is így él. Ezzel a nagyüzemi felfogással termesztik a szőlőt és készítik a borokat. Pedig a Hajós–Bajai borvidék teljesen független a Kunságitól. Egész más adottságokkal rendelkezik: más a talaj, más a fajtaszerkezet. Ha már hasonlítani kell, inkább a Szekszárdi borvidékhez lehet mérni. Persze más a kitettség, a tengerszint feletti magasság, de ugyanolyan löszös-agyagos a talaj, mint ott. Itt homok van, mint az Alföldön mindenhol, de csak a felső talajréteget adja, a szőlőt nem ez határozza meg. Zseniális kadarkát, kékfrankosokat, cabernet-eket és tartalmas fehérborokat lehet készíteni, legyen az akár chardonnay vagy olaszrizling.

MINT MONDTA, EZEN A VIDÉKEN MINDIG HAGYOMÁNYOS CSALÁDI PINCEK MŰKÖDTEK. ANNAK, AMIT A SZIEGL PINCE KÉPVISEL – A MINŐSÉGI, ORGANIKUS BOROK KÉSZÍTÉSE –, MONDHATNI NINCS ELŐZMÉNYE ERREFELÉ. HOGYAN FEDEZTÉK FEL A HELY ADOTTSÁGAIT?

Őszintén szólva magam is sokáig kételkedtem, mert az én fejemben is az volt, hogy a Hajós–Bajai borvidéken nem lehet minőségi bort készíteni. Ezért nem is akartam itthon maradni. Ám Balázs kapott ajándékba egy-két parcellát, és elkezdte mondogatni, hogy maradjunk itthon, mert szerinte itt óriási lehetőségek vannak. Sokáig ellenálltam, mert tartottam attól, hogy nincs előttünk helyi példa, amelyből tanulhatnánk, nincs neve a borvidéknek, mindenki azt gondolja, hogy ez az igencsak egyszerű, könnyű borok hazája. Már csak ezt a sztereotípiát leküzdeni is baromi nagy munka lenne. Aztán egyszer kijöttem vele ide a dombtetőre, az öreg kadarkaultetvényre. Olyan idő volt, mint most: gyönyörűen süttött a nap, csicseregtek a madarak, susogtak, szinte énekeltek a fák, és büszkén álltak az öreg tókéék. Azonnal megértettem, miről beszélt Balázs. Ekkor már én is beláttam, ezt nem szabad veszni hagyni.

AZ ÖNÖK CSALÁDJÁBAN IS VOLT HAGYOMÁNYA A BORKÉSZÍTÉSNEK?

Persze. Mi gyakorlatilag a házi borokon nőttünk fel. Az idősök közül néhányan egészen szép borokat készítettek, de teljesen más szemlélettel.

„Iszom a bort” – ha hiszik, ha nem, a Sziegl Pince borát iszogatva született Kollár-Klemencz László népszerű melódiája. A borászok a kezdetekkor eldöntötték, hogy a címkére helyezett dalszövegekkel szeretnék ajánlani boraikat. Egy családi kapcsolat révén aztán összeismerkedtek a Kistehén együttes dalszerzőjével, aki vállalta, hogy boraikhoz ajánlást ír. A palackokon azóta is ott van az aláírása, és a zenész társaival több akusztikus koncertet is tartott Szieglék borteraszán

Nem volt terméskorlátozás, fürtleválogatás. Az első szüretünkkor még a családunk is elszörnyülködött, amikor préselésnél azt mondtuk: jó, ennyi elég, álljunk meg. A nagyszüleink ugyanis három napig is préseltek, hogy egy centiliter se menjen kárba. Csodálom ezt az alázatot és tiszteletet a természet iránt. Ha a Jóisten sokat adott, teremjen sokat – mi ebben a világban nőttünk fel. Amikor aztán a tanulmányaink, szakmai tapasztalataink alatt megismertük a haladóbb, minőségi szőlőtermesztő és borkészítő szemléletet, rájöttünk, hogy itt is meg lehet valósítani őket. De meg kellett küzdenünk az egészséges egyensúlyért, amely tiszteli és megtartja az idősektől átvett tudást, mégis tud újítani, előrébb haladni.

ELEVE AZZAL A SZÁNDÉKKAL VÁGTAK BELE A SZŐLŐMŰVELÉSBE, HOGY ELSÓRANGÚ, ÉTTERMEKBEK ÉRULT BOROK KÉSZÜLJENEK?

Igen. Mindig az volt a célunk, hogy ha valamit csinálunk, akkor abból a lehető legjobbat hozzuk ki. A kezdetekkor eldöntöttük, hogy mindennek az origója a szőlő, elsősorban azzal kell foglalkoznunk. Olyan szőlőt kell művelni, amely a legtökéletesebb alapanyag: amely koncentrált, egészséges, amely minden törődést megkap, hogy a pincében már ne kelljen hozzányúlni. Hisszük, hogy csak úgy lehetünk hitelesek és őszinték, és akkor tudjuk megmutatni az embereknek a vidék adottságait, ha a bor semmi másról nem szól, csak a termőhelyről és a szőlőről. Ezért is kezdtünk eleve organikus gazdálkodni.

A FAJTAVÁLASZTÁSBAN A MEGLÉVŐ, ITTENI SZŐLŐKRE ALAPOZTAK?

Az első parcelláink meglehetősen vegyes területek voltak. Mondhatni alkalmatlanok a minőségi borkészítésre a kezelhetetlenségük miatt. Félhektáros területen volt vagy tizenkét fajta, egy része csemegeszőlő, egy része vörös, egy része fehér. Az elején mindent külön szüreteltünk, így volt húsz liter kunleányunk, harminc cserszegink, harmincöt traminink, negyven liter zweigeltünk és ötven kadarkánk. Emiatt gyorsan megismertünk elég sok fajtát ahhoz, hogy eldönthessük, mi áll jól a borvidéknek. Az autentikus, helyi, Kárpát-medencei fajtákhoz mindig is vonzódtunk, ezért a kezdetektől fogva kövidinkát, olaszrizlinget, kékfrankost és kadar-

kát szerettünk volna. Ez a négy alapfajta nálunk. Ehhez jött még egy kis hárslevelű és egy kevés rajnai rizling.

NEMCSAK A BORVIDÉKNEK ADTÁK MEG EZZEL A BECSÜLETET, HANEM EZEKNEK A FAJTÁKNAK IS, AMELYEKET NEM SZOKÁS A MINŐSÉGI BOROK KÖZÖTT SZÁMONTARTANI.

A tramin és a kövidinka volt az első két borunk, amely Michelin-csillagos étterem kínálatába került. Emlékszem, majdnem elsírtam magam, mikor megláttam a Costes étterem borlapján a világ és Magyarország neves borvidékei között, hogy „Kövidinka – Sziegl Pince, Hajós-Bajai borvidék”. Nem magunkra voltam elsősorban büszke, hanem a fajtára és a borvidékre.

Hogy bebizonyította, van itt potenciál, és ez a vidék is képes a csúcsmínőségre. Ráadásul nem is kell hozzányúlni, mert magától tudja.

TEHÁT NEM IS BORKÉSZÍTÉSRŐL VAN SZÓ, INKÁBB CSAK HAGYNI KELL, HOGY ALAKULJON A SZŐLŐ?

Úgy mondjuk, hogy készítjük, de valójában nem nyúlunk hozzá. Mi csak leszüreteljük és feldolgozzuk. A következő lépés legtöbbször csak az, hogy lepalackozzuk. És közben persze kóstolgatjuk. Ha valamit mégis tenni kell vele, az abban merül ki, hogy átfejtjük egyik hordóból a másikba, vagy kap egy kis szellőztetést. A borkészítésben a legfontosabb, hogy megértsd a szőlőt, és tudj együtt gondolkodni, együtt létezni vele. Onnantól kezdve, hogy rájössz, mire vágjuk a szőlő, már minden a kezdedben van.

HOGYAN LEHET EZT MEGÉRTENI?

Nagyfokú alázat kell hozzá, és kitartó munka. Nem lehet úgy kimenni a szőlőbe, hogy gyorsan feltárcsázom traktorral, legyomirtózom, aztán lesz valami. Ha kimész, ott vagy, kézzel dolgozol, mindennap hozzányúlsz minden egyes tőkéhez, akkor előbb-utóbb megtanulod, megismered a szőlő rezgéseit és szükségleteit. A növényre nem szabad csak gazdasági érdekként tekinteni, gondozni kell mint élőlényt. És ha így állsz hozzá, a szőlő meghálálja. Csak arra van szükség, hogy az ember valóban akarjon a természettel együtt lenni.

MEGRAGADOTT A BÁBEL NEVŰ SZIEGL-BOR TÖRTÉNETE. HOGYAN LETT A ROZÉBÓL AZ EGYIK LEGSIKERESEBB BIRTOKBOR?

Kezdetől fogva készítettünk rozét, noha mindig úgy éreztük, nem ezen a vonalon szeretnénk haladni. Minden évben megfogadtuk, hogy most utoljára még megadjuk magunkat a fogyasztói igényeknek, de jövőre már nem. Aztán 2018. szeptember közepén befektettek a szüretre a fiunkkal, Benedekkel, így Balázs egyedül maradt a szüret idején, és minden rázúdult. Naponta ingázott a szőlő, a pince és a kórház között, így jócskán megcsúszott a szürettel. Feldolgozni is úgy tudta a szőlőt, ahogy épp sikerült. Volt nyolc-tíz szüreti időpont a rozénál, és legalább ennyi feldolgozási mód. Ezeket fejtette egymásra. Néhány hónappal később sejtelmes arccal tette elém a borospoharat: „Nézd, ez lett az idej rozé.” Megkóstoltam: „Hm. De ez rozé?” Mindketten tudtuk, hogy nem az, de hívjuk bár-

minek, zseniális. Egy világosabb színű, izgalmas, gyümölcsös vörösbor lett rengeteg ízzel. Így a Jóisten eldöntötte helyettünk a rozékérdést. Balázs pedig eddigre már azt is tudta, hogy Bábel lesz a neve.

MIÉRT?

Van benne egyfajta önirónia a mindig magasabbra törekvés miatt. Számunkra a bábéli történet arról szól, hogy megpróbálhatja az ember felülírni a természetet, úgysem sikerül. A természet mindig erősebb, és végül minden úgy lesz, ahogy a Jóisten akarja. Mi csak közreműködők vagyunk.

ENNEK A BORNAK A CÍMKÉJE IS ELÜT A TÖBBITŐL.

Szerettünk volna a különleges névhez különleges címkét. Ahogy gondolkodtunk, mi legyen rajta, megakadt a szemünk a könyvespolcon egy képen, amelyet a grafikusunk két éves kisfia rajzolt Benedek születésnapjára. Tökéletesen ábrázolta a bábéli zűrzavart a piros vízfestékekkel készült képecske. Az pedig csak ezután tudatosodott bennünk, hogy a kisfiút Mózesnek hívják.

ÉS MÓZES ELSŐ KÖNYVÉBEN VAN BÁBEL TÖRTÉNETE...

Nem csoda, hogy sikersztori lett. Igazi birtokbor. Magas palackszámban készül, és nagyon szeretik itthon és külföldön egyaránt. Pedig nem igazán lehet kategorizálni. Inkább amolyan jolly joker: se nem rozé, se nem siller, se nem vörös. Lehet inni így is, úgy is, még akár fröccsnek is. Tavaly elkészítettük a fehér párját ugyanezzel a koncepcióval: több szüret, több fajta, a lényeg, hogy tartalmaz, izgalmas, ízgazdag, jól iható bor legyen. Szinte minden fehér szőlő belekerült, ami a birtokunkon található. Ez a bor a Jónás nevet kapta.

SZINTÉN BIBLIAI NÉV. HA JÓL SEJTEM, NEM VÉLETLEN.

Vallásos családban nőttünk fel mindketten, hívő emberek vagyunk. Azt hiszem, másként nem is tudnánk ezt csinálni. Életvitel-szerűen mezőgazdasággal foglalkozni, kiszolgáltatva a természet és a környezet hatásainak szerintem csak úgy lehet, ha az ember hisz abban, hogy a Jóisten elrendezi a dolgokat. Ha valamit az egyik oldalon elvesz, akkor a másikon visszaadja. Én legalábbis ezt tapasztaltam. De amíg nem tanultuk meg ezt tudatosítani magunkban, nehéz dolgunk volt.

**MI VOLT A TAPASZTALAT, AMI ÁLTAL
MEGTANULTÁK?**

Sok-sok ilyen tapasztalatunk van. Egyik évben elfagyott több mint két hektár szőlőnk. Ötszáz palacknyi bort tudtunk készíteni róla, amely nem sokkal később a Nemzeti borkiválósági programban elismerést kapott. Egy évvel később elverte a jég egy dűlönket, odalett a kadarkánk, a legfontosabb termésünk. Balázs elkeseredett, hogy kárba veszett a sok munka. Irtó nehéz volt kimenni a szőlőbe, de azt mondtuk, próbáljuk meg leszüretelni és feldolgozni, ami megmaradt, hogy legyen esélye a Jóistennek visszaadni, amit elvett. Mindössze pár száz palackot tudtunk megtölteni arról a területről, viszont néhány

hónap múlva az amerikai *Wine & Spirits* magazin a legjobb magyar vörösbornak választotta ezt a borunkat. Így rengeteg emberhez eljutott a pincénk híre, egyre több visszajelzést kaptunk, és megnőtt az érdeklődés a boraink iránt. Ezek a tapasztalatok jó visszaigazolások számunkra, és segítenek észben tartani, hogy megéri becsületesen dolgozni, és hinni, mert jó vége lesz. Becsületesen, szívvél-lélekkel tesszük, amit teszünk, innentől kezdve nem lehet baj. Ezt valahol meghálálja az élet. ■

A VÖLGY VONZÁSA

Szöveg: Meszleny Zita
Fotó: Hölvényi Kristóf

Ha az ember a világtól eldugott erdei szállást keres, ilyen hely jelenik meg a szeme előtt. A siroki Vackorkert házigazdái, Petrovics Zsolt és Bea azonban nem képzeltek semmiféle víziót maguk elé. Csak mentek a megérzéseik és a természet által kijelölt úton.

Éles kanyarokat írva kapaszkodik az autó a hegyi aszfalton, aztán egy utolsó merész fordulat után beérünk a faluba. A piros cserepes kis házak felett ott magasodik a siroki vár. A romhoz felvezető, kővel kirakott kacskaringós utat már gyalog tesszük meg, és ahogy felérünk, hirtelen kitágul előttünk a tér. A Bükk és a Mátra hegyvonulatainak végtelennek tetsző ölelésében állunk. De nem sokáig gyönyörködünk a tájban, mert az alattunk húzódó völgyben, ahonnan a nyári meleg ellenére is jóleső hűvös levegőt hoz a szél, már várnak ránk.

Árnyas lombalagút vezet a Vackorkert bejáratához. Szélesre tárt kapun keresztül faházakkal övezett kis ligethez érünk. Az erdei szállás meg-

álmodója, Petrovics Zsolt az egyik hangulatos épület verandájára kísér bennünket, majd kisvártatva megjelenik a háziasszony, Bea is egy kancsónyi, itteni gyógynövényekkel ízesített limonádéval. Ahogy kényelembe helyezjük magunkat a raklapkanapén, nem szálláshelyen, de nem is vendégségben, sokkal inkább otthon érezzük magunkat. És körbenézve úgy tűnik, nem csak mi vagyunk ezzel így. Nem messze tőlünk ketten bográcsozáshoz készítik elő a terepet, más két öreg fa közé kifeszített függőágyban alszik, a csíkos napozószékekben fiatal lány olvas, egy vidám társaság pedig kirándulásból érkezik vissza épp.

Mikor ezt megemlítjük a házigazdánknak, rögtön érti, mire gondolunk. Ő is hasonló tapasztalat

„Az országnak ez a része csoda szép, csak feltáratlan, pedig olyan gyöngyszemek vannak itt, hogy hihetetlen. Szerencsére látok némi változást, egyre nagyobb az érdeklődés a hegyeink, nem csak a vizeink iránt. Egyszer talán a környék is felkerül arra a polcra, ahová való. Itt van a vár, a Mátra, áthalad a falun a Kéktúra, a közelben fekszik Szilvásvár, Eger, Belpátfalva. Hetekig lehet erre felé úgy járni-kelni, hogy az ember szinte nem is lép ugyanarra az útra” – lelkesednek a Vackorkert környékéért a szálláshely megálmodói

A Vackorkert – amely a környéken található megannyi vadkörtefáról kapta a nevét – könyvbarát szállás. „Nincs itt tévé, és téroró is alig, olvasnivaló viszont van bőven. Szerintünk a jó könyv megnyitja az embert, felszabadítja a gondolkodást, ezt szeretnénk elősegíteni. Nem tucatszállás vagyunk, de éppen ezért a vendégeink sem tucatok. Itt van esély a jó találkozásokra, a mély beszélgetésekre” – meséli a hely háziasszonya

*„Ahogy lenéztem a völgyre, jött egy érzés,
hogy az ott egy jó hely. Megérkeztem”*

miatt szemelte ki magának a helyet 1998-ban. „Huszonhárom éve vadászat után ültem a vár alatt, és csodáltam a panorámát. Aztán ahogy lenéztem a völgyre, jött egy érzés, hogy az ott egy jó hely. Megérkeztem. Világéletemben az ilyen érzésekből táplálkoztam” – mondja, majd mesélni kezdi, hogyan is alakult két évtized alatt az egykori őserdő mesekönyv oldalaira illő kertté.

A völgy valóságos dzsungel volt. Olyannyira, hogy noha a térkép jelezte: a sűrű bozótos mélyén van egy kút, abban, hogy nem csak papíron létezik, már a helybeliek sem hittek. „Hát, fiam, kút, az volt, gyerekkoromban még játszottam körülötte, de annyira benőtte a vadon, hogy csodaszámba menne, ha most lenne ott bármi is” – próbálta lebeszélni a reménytelen próbálkozásról a szomszéd idős bácsi is Zsoltot, de ő nem tágított. „Éreztem, hogy ott lesz” – emlékszik vissza. Kúszva haladt befelé, aztán mikor rábukkant a kőrákásra, ugyanúgy mászva tudta csak kijelölni a nyomvonalat, hogy később újra megtalálja. Másodmagával két hétbe telt, míg járhatóvá tették odáig a terepet. Majd újabb kettő alatt kézi erővel tisztították ki a szinte betemetődött, kétszázötven éves vízlelő helyet. Házigazdánk itt egy pillanatra félbehagyja a történetet, hogy a hátunk mögött álló, hórihorgas gemeskútból kóstolót merítsen.

„Semminek nem volt és ma sincs határídeje. Mindenre jut idő. Ha nem ma, majd holnap, ha nem holnap, akkor holnapután. Nem éri meg az időn idegeskedni, mert ha rossz érzéssel csinálja az ember, akkor minek?” – kérdi, ahogy visszatér a mélyből felhúzott friss vízzel. Így lett először kút, aztán lassanként áram, majd egy lakókocsi, amelyben Zsolt és Bea a kezdeti időkhöz éltek. Ám kislányuk születésével szükség lett egy kényelmesebb lakhely kialakítására is. Elkészült hát az első rönkház, hatalmas fedett terasza közepén hófehér kemencével. Aztán az elsőt még négy búbajos épület követte. A Vackorkert tulajdono-

sai környékbéli fákból, a saját erejükből emelték a falakat. Az egyszerű spaletták, a virágokkal borított ablakpárkányok, a rendezőelv nélküli, mégis összhangot árasztó udvar a természet és a házigazdák közös akaratát tükrözik. „Nem vágtunk ki fát, inkább körük építettük a házat, vagy lyukat vágtunk a tetőbe, ha épp az kellett, hisz ők voltak itt előbb” – magyarázza Bea, majd férje folytatja: „Ha valaki elfoglalja a természet egy csücskét, akkor természetközeli tájhasználatlall kell ezt tennie. Értelmetlen mindennek nekimenni. Hisz mit csinál az ember? Lebetonozza a környezetét, hatalmas üvegfalakat emel, aztán csodálkozik, hogy a mesterséges föld egész éjszaka ontja magából a meleget, és óriási energiákkal próbálja hűteni a lakóhelyét. Ha nem akarna mindent kontrollálni, hagyná, hogy a természet a gondját viselje, sokkal egyszerűbb dolga lenne. Ha van fa, ha van fű, nem fog úgy felmelegedni a talaj, a párolgás hőt von el, és visszahűti a levegőt. A völgy természetes adottságai miatt olyan itt a mikroklíma, amelyet képtelenség lenne mesterségesen létrehozni. Annyi a feladatunk, hogy ne tegyük tönkre, ami adva van.”

A beszélgetést hirtelen hangos bégetés szakítja meg. A mellettünk lépcsőzetesen emelkedő várhegy oldalában egy megriadt nyáj iszkol át. A több tucat birka jelenléte magyarázatot ad a meredélyt dúsán borító, egyenletesre nyírt gyepre. Az állatok könnyedén elvégzik a munkát ott is, ahol a gépek már rég felmondának a szolgálatot. Néhány vendég gyorsan felpattan a nyugágyból, és fotózni kezdi a bárányokat, mi meg csodálkozva hallgatjuk, ahogy Bea elárulja, a Vackorkertben csak alig néhány éve fogadnak látogatókat, egyáltalán nem tervezték, hogy valaha szálláshely lesz a völgyben. A kérdésre, hogy akkor mi végre építettek annyi házat, Zsolt felel: „Csak éreztem, hol lenne jó lakni, és ha jött egy újabb ilyen sugallat, építettem egy újabb házat. Ki tudja, miért, nem volt

*„Ha valaki elfoglalja
a természet egy csücskét, akkor természetközeli
tájhasználattal kell ezt tennie”*

semmi koncepció, csak csináltam. A Jóisten fogta a kezem, vezette a gondolataimat.” Nem sokkal később pedig megkapta a választ a miértre is. Egy környékbeli szállásadó hirtelen csőtörés miatt nem tudta fogadni a vendégét, és megkérte a Vackorkert lakóit, segítsék ki őt a szorult helyzetből. Befogadták hát az érkezőt. Rövidesen történt egy másik hasonló eset is, a vendégek pedig minden alkalommal annyira áradoztak az itt töltött időről, hogy a házaspár úgy érezte, ha ilyen jók a visszajelzések, érdemes kezdeni valamit a dologgal. Minden látogatót megkérdeztek, mi tetszett nekik, min lehetne javítani, mivel foglalkoznak, tudnának-e valamiben együttműködni, így tulajdonképpen a vendégekkel együtt, közös erővel formálódott a hely azzá, ami.

„Nem siettük el a dolgot. Húsz évünk van benne. Úgy vagyok vele, hogy a patakot át lehet ugrani, és akkor nagyobbat nyerhetsz, de a kockázat is nagy, ha viszont átlábalsz rajta, vizes lesz, cserébe azonban megtapasztalod az utat, és nem lesz bizonytalan az érkezés. Én ilyen tipegős, az utat magát élvező típus vagyok” – reflektál magára Zsolt, majd a párja szövi tovább a gondolatmenetet: „Nem volt soha cél, hogy minél hamarabb telt ház legyen. Nem akarjuk túlterhelni a tájat és a környéket. Akinek itt kell lennie, az majd úgyis idejön.”

Sokan rá is találnak a helyre. Mint megtudjuk, a vendégek kétharmada a fővárosból jön. Rengetegen érkeznek az informatikai és a bankszektorból azért, hogy telefon helyett báránybégetésre ébredhessenek, hogy térerő nélkül ülhessenek egy faház előtt a lombok adta árnyékban. „Olyan dolgok után sóvárognak, amelyek pár évtizede még természetesek voltak. Egy szürke, ködös novemberi nap itt járt például egy férfi, aki valószínűleg megengedhetné magának, hogy hetente átugorjon a bolygó túloldalára. Egész hétvégén nem tett mást, mint hogy ült, és nézte, ahogy go-

molyog a füst a kéményből. Mikor elment, hálásan mondta, hogy sosem tudott még úgy kikapcsolni, mint itt” – meséli Bea. „Van az a bölcsesség, hogy amennyit a kerék fent, annyit lent. Ez mindannyiunkra igaz. Olyan sok mindent akarunk, de nem vesszük észre, hogy mindezért a legnagyobb értékeinkkel, az időnkkel és az egészségünkkel fizetünk. Rengetegen ki vannak éhezve az egyszerű, de valóságos pillanatokra. Az ember akkor tud igazán kikapcsolni, ha ráébred, milyen kevés is elég hozzá” – osztja meg tapasztalatát a családfő is, ahogy a kis faházak előtt pihenőket figyeli.

Ahogy kényelmes ülőhelyünkről mi is végignézzünk a dzsungelből lett édenkertben, arra gondolkunk, most már vendéglátóink is hátradőlhetnek, nemcsak szó szerinti, de átvitt értelemben is. Ám ők nem így tesznek. „Egész életemben megújulás-párti voltam. Mindig tudtam elengedni dolgokat, nem ragaszkodtam semmihez foggal-körömmel. Ez egy húsz évvel ezelőtti álom lenyomata, de amíg az erőm engedi, merni kell fejlődni” – mondja. A kérdésre, honnan van ez az energia, így felel: „A hitnek, az akaratnak hatalmas teremtő ereje van. Ahogy Kós Károly, akinek a szavai számomra útikalauzként szolgálnak, írja: »Megtanultam megelégedni azzal, amit a sors számomra juttatott: az egészséget, a családomat és az Úristennek azt a sok-sok szépségét, amit az emberek nem tudnak elrontani és megcsúfolni, s ami ingyen ajándékként jut minden embernek, csak a szemét kell kinyitni a látásra, fülét a hallásra és lelkét a befogadásra.« És ez tényleg így van. Csak meg kell hallani a hívást, meg kell látni a lehetőséget.”

KINCSEK A MÉLYBŐL

Szöveg: **Tábori Kálmán**
Fotó: **Hölvényi Kristóf**

Történetek keringtek a Lakitelek alatt fekvő Árpád-kori templomról, az apáról fiúra szálló legendában azonban már szinte senki sem hitt. A Kecskemétről odaköltöző Honti Attila mégis komolyan vette a szóbeszédet. Telket vett a településen, építkezésbe fogott, a mélyből pedig szinte hihetetlen módon előkerültek a közel ezeréves romok.

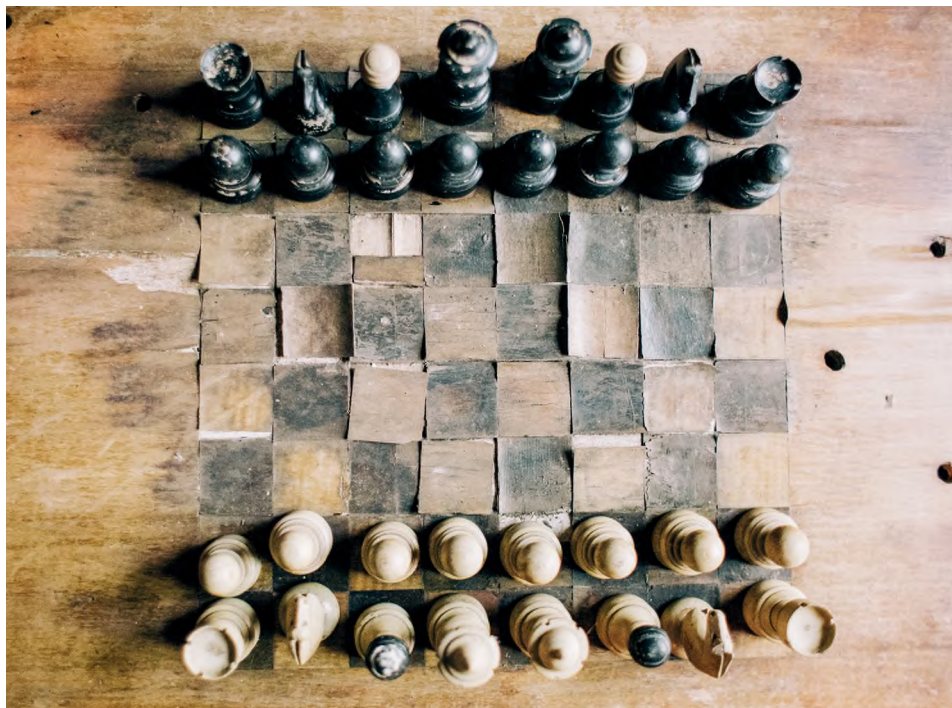

A jegypénztár előtt kialakult tömegben szorongatom a néhány perccel ezelőtt megváltott vonatjegyem, mikor az irodából kilépő funkcionárius egyórás késést jelent be a várakozóknak. Rendesen kétségbeesnénk. Ám jelen pillanatban ez az esemény egy időutazás kezdetét jelenti. Néhány perc, és mind az 1930-as évekbe csöppenünk, egy alföldi mezőváros vasútállomására, ahonnan egy jól öltözött vasutas vezet végig bennünket a száz évvel ezelőtt virágkorát élő település utcáin és nevezetes helyszínein. Játékosan felépített, fiktív helytörténetbe ágyazott, ám hiteles gasztro- és kultúrtörténeti sétánk végére pedig úgy érkezünk vissza a település jelenébe, hogy közben még ezer évet ugrunk a történelemben. A Harminczházás Pálinkavárost lakiteleki majorságán megálmodó építész, Honti Attila ugyanis a hely megnyitása után néhány évvel egy Árpád-kori templomromot talált és tárt fel a birtokán.

A TEMPLOMDOMB LEGENDÁJA

Honti Attila a kétezres évek elején költözött Kecskemétről egy lakiteleki tanyára a családjával, hogy szakmáját elhagyva városi életmódját vidékire váltsa. Mint az ilyen történetekben lenni szokott, az értelmiségi házaspár a gazdálkodás felé fordult, s fűszernövények termesztésébe, állattartásba fogott. Ám hamar híre ment, hogy építész költözött a faluba, s nem sokkal érkezésük után azzal a kéréssel fordult hozzá az egykori tévesz birtokának és épületeinek tulajdonosa, hogy segítsen neki megszabadulni ingatlanától. „Háromszor is üzent a szomszédomon keresztül, csak ezért jöttem el megnézni a birtokot – meséli Honti, hogyan próbálta magát hasztalan távol tartani eredeti szakmájától. – Amikor idejöttem, azonnal mondtam, hogy én kivitelező voltam inkább, nincsenek ingatlanos ismerőseim, nem hinném, hogy segíteni tudok.” Ám amikor a birtokbejárás közben

Almássy Archibald és Petrezselyem Pál a szeszembargó idején kreatív megoldásokkal látta el a minden bajra pálinkában gyógyírt kereső vendégeit. Ennek köszönhetően az egykori birtokközpont néhány év alatt virágzó mezővárossá fejlődött. Így jött létre a Harminczház-as Pálinkaváros, ahol a múlt és a jelen kibogozhatatlanul összegabalyodik. A kiállítás kerettörténetét és forgatókönyvét Palotás Erika, a Reneszánsz Panoptikum tulajdonosa, és Imre Olga, a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kiállításszervezője írta meg

a romos téveszépületektől a területen lévő dombra értek, az illető váratlanul, mintegy mellékesen megjegyezte: „Itt meg állítólag van valami templom.” Ez a mondat aztán hetekig nem akaródzott kimenni az újdonsült gazda fejéből. Nem csoda, hisz a műemlékvédelem felé érdeklődésszerűen elkalandozó építész már akkor ismerte Lakitelek történetéből, hogy a hely már az Árpád-korban is lakott terület volt, és tudott a helyi legendáról, miszerint létezik egy templomrom valahol a falu alatt. Szakmai tapasztalatai, érdeklődési területei és ezekről látszólag eltérő jelenkori ambíciói e romok ormán mintha hirtelen összeálltak volna egy egészé, s merengni kezdett, mit érne mindez, ha ingatlanfejlesztéssel megpróbálná hasznosítani a területet. „Engem a templomrom izgattott igazából, de tudtam, hogy a többi épülettel kellene először is kezdeni valamit, mert csak viszik a pénzt. Korábbi munkáimból ismertem a szükséges és lehetséges pályázati lehetőségeket, így gondoltam, vágjunk bele” – meséli Honti. Ekkor már bizonyítékok nélkül is hitt a templomrom megtalálásában: még azelőtt hajlandó volt kifizetni a majorság vételi árát, mielőtt az ingatlanfejlesztési pályázata nyert volna.

Mivel az első ötlete, hogy a volt tévesz területén pálinkaházat hozzon létre, támogatást nyert, 2009 nyarán el is kezdhette a birtokon lévő három nagyobb épület közül az első rendbetételét. „Közben egymás után adtam be a műemlékvédelmi pályázatokat a templom feltáráására, de mindig visszautasították” – meséli Attila. Saját projektje időközben visszaterelte az eredeti szakmájához. Mire az első épület, a pálinkafőző üzem elkészült, Honti már társakra is lelt elképzelésének megvalósításában a község vezetőjének és néhány helybéli barátinak a személyében. Ráadásul egy újabb projektemre, egy pálinkamúzeum létrehozására is sikerült forrást szereznie. Ám ekkor váratlan fordulat történt.

HARMINCZHÁZAS PÁLINKAVÁROS

„Még el sem készült teljesen a pálinkafőző, mikor azt vettem észre, hogy elkezdett kulturális és közösségi térként működni – tárja szét a kezét az építész. – A pálinkaüzem csomagolóraktárának épített teremben pedig egyszer csak ott volt Grandpierre Attila mint első meghívott vendég.” A tervezett szeszfőző üzem helyett végül kulturális és vendéglátóipari egység lett az épületben. Innentől elindult egy folyamat, amelyben már nem

az egyéni tervezés, hanem a maguktól megszülető lehetőségek irányítottak.

Az újraértelmezett pálinkaházban összeverődött helyi közösség ugyanis egyre bátrabb lett a korábban kimondatlan ötletek megfogalmazásában. A néhány éve Lakitelekre települő Honti pedig egyre rutinosabban kezdte művelni az ötletek táptalaját. Így született meg a pálinkaházi kulturális esték mellett a Széna vagy szalma hagyományörző fesztivál a Holt-Tisza partján. A népművészeti, kézműves-, színházi programokat és nagyszínpados koncerteket felvonultató, többnapos rendezvényből aztán nem csak hagyomány lett Lakiteleken. Kezdték összefonódni az ekkor már Pálinkaházi esték néven egyre ismertebbé váló kulturális programokkal. Mindezek után már nem is meglepő, hogy a pálinkamúzeum sem az eredeti elgondolás alapján valósult meg.

„Jött két ember, és kitalált egy sztorit – kezdi mesélni a Harminczházás Pálinkaváros történetét Attila –, hogy legyen egy 1930-as évekbeli kisváros vasútállomása a múzeumom bejárata. Legyen benne két jóbarát: Almássy Archibald építész

és Petrezselyem Pál, a fűszeres fia, akik a helyi gyümölcsökből főzött pálinkával a szesztilalom ellenére olyan népszerűvé teszik a birtokot, hogy elkezd várossá fejlődni. A vasútállomás mellé épül szatócsbolt, borbélyszalon, rövidárubolt. Ideköltözik egy fényképész. Nyílik egy pincekocsmá, egy mozi, sőt felépül az Alma Szálló is. Mindez a második ütemben megújult épületben” – mondja az építésmunkából pár évvel korábban kiábránduló Honti, aki múzeumot színházi elemekkel ötvöző pálinkakiállítást kreatív belsőépítészeti megoldásaival szinte filmes díszletté változtatta.

A vasútállomásnak berendezett előtérből belépve – pontosabban a városi utcára kiérve – hangulatos, macskaköves múlt századi utcán találjuk magunkat, ahol szabadon korozhatunk a korabeli üzletek előtt. Ha kedvünk tartja, elolvashatjuk egy padon a helyi lap legújabb számát, amelyből megtudhatjuk többek között, hogyan ismerte meg amerikai körútján Almássy Archibald a cinematográfot, amelyből vásárolt is egyet, hogy városukban megnyílhasson az első magyar filmszínház. Betérhetünk a fűszereshez vagy Madarasy úrhoz, a fényképészhez. A mozi

*„Mindig jön valaki, aki újat épít a romokon,
és továbbviszi a hely szellemét”*

bejárata előtt elsétálva egy filmvetítésre is bekuk-
kanthatunk, majd lemehetünk a pincekocsmába egy
jó pálinkára. Még egy baráti eszmecsere is futja
az időnkől az Alma Szálló kávézójában, mielőtt
visszasétálnánk a vasútállomásra. És hogy még
véletlenül se unatkozzon senki a városban, végig
velünk tart az anekdotákból soha ki nem fogyó, ko-
rabeli vasutas-egyenruhába öltöztetett bábszínész,
Szabados Zoltán is. A korábban a kecskeméti Ciróka
Bábszínházban is játszó művész egyszemélyes
előadása után úgy érezzük, nemcsak a harmin-
cas évekbeli Magyarország életmódjának, ital- és
gasztrokultúrájának lettünk avatott ismerői, de
meggyőződésünkkel válik az is, hogy mindez nem
történt volna meg, ha nincs a két barát: Almássy
és Petrezselyem. „Általában nem hiszik el nekem,
hogy őket csak mi találtuk ki, ahogyan ezt a mező-
várost is” – mondja megnyugtatólag Attila, miután
fejünket vakarva próbálunk visszaemlékezni, hol
is kellett volna hallanunk róluk.

A ROMOK ORMÁN

És mi lett a templommal? – tesszük fel a kérdést
visszatérve a jelenbe. „Még mindig a föld alatt
volt – feleli Honti. – Mindemellett folyamatosan
kerestem a lehetőséget, hogyan lehetne kideríteni az
igazságot vele kapcsolatban.” Az időközben kulturális
szervezésben is egyre jártasabbá váló férfi az ügy
érdekében minden követ megmozgatott. Társaival
egy egynapos konferenciára sikerült is összehív-
tatnia egy régészekből, múzeumigazgatókból,
képzőművészekből álló társaságot a pálinkaváros
kertjében. „Rosta Szabolcs kiskunfélegyházi múze-
umigazgató hozott egy ötszáz évvel ezelőtti rajzolt
térképet, amely a Tisza menti településeket és temp-
lomaikat ábrázolja. Ez alapján gyakorlatilag pár száz
méteres körzeten belül megmondta, hol kell lennie
a templomnak” – meséli Attila. Lázár deák 1528-as
térképe mellett aztán későbbi katonai térképeken
is felfedezték, hogy a Honti birtokán álló földhátat

templomdombnak jelölik, így a romok létének egyre
biztosabb tudatában kezdték meg a feltárást 2016-
ban. Ehhez a műemlékvédelmi pályázatok sorozatos
kudarcai után végül egy olyan ötlettel teremtették
elő a forrást, amely magát a feltárást tette turisztikai
látványossággá. „Nyitott ásatás volt, amely során bár-
ki bejöhett régészkedni az itt hivatásosan dolgozó
szakértők vezetésével” – meséli a kultúrát, a turiz-
must és a vendéglátást összekapcsoló programról,
amely során a harmadik lerobbant tévészépcsület is új
funkciót kapott. A felújított és kibővített épületben
a Kecskeméti Katona József Múzeummal együtt-
működő archeológiai kutatóközpont, kiállítóter,
alkotóház, vendéglátóipari egység és rendezvény-
terem is helyet kapott.

Az ásatások során az 1070 körül épített eredeti
templom és a 15. században hozzáépített részek
maradványai mellett több mint kétszáznyolcvan
régészeti lelet került felszínre. Az egykori téesz
területén pedig olyan kulturális és turisztikai ese-
mények kezdtek el éledezni, mint Csík János nép-
zenei tábora, a wartburgosok országos találkozója
vagy az amatőr és profi gitárkészítők Hangépítés
nevű fesztiválja. A Pálinkaházi esték mellett ez
évtől az Árpád-kori maradványokat étellel betöltő
Romkerti esteket is szerveznek, amelyeken csen-
desebb, személyesebb akusztikus koncertekre,
beszélgetésekre várják a látogatókat – tudjuk
meg Attilától. Még mindig fogadkozik: felhagyott
építési szakmájával. De ahogy körbenézünk,
mégis azt látjuk, hogy még mindig épít. „Hogy
a templom maradványai miért voltak ennyi ideig
betemetve, csak találgatni lehet, de felemelő, hogy
van itt egy hely, amely 1100 óta mindig elpusztult
és mindig újraéledt. Hol lerombolták a tatárok,
hol felgyújtották a törökök. Elhordták a köveket,
és eltemették. De mindig jön valaki, aki újat épít
a romokon, és továbbviszi a hely szellemét” – fog-
lalja össze Honti Attila, miért igazán nagy kincs
számára, amit itt talált. ■

A SZABADSÁG ZÁLOGA

Szöveg: Meszleny Zita
Fotó: Kováts Gábor

„Csavargók vagyunk, akik ha tehetik, bujkálnak a változatlanság elől” – vallják magukról a Tengerikajak.hu csapatának tagjai, akik az Öreg-Túrtól az Égei-tengerig huszonkét ország több mint ötven helyszínén szerveznek vizitúrákat. És bár bejárták a világot, állítják: valójában nem az számít, hogy az ember az óceánon vagy a Bodrogon evez épp, maradni pedig ugyanúgy tudni kell, mint menni.

Mikor alig egy órája még a fővárosból próbáltam kiverekedni magam, nem gondoltam, hogy a Zebegényi-sziget mellett evezve követhetem majd végig, ahogy a nap az utolsó sugaraival narancssárgára festi az eget, majd eltűnik a hegyek mögött. A rövid ízelítő kör után irigykedve nézem a Szent Iván-éji vizitúrára gyülekezőket. A jókedvű társaság tagjai elrendezgetik a csomagjaikat, majd lámpásokkal díszítik fel a hajókat. Eközben a túravezetők olyan gondosan készítik elő az indulást, mintha csak az egyik új-guineai vagy ithakai útjukra vinnék a csapatot. Már mindenki csak a sötét beálltára vár, hogy aztán a két tucat jármű a Dunán úszó apró fénypöttyökké válva eltűnjön az éjszakában. A vízre szállásig a Tengerikajak.hu alapítójával, Tuboly Ádámmal beszélgetünk.

VALAHOGY ÍGY INDUL MINDEN EVEZŐSTÚRA?

Ez a Szent Iván-éji mindig különleges, mert amúgy az útjaink általában többnaposak, és nem is éjszakaiak. Az egész kajakosdi attól működik, hogy a húsz összeverődött ember között az idő és az élmény hatására valódi kötelékek alakul-

nak ki. Olyan szép, amikor az utasaink, hippik, orvosok, művészek, ügyvédek, szívsebészek a hosszú evezés után leülnek együtt a tűzhöz, és ahogy előkerül a gitár, a fröccs, a köztük lévő különbségek feloldódnak, és hasonlóságokká alakulnak. Egy kilencnapos túra akkora élmény, hogy a végén az emberek könnyes szemmel mennek haza, és utána olyan üzeneteket kapok, hogy „Ádám, nem találok a helyem a városban, két napja az erkélyen alszom, hogy valamit megőrizzek az érzésből”. Nem szándékosan, de egy nagy családdá, egy vizes szellemi műhelyé alakult a mi kis játszóterünk. Az elmagányosodó világban találkozópontra lettünk, vagy inkább vész-kijárat, amelyen át ki lehet lépni a mókuserékből, és az örült pörgés helyett körbe lehet nézni.

ÖN IS A MÓKUSERÉKBŐL MENEKÜLT A KAJAKHOZ?

Á, ez annál sokkal véletlenszerűbb történet. Engem régen is minden vonzott, ami outdoor: siklóernyőztem, sziklát másztam, síeltem. Aztán a kilencvenes évek végén az egyik ismerősöm rám hagyományozta a tengeri kajakját. Így jött az evezés az életembe, és ahogy megérkezett,

„A jó helyek száma nem növekszik az életkorunkkal és az idő múlásával. A meglévőkre kell tehát vigyázni”

mindent maga mögé utasított. Ez a világ legjobb dolga. Olyan, mint a lakóautózás, csak vízen. Egyszer megveszed a hajót, aztán belepakolod az egész életed, vízre szállsz Pesten, és ha idő engedi, Vietnámgig meg sem állsz. A kajak nekem a szabadság záloga. Arra gondoltam, ha én így tudom szeretni, másnak is tetszeni fog. Az egyik barátomnak utazási irodája volt, Horvátországba vitt turistákat, így jött az ötlet, hogy a szolgáltatásai közé tegyük be a tengeri kajakot.

AHOGY MUNKÁVÁ VÁLT A KAJAKOZÁS, NEM VESZETT KI BELŐLE A SZABADSÁGÉLMÉNY, AMELY KORÁBBAN MAGÁVAL RAGADTA?

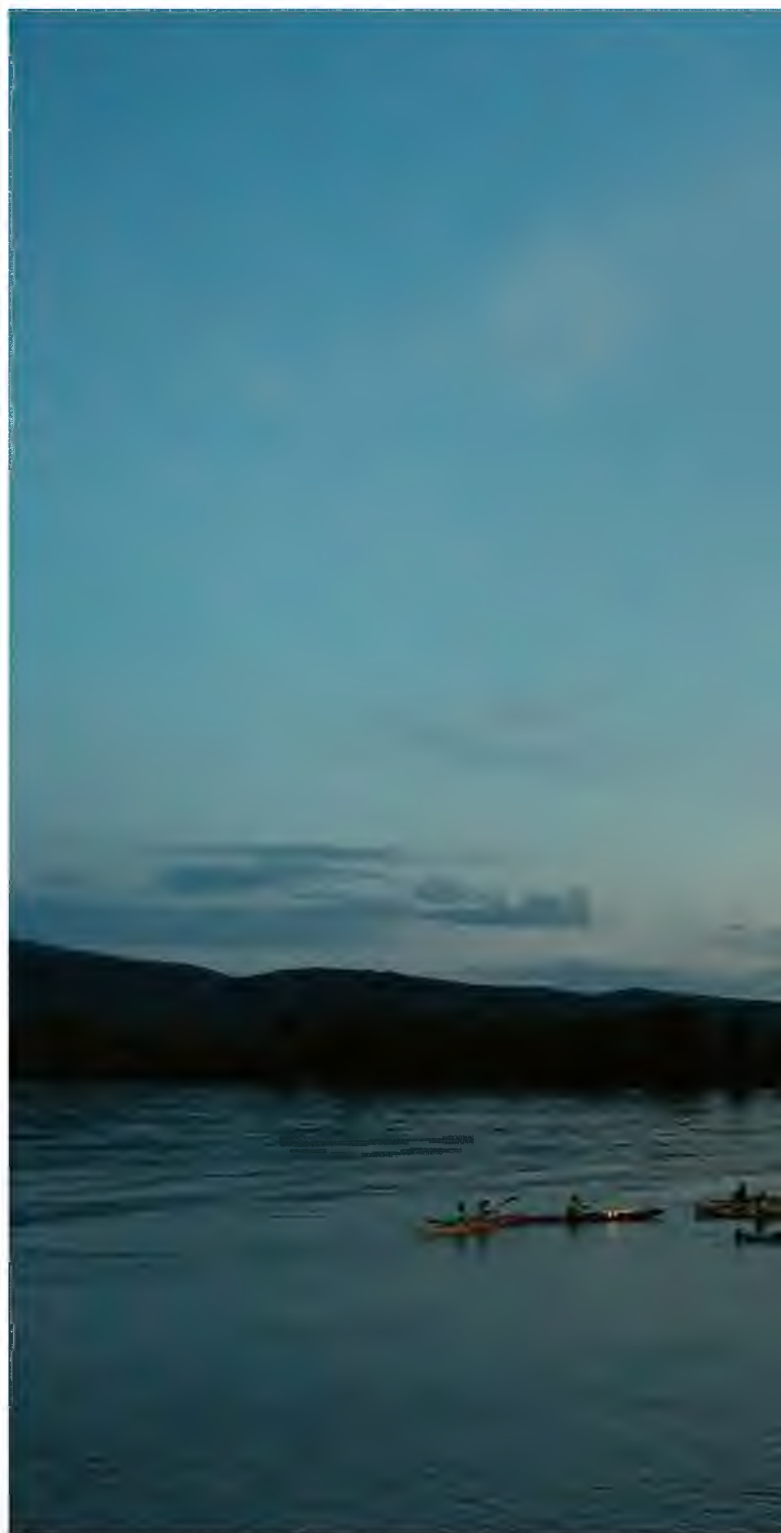
Egyáltalán nem. Inkább mások néztek örültek, hogy ebből a hobbimból szeretnék megélni. A nyarakat onnantól jó ideig a tengerparton töltöttem. Jó kis tanulási időszak volt. Egy életre megjegyeztem, mit szabad, mit nem.

MI AZ, AMIT NEM SZABAD?

Nem érdemes például nagyképűnek lenni, mert a víz csúnya dolgokat tud művelni, ha az ember elhiszi, ő irányít. Kellettek ezek az élmények, sokat formáltak. De a gond inkább az volt, hogy a rengeteg turista miatt futószalag-szerűen zajlottak a túrák. Mosolyogtam, beültem a vendéget, indulás, világítótorony, kocsmasziget, kiszállás. Másnap ugyanaz a mosoly, ugyanaz a kör, ugyanazok a poénok ugyanannak az arctalan tömegnek. Egy idő után megelégteltem, mert éreztem, hogy a tengeri kajakban ennél jóval több van. Ekkor néhányan kitaláltuk, mi lenne, ha létrehoznánk egy csapatot azokból, akik az evezést közösségi élményként fogják fel, és készek arra, hogy új helyeket fedezzenek fel.

HOGY KELL ELKÉPZELNI EGY ILYEN EXPEDÍCIÓT?

Néha hallomásból vagy véletlenül akadtunk rá új helyekre. Egyik barátom, Magyarkúti Gergely,

„Svédországban bizonyos összeget befizetve kajakosként használhatsz jó pár száz kikötőhelyet, ahol tűzrakók, hozzájuk összehasogatott fa, ökövecék, eső ellen pedig csűrők várnak. Csak annyi az elvárás, hogy mikor elmész, hagyd úgy a terepet, hogy az utánad jövő is élvezhesse a helyet. Itthon ennek még nem alakult ki a kultúrája, pedig a vízisportoknak és a természetnek is jót tenne” – osztja meg tapasztalatait a túravezető

„1986 óta lakom a Dunakanyarban. A szüleim Szokolyán éltek, nekem ma Börzsönyligeten, a patak partján van egy kis házam, körülötte erdő. Elég jó élőhely. Ha a környező part menti településekre nyaranta kiakasztják a megtelttáblát, itt akkor is meg lehet még élni valamit a régi hangulatból” – mesél a Szent Iván-éji túra helyszínéhez fűződő viszonyáról Tuboly Ádám

aki szintén a csapat tagja, képes órákat a Google Föld előtt tölteni, hogy minden apró vízfoltot szemügyre vegyen, így fedez fel zseniális vizeket. Vannak olyanok, amelyeken szerintem előttünk ember nem kajakozott, azóta viszont valóságos evezősközpontok lettek, például Indonéziában a Celebesz sziget környéke.

EZT POZITÍV VAGY NEGATÍV FOLYAMATKÉNT ÉLI MEG?

Inkább keserű végignézni, ahogy eltűnnek az apró rejtekhelyek, ahova el lehetett tűnni a világ elől. Nem tudom, ez jó vagy sem, őszintén, fogalmam sincs. Örülök, hogy divat lett a természetbe járni, de ha valamit nyerünk, valamit

veszítünk is kell. Ezt nem lehet megúszni. Érthető, hogy manapság egyre inkább vágyunk az érintetlenség élményére, csak azzal, ha odamegyünk egy ilyen tájra, máris érintjük, és éppen azt szüntetjük meg, amiért jöttünk. Ezért mi is felelősek vagyunk. Számomra örök kérdés, hogy mi lenne a jó út.

VAN ATTENBOROUGH-I TAPASZTALATA, OLYAN ÉLMÉNYE, HOGY A SZEME LÁTTÁRA VÁLTOZIK MEG A TÁJ?

Hogyne. Lassan tizenöt éve járunk például Délkelet-Ázsiába, és amit először láttunk ott, annak ma nyoma sincs. Ahol akkor három ház állt, ma ötven. Ahol egykor kilométer hosszú

„Az evezés visszalopja a fiatalságot és pont azt az osztálykirándulás-hangulatot a felnőttek életébe, ami miatt különös romantikája van”

homokos partok húzódtak, és a rájákon, cápákon kívül senki nem járt, ma hajók parkolnak. Vagy ott van Albániában a Shalë folyó. A piszt-rángos, kék vizű kanyon felfedezése az a fajta élmény volt, amikor azt mondd: na, most álljon meg az idő, megérkeztünk. Aztán eltelt két-három év, és teljesen felforgatták az egykori paradicsomot. Helikopterleszállók, hotelek, szó szerint öntik oda turistákat. Persze meg tudom érteni azt is, akié a terület volt. Addig valószínűleg kecskéket legeltetett a szép füves parton a napi betevőért, most meg lehet, hogy a gyereke egyetemre jár majd az itt szerzett pénzből. Meg tudom érteni, csak egyetérteni nem tudok vele. Szerintem az igényes turizmus sokkal fenntarthatóbb, és hosszú távon még több pénz is van benne.

LEHET MÉG MANAPSÁG EGYÁLTALÁN ÉRINTETLEN HELYEKET FELFEDEZNI?

Az a baj, hogy a jó helyek száma nem növekszik az életkorunkkal és az idő múlásával. A meglévőkre kell tehát vigyázni. Nálunk szabály, hogy minden évben bejárunk legalább két olyan utat, ahol azelőtt még nem voltunk. Most is van egy izgalmas útitervünk, szintén Albániába. De rengeteg kincs van Magyarországon is, ami mellett úgy sétálunk el, hogy nem is fogjuk fel, milyen értékes. Ha tudnák az emberek, milyen hihetetlen jó hely például az Ipoly-völgy, már rég nem így nézne ki az a táj. Vagy ott van Nógrád megye mélye. Jóval látványosabb, mint jó néhány felkapott hazai környék. Ha valaki járt mondjuk Cserhátszentivánon vagy a környező aprófalvakban, az szerintem megdöbben, hogy van ilyen hely itthon. Olyan atmoszférája van annak a vidéknek, amit nehéz szavakba önteni. Vagy ott van a vadregényes Öreg-Túr a vízimalommal és az utánozhatatlan varázsával. Egyszerűen csodálatos. De ha azt mondom, Vajdas-fok vagy

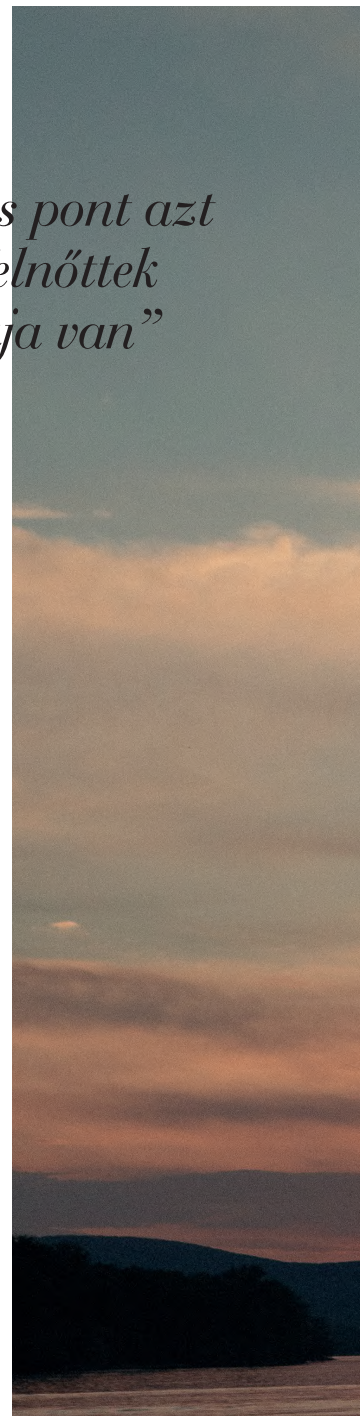
Keszeg-ér, akkor nem sokan tudják, a térkép melyik szegletét nézzék.

MIUTÁN BEJÁRTA A FÉL VILÁGOT, ÍGY LÁZBA TUDJÁK MÉG HOZNI A HAZAI VIZEK?

Látszólag teljesen más élmény a szardíniai Cala Luna partjain a kék tengert nézni, mint Szatmárban evezni, aztán helyi nénikkel kenyérlángost sütni. De ha az ember mélyebbre megy magában, és tud örülni a szépségnek, át tudja élni azt, ami épp előtte van, akkor a kettő ugyanakkora flash, ugyanannyit ad. Azt hisszük, ha messze megyünk, az értékeesebb, pedig nem. Persze mást fogsz látni. De Szatmárban is mást fogsz látni, a Sajkodi-öbölben és a Vajdas-fokon is mást. Épp ez a jó, hogy mindenhol mást kapsz, és mind szép, csak ez kék, az piros, az meg zöld, de ugyanúgy szerethető. Amúgy teljesen mindegy szerintem, hova és mivel megy az ember – Magyarországra vagy külföldre, laddal, suppal vagy régi piros-kék gumimatraccal –, csak szálljon vízre, mert valahogy régóta benne van az emberiségben, hogy az jó dolog.

AZ EVEZÉS HALLATÁN SOKUNK AZ ISKOLAI VÍZITÚRÁKAT FELIDÉZVE KEZD NOSZTALGIÁZNI. AZ OSZTÁLYKIRÁNDULÁSOKON TÚL IS VAN ITTHON KAJAKTÚRÁS ÉLET?

Abszolút. Magyarország vízitúrás nemzet volt, én úgy gondolom, ma is az. Az evezés visszalopja a fiatalságot és pont azt az osztálykirándulás-hangulatot a felnőttek életébe, ami miatt különös romantikája van. Szerintem nagyon hiányzik az embereknek, hogy megtanuljanak újra tüzet rakni, füstösen lefeküdni, elázni a sátorban. Mi ragaszkodunk is hozzá, hogy nem járunk apartmanba. Az élményhez hozzátartozik a pillanat, amikor felébredsz, kihúzod a sátrad ajtaját, és ott van előtted a folyó a szúnyogjaival, a megázott fröccsösüveg, a nyirkos cipőd.

„MEGINT ESTE VAN, EGY ÚJABB ALKONY, EGY ÚJABB NAP, AHOL EGYÜTT ÜLÜNK A VÍZ PARTJÁN, A HEGY TÖVÉBEN, ÉS FÁRADTAN ÖSSZEMOSOLY-GUNK. MEGINT ENGEDTE-HAGYTA, MEGINT MEGMUTATTA A TERMÉSZET, HOGY MIÉRT ÉRDEMES A VÁLASZTÁSRA” - ÍRJA A TENGÉRIKAIK.HU OLDALON, AHOL TÖBBSZÖR IS HANGSÚLYOZZA A DÖNTÉS FONTOSSÁGÁT, DE KÖZBEN MINTHA A KITETTSÉG IS LEGALÁBB ILYEN FONTOS LENNE. Úgy érzem, manapság nem egyszerű a minél gyorsabban minél többet elvvel szemben dönteni. Pedig az evezéshez erre van szükség. Ezért ha már úton vagyunk, akkor a megtett táv helyett azt tűzzük ki célul, hogy minél tartal-

masabb megéléseink legyenek. Juthasson idő hosszabb barátkozásra egy fával vagy egy réttel. Végül is ezért indultunk. Szeretünk menni, de ha valahol jó, akkor érdemes maradni. Az érzésre kell hallgatni, nem a fejünkben összeállított tervre. Nemrég például az Öreg-Túron elkapott minket egy nagy eső, amit csodaszép szivárvány követett. Minden hihetetlenül éles színekben világitott. Csendben eveztünk, és mindenki érezte, hogy ez egy igazi közös pillanat, amit nem lehet megtervezni, csak megteremtődik. Az ilyen tapasztalás mindig helyre teszi az embert. ■

MINDIG VELEM VOLT A TEREMTŐ

Szöveg: Farkas Anita
Fotó: Török Brigi

Birkózóként kezdte, kajak-kenura váltott, hogy végül minden idők egyik legjobb magyar vitorlázója legyen. Fa Nándor éppen húsz éve indította el a Balaton-kerülő vitorlásversenyeket, családjával sikeres kikötőépítő vállalkozást vezet, és bár egész életében hívta az óceán, sosem gondolt rá, hogy végleg elhagyja a szülőhazáját.

2001-BEN AZ EGYEDÜLI MAGYARKÉNT TELJESÍTETT VENDÉE GLOBE FÖLDKERÜLŐ SZÓLÓVERSENY MINTÁJÁRA HOZTA LÉTRE AZ EGYSZEMÉLYES BALATON-KERÜLŐ VITORLÁSVERSENYT, MELYNEK LÉNYEGE, HOGY A VITORLÁZÓ EGYEDÜL, KÜLSŐ SEGÍTSÉG ÉS KIKÖTÉS NÉLKÜL TELJESÍTI A BALATON-KÖRT.

MI VOLT A CÉL: KICSIBEN MEGMUTATNI, MILYEN IS AZ ÓCEÁN?

Így is mondhatnánk. Hangulatkeltőnek szántam, illetve kihívásnak a magyar vitorlázótársadalom számára. Előbb csak a Balaton-kerülő volt, majd ezt felvezetve a szintén szóló Keszthely–Kenese, végül a versenyzők szó szerint kiprovokálták, hogy rendezek kétszemélyes Balaton-kerülőt is. Ezek az alkalmak nagyon különböznek az olyan, a nagyközönség által jól ismert magyar vitorlásversenyektől, mint a Kékszalag. Itt hosszú távon kell menni, éjszaka is navigálni meg vitorlázni egyszerre, amihez az átlagosnál jóval nagyobb szakmai tudás szükséges. A sima pályaversenyeken nem igazán derül ki, mekkora különbség lehet az egyes vitorlázók közt e tekintetben, a Balaton-kerülőkön hamar kibukik minden.

SARKÍTVÁ A DOLGOT, ITT NEM FELTÉTLENÜL AZOK NYERNEK, AKIK ALATT DRÁGÁBB HAJÓ VAN?

Nyilván nem ilyen egyszerű a dolog, de tény, hogy emberek csillagászati összegeket képesek elkölteni hajókra, és sokszor nem gondolkoznak el rajta, hogy csupán ettől nem

lesznek sem gyorsabbak, sem ügyesebbek, sem tapasztaltabbak.

MITŐL LESZNEK AZOK?

Először is meg kell érteni, hogy a hajózás folyamatos innováció. Az is célom volt a versenyek létrehozásakor, hogy rávegyem a hazai vitorlázókat, hajótervezőket és -építőket: ne csak vásároljanak, hanem kezdjenek el jobb, biztonságosabb, gyorsabb modelleket fejleszteni.

ÉS SIKERÜLT?

Határozottan. Az utóbbi húsz évben jelentős, világszinten is minden mércét megütő hajópark fejlődött ki itthon, legalábbis ha a Balaton leggyorsabb egytörzsű hajóit vesszük, amelyek nyolcméteres létükre húszcsomós sebességgel tudnak haladni. A versenyvitorlázásnak pedig csak az lehet a lényege, hogy kikacsintunk a nemzetközi vizekre, és annak tükrében próbáljuk megmérni magunkat. Ha a külföldről behozott versenyhajókat jól-rosszul megvitorlazzuk, abból nagy előrelépés nem születik. Abban sokkal nagyobb fantázia van, ha az itthon megépített hajóinkat visszük ki, sikereket érünk el velük, majd a tudásunkat, tapasztalatainkat visszaforgatjuk a honi gyártásba. Ezt tettem én is annak idején a Szent Jupáttal, az Alba Regiával, a Budapesttel, a Spirit of Hungaryval.

HONNAN TUDTA A NYOLCVANAS-KILENCVENES ÉVEKBEN, HOGYAN KELL MEGÉPÍTENI EGY NEMZETKÖZI VIZEKRE IS ALKALMAS HAJÓT?

Amikor először megálmodtam egy hatvanlábos versenyhajót, nyilván sejtelmem sem volt, hogyan kellene kinéznie. Ezért, mint régen az inaslegények, elmentem Sydney-be, aztán Franciaországba körülnézni. Hazajöttem, eldöntöttem, milyen lesz az én hajóm, megépítettem, majd kivittem az óceánra, és vitorláztam vele; gyorsan, de fokozatosan és sok energiámat mozgósítva tanultam bele a szakmába. Ma nyilván helyből többet tudhat egy magyar fiatal arról, miféle hajók futnak szerte a világban. De hogy

tud-e mit kezdeni ezzel az ismerettel, az már más kérdés: folyamatos tanulás, kíváncsiság és a fejlődésre való képesség nélkül nincs eredmény.

AZ EGÉSZ PÁLYÁJA ÉS AZ EMLÍTETT VERSENYEK IS JOBBÁRA AZ EGYÉNI TELJESÍTMÉNYEKRŐL SZÓLNAK. VAN RÁ KÉPLET, MELY TÍPUSÚ EMBER VÁLASZTJA INKÁBB A SZÓLÓVITORLÁZÁST?

Nem igazán. Akár engem veszünk, akár a társaimat, nagyobbként társaságkedvelő figurák vagyunk, de semmiképpen nem magányos farkasok. Amikor egyedül vitorláztam körbe a földet, akkor is rengeteg ember volt a segítségemre, hetekig-hónapokig dolgoztak körülöttem

„Önmagunk pontos ismerete nagyon fontos, mert anélkül nem tudjuk megérteni a körülöttünk lévő világot sem”

lelkiismeretesen. A feleségemről nem is beszélve, aki itthon tartotta a frontot a két gyerekkel, és egész lényével, tudásával, hitével mindig sziklaszilárdan mögöttem állt. A világon minden szólóteljesítmény mögött egy komplett csapat, család áll, azt egészíti ki az egyéni ambíció. Kezdetben az ember persze csak azért menetel, hogy megtapsolják azok, akiknek az elismerésére vágyik. Egy idő után viszont ez már nem elég motiváció, és a belső útra, a személyiségfejlődésre tevődik a hangsúly. Önmagunk pontos ismerete nagyon fontos, mert anélkül nem tudjuk megérteni a körülöttünk lévő világot sem.

AKARVA-AKARATLANUL, DE MINDENKI EZT AZ UTAT JÁRJA. TUDJA, HOGY ÖNT MIÉRT ÉPPEN A VÍZ VITTE A LEGKÖZELEBB ÖNMAGÁHOZ?

Talán azzal kezdődött, hogy a Velencei-tó környékén nőtem fel, ami persze nem az óceán, de nekünk, magyaroknak be kell érniük az egyébként csodás tavainkkal. Édesapám Bodajkon született, élt, onnan került előbb a vasúthoz, utána katonának, majd a háborúba. Azt szerencsésen túlélve telepedett le Székesfehérváron, ahol én is születtem. Viszont rendszeresen visszajártunk Bodajkra, ahol a testvéreimmel nagyon szép élményeket éltünk meg gyerekként.

A HIVATÁSOS SPORTÉLETE ENNÉL KACSKARINGÓSABBAN ALAKULT. BIRKÓZÓKÉNT KEZDTE, AZTÁN SÉRÜLÉS MIATT KAJAK-KENURA VÁLTOTT, ÉS CSAK HUSZONÉVESEN BONTOTT VITORLÁT, HOGY AZTÁN A KELETI BLOKK EGÉSZÉVEL EGYÜTT LEMARADJON A LOS ANGELES-I OLIMPIÁRÓL. HONNAN VOLT KEDVE, EREJE A FOLYTATÁSHOZ?

Onnan, hogy nagyon szerettem, amit csinállok, és akit az óceán egyszer magához hívott, annak nincs menekvés. A vitorlázás mint sportág ráadásul speciális helyzetben van: nem az olimpia a csúcsa, az azon való részvétel bármilyen nagyszerű és megsüvegelendő dolog, inkább csak belépőjegy a nagyok közé. Az Ocean Race, az America's Cup vagy a Vendée Globe egy kiírásán részt venni akár vitorlázóként, akár a segítő csapat tagjaként már másik műfaj, ahova csak a legjobbak, a legkitartóbbak érhetnek el. Sporthasonlással úgy tudnám ezt megvilágítani, mint

a gokart és a Formula 1 közti különbséget. Hiába nyeri meg valaki a gokart-világbajnokságot, önmagában ettől még nem lesz Formula 1-versenyző, ahhoz ki kell lépnie a kategóriájából. A versenyvitorlázás esetében is ki kell lépni az olimpiai hajóosztályokból, és továbbmenetelni, ha valaki fel akar jutni a legjobbak mellé.

AZT MONDTA, HOGY HÍVTA AZ ÓCEÁN. SOHA NEM JUTOTT ESZÉBE FELNYALÁBOLNI A CSALÁDOT, ÉS ELKÖLTÖZNI ODA, AHOL MINDENNAP A KÖZELÉBEN LEHET?

Nem. Mindig büszke voltam rá, hogy magyar vagyok. Ebből a közegeből jutottam el oda, ahova, és ezt a nagyvilág is tudja, a föld legjobb vitorlázói gratulálnak a mai napig a teljesítményemhez. Magyarként itthon magyarnak tudtam nevelni a gyerekeimet, vinni a vállalkozásomat és élni elégedetten az életemet. Az én társadalmamban, kultúrámban, nemzetemben, nyelvemben. Számomra ez így van rendjén.

MOST, A COVIDIDŐSZAKBAN AZÉRT HIÁNYOZTAK AZ UTAZÁSOK?

Szerencsére rengeteg a munkám, a családi cégünk kikötőket épít Magyarországon és Ausztriában, így nem értem rá sokat gondolkozni ezen. Az biztos, hogy bármikor, amikor csak ki tudok menni az óceánhoz akár turistaként, akár szakmai segítőként a nagy versenyeken, szíven üt a látvány. Ha látom menni azokat a hajókat, amelyek az én testvéreim, azokat a versenyzőket, akik az én véreim, nem szégyellem, megkönnyezem. És persze a nosztalgia is előjön ilyenkor belőlem.

MÉG EGY UTOLSÓ FÖLDKERÜLÉS?

Biztosan nem. Amikor a 2016–17-es Vendée Globe-on legidősebb versenyzőként közel kilencvennégy nap után célba értem, és bejelentettem a visszavonulásomat, azt komolyan is gondoltam. Soha nem szerettem olyasmiről álmodozni, ami nem reális, és nem hajtottam Guinness-rekordokra sem. Boldog hatvannyolc éves férj, apa, üzlet- és sportember vagyok; az óceánon és a szárazföldön is mindig nagyon erősen éreztem, hogy velem van a Teremtő. ■

A NYUGALOM FONTOSABB A SIKERNÉL

Beszélgetés Ripoff Raskolnikovval

Saórig Tábori Kálmán
Fotó: Földházi Árpád

A Ludwig Knoglinger néven Linzben született blueszenész tizennyolc éves korától évtizedeken keresztül járta Nyugat-Európát utcazenészként. Kollégái szerint külföldön világhírű muzsikus lehetne, ő mégis egy Vas megyei faluban telepedett le a kétezres évek elején.

A világhír elmaradt, ám itthon ő az egyik legsikeresebb – tiszteletbeli – magyar blueszenész.

Kávét? – kérdezi a hatvanöt éves bluesénekes jó házigazda módjára, amint megérkezem. Na igen, az jólesne a közel négyórás autótút után. S máris bent vagyunk Ripoff Raskolnikov hegyhátszentpéteri hajlékában. Meglepetten nézek körbe, míg ő az ősrégi tűzhely mellett egy kempinggázfőzőre felteszi a kotyogóst. „Ugyanabban a régi konyhában, a jó öreg limlomok között...” – épp valami ilyesmit képzeltem magam elé, amikor a zenész legutóbbi, *Odds and Ends* című lemezét hallgattam idefelé. Révedezésemből a beszéd közben nem is annyira érces hangú házigazdám rángat ki: „Azt szeretem bennetek, magyarokban, hogy a kajában és a kávéban ti is inkább mediterrán típusok vagytok: forrón szeretetitek.”

EHHEZ KÉPEST NEM ÉPP MEDITERRÁN HANGULATÚ HELYEN ÉL, INKÁBB BALKÁNINAK MONDANÁM – HA NEM HARAGSZIK.

Pont ezt szeretem. Valahol félúton a Kelet és a Nyugat között. Itt olyasmit is megengedhet magának az ember, olyan egyszerűséget, amitől a nyugati ember zavarba jön. De megnyugtatom, most már rászántam magam egy kis átalakításra.

HÁNY ÉV KELLETT AZ ELHATÁROZÁSHOZ?

1999-ben vettem a házat. Az elején volt egy kis lendület, elkezdtem felújítani: kályhát építtettem, leszigeteltem, csak aztán elveszett az ihlet. De most lesz egy új szoba, és egy rendes fürdő is, mert a barátaim, akik idejárnak, mindig szóvá teszik, hogy nincs zuhanyfülke, csak úgy folyik a víz. Valamilyen okból rajtam kívül senki nem szereti ezt.

NA LÁTJA, EZ IS A NYUGATI MENTALITÁS. MÉGIS HOGY FEDEZTE FEL EZT A HELYET?

Fiatalkorom óta az volt az álmodom, hogy egy ilyen vidéki, eldugott helyen legyen házam.

Ripoff Raskolnikov 1955-ben született Linzben. Értelmiségi családban nőtt fel. Tizennyolc éves korában nekivágott a világnak, és utcazenészként bejárta Európát. Legtöbbet Hollandiában, Franciaországban és Németországban muzsikált, de megfordult Ausztráliában és az Egyesült Államokban is. A nyolcvanas évektől kezdve Magyarországon egyre többet koncertező zenész 1999 óta legtöbb idejét Vas megyei tanyáján tölti

*„Egyáltalán nem biztos,
hogy boldogabb lennék multimilliomos
sztárzenészként, mint most”*

Nyugat-Európában olyan árak vannak, hogy ez nem jött volna össze soha. És mivel a kilencvenes évektől kezdve egyre többet játszottam Magyarországon, láttam, hogy itt kevesebb pénzből is lehet házat venni, hát gondoltam, megpróbálom.

TEHÁT AZÓTA ITT ÉL?

Grazban bérek egy lakást, így kicsit itt is, ott is. De az icipici, úgyhogy főleg itt vagyok. A járvány alatt meg nem is nagyon lehetett átkelni a határon, úgyhogy az utóbbi másfél évben keveset voltam Ausztriában.

AZT MEGÉRTEM. EZ EGY IGAZI ALKOTÓHÁZ. SOK DAL SZÜLETETT, AMÍG NEM LEHETETT KONCERTEZNI?

Hazudnék, ha azt mondanám, igen. Hasonlóan számos kollégámhoz, akivel beszéltem, ez a járvány és a sok szabadidő nem a kreativitást váltotta ki belőlem. Marhára nem volt inspirációm semmire. Szinte semmit nem csináltam zeneileg. Volt, hogy két-három hét is elment anélkül, hogy gitárt vettem volna a kezembe. De szerencsére újra beindult az élet, és augusztus végéig tele is van már a naptáram. Ami kimaradt, most mind be lehet pótolni.

HA ZENÉLNI NEM ZENÉLT, MIT CSINÁLT A PANDÉMIA HOSSZÚ HÓNAPJAIBAN?

Nekem ez nem jelentett gondot. Világéletemben kontemplatív beállítódású ember voltam. Jól el tudok üldögélni anélkül, hogy bármit is csinálnék. Meg egy ekkora kertben azért mindig van feladat. Tegnap például lekaszáltam a gyümölcsös alatti részt. Az sem egyórás munka volt. De jól is esett, mert egyébként nem nagyon mozognék. Ha a faluban van valami munka, oda is mindig szívesen elmegyek, cementet lapátolok a gépbe, vagy bármi.

NOCSAK, ILYEN JÓBAN VAN A HELYIEKKEL, KÖNNYEN BEFOGADTÁK?

Meglepő módon igen. Pedig féltem az elején. Fiatalabb koromban ugyanis Ausztriában már megpróbáltam egyszer ezt a vidéki álmod megvalósítani. Akkor is kiköltöztem egy eldugott falu szélére. De ott teljesen más volt a helyzet. Nem fogadtak be. Egyetlen családdal voltam jóban, de az is aszociálisnak számított: senki nem szerette őket. Itt teljesen más. A második szomszédommal már az első találkozáskor barátságot kötöttünk, és azóta is mindenben segítünk egymásnak. És olyan jó úgy segíteni, hogy tényleg nem várod, hogy a másik viszonzza! És aztán ő is segít. Önzetlenül. Hát ilyenek itt az emberek.

AMIKOR IDEKÖLTÖZÖTT, MÁR TUDOTT MAGYARUL?

Dehogy. Beszélni is keveset tudtam, és általában nem értettem, mit mondanak nekem. De már tanultam akkor, csak azért errefelé nem is egészen úgy beszélnek, mint a rádióban, amit azért hallgattam, hogy tanuljam a nyelvet. Idő kellett, hogy megszokjam az itteniek beszédét. Amilyen régóta itt vagyok, talán még jobban kellene hogy beszéljek, viszont a vicceket már nem kell külön elmagyarázni nekem.

A FALUBELIEK A MŰVÉSZNEVÉN VAGY A SZÜLETÉSI NEVÉN ISMERIK?

Itt mindenki Ripoffnak szólít. De lakott egy öreg néni a szomszédban, aki ezt nem értette. Mi a neve? – kérdezett vissza. Mondom, Ripoff, de mondja nyugodtan, hogy Ludwig, ami az eredeti nevem. Erre azt mondta: Jól van, kedves Ludmig.

VAN MÉG, AKI LUDWIGNAK SZÓLÍTTA?

Ha elmegyek egy hivatalba, akkor én magam is. Egyszer utánajártam a nyolcvanas évek elején

a névváltoztatásnak, de azt mondták, hogy művésznevet felvenni hivatalosan csak olyan embernek szabad, aki egyetemet vagy zeneakadémiát végzett. Ezt nem teljesen értettem, de inkább rájuk hagytam, és csak úgy használom a Ripoff Raskolnikov nevet.

SOKSZOR ELMONDTA MÁR, HOGY A RASKOLNIKOV NÉV A BŰN ÉS BŰNHŐDÉS OLVASÁSA KÖZBEN TETSZETT MEG ÖNNEK. EZÉRT VETTE FEL. ÉS HONNAN JÖTT A RIPOFF?

Huszoneveseként egyszer volt egy kisebb problémám a rendőrségen, és utána úgy írtam alá egyszer viccből egy levelet a barátomnak, hogy ripoff, ami azt jelenti, lopni, lopás. Erre ő elkezdte használni, amit én nem szerettem, de aztán mások is így kezdtek szólítani, így végül nekem is megtetszett. De használni művésznévként csak akkor kezdtem, amikor már a saját nevem alatt játszottam.

NA IGEN. EZ ÉRDEKELNE: HOGYAN LETT LUDWIG KNOGLINGERBŐL RIPOFF RASKOLNIKOV? AZT OLVASTAM, HOGY TIZENNYOLC ÉVES KORÁBAN ELINDULT UTCAZENÉLNI. MÉGIS HOGY TÖRTÉNT EZ: LEÉRETTSÉGIZETT, ÖSSZEPAKOLTA A BATYUJÁT, ÉS KISÉTÁLT AZ AJTÓN?

Tinédzserkoromtól kezdve vándormuzsikus akartam lenni. Volt is néhány próbálkozásom, amikor kiültem az utcára egyedül gitározgatni. De gondoltam, az érettségim még leteszem, hogy a szüleim is megnyugodjanak. Nem nagyon tudtam, mi akarok lenni, csak azt, mi nem akarok. Romantikusnak találtam a sztorikat, hogy Amerikában a bluesénekesek egyik városból a másikba vándoroltak. Emiatt volt bennem egy teljesen félreértett kép arról, ez milyen jó életmód lehet. Így aztán elindultam világot látni, de először csak eszköznek tűnt a zenélés arra, hogy ne kelljen mást csinálnom. Visszatekintve eléggé komolytalan voltam annak idején.

AZ UTCÁN TANULT MEG JÁTSZANI?

Tizenhárom éves koromban kaptam egy gitárt a nagybátyámtól, aki mutatott néhány pár akkordból álló dalocskát, de akkor még nem igazán érdekelt a dolog. Aztán két évvel később elkaptam engem is a Woodstock-láz. Megszerettem Bob Dylant és a többieket. Akkor kezdtem komolyabban foglalkozni a zenével. Kis ideig tanárhoz is jártam klasszikus gitárra, de hamar rájöttem, hogy amit én szeretnék játszani, azt

iskolában nem tanítják. Úgyhogy autodidakta módon folytattam. Hallgattam a lemezeket, és próbáltam kitalálni, hogy csinálják. Az utcán azáltal kaptam sokat, hogy rengeteg különböző emberrel zenéltem együtt. Próbáltam különféle zenei stílusokat magamba szívni. Megtanultam több szólamban énekelni, kísérletezgettem a hangszerekkel: a gitár mellett mandolinon, hegedűn is játszottam. Jó tanulóévek voltak ezek.

HOL LAKOTT AKKORIBAN? JÁRT VÁROSRÓL VÁROSRA, ORSZÁGRÓL ORSZÁGRA?

Nem laktam túl sokáig egy helyen. Viszonylag hamar összeálltam egy angol sráccal, akivel elég komolyan elkezdtünk dolgozni. Először vonattal utaztunk, aztán kitaláltuk, ha félretesszünk egy kis pénzt, vehetünk egy kisbuszt, amelyben aludni is lehet. És akkor vettünk egy régi Ford Transzidot, és azzal jártunk. Főleg Németországban, Hollandiában és Franciaországban zenéltünk. Ott volt a legtöbb pénzünk az embereknek akkoriban.

A HETVENES-NYOLCVANAS ÉVEKRŐL BESZÉLÜNK. MAGYARORSZÁGON A KÁDÁR-RENDSZERBEN EZ AKKOR ELKÉPZELHETETLEN LETT VOLNA: ANGOL NYELVŰ DALOKAT ÉNEKELNI AZ UTCÁN. A VAS-FÜGGÖNY TÚLSÓ FELÉN HOGY FOGADTÁK EZT?

Ott nem voltak ilyen tiltások. Laza időszakot élünk. Ráadásul általában elég nagy anyagi jólét jellemezte akkoriban Nyugat-Németországot és egész Nyugat-Európát. Szociális feszültség is kevesebb volt, mint most. Nem volt nagy dolog egy-egy márkát odadobni az utcazenészeknek. Ma már nem biztos, hogy szeretnék utcazenész lenni.

EHHEZ KÉPEST MILYENNEK LÁTTA MAGYARORSZÁGOT, AMIKOR ELŐSZÖR JÖTT IDE?

Akkor még két év volt a rendszerváltásig. Először teljesen idegen világ volt számomra, hiszen azelőtt sosem jártam a vasfüggöny mögött. És mivel nem beszéltem a nyelvet, nem is nagyon értettem, mi folyik itt. Időnként valaki angolul megpróbált felvilágosítani, de inkább a zenei életet ismertem meg. Az alternatív korszak kezdetén voltunk. Fekete Lyuk, Tilos az Á. Ezeket a helyeket ismertem. Utána, amikor már gyakrabban visszajártam koncertezni, igyekeztem megtanulni a nyelvet, és kezdtem megismerni, hogyan gondolkodnak az emberek.

Tiszteletbeli magyar blueszenész – mondják róla hazai zenésztársai. Először a Palermo Boogie Ganggel lépett fel Magyarországon. Később Európa számos országában turnézott Pribojcski Mátyással. Zenekarát, a Ripoff Raskolnikov Bandet magyar zenészek alkotják

„Világéletemben kontemplatív beállítódású ember voltam”

ÉS MILYENNEK ISMERTE MEG A MAGYAROKAT?

Azért akkoriban főleg a zenén keresztül volt kapcsolatom a magyar emberekkel. Valamilyen okból nyitottnak mutatkoztak felém. Talán volt valami külföldi bónuszom az elején. De tényleg sokszor meglepődöm, hogy annak ellenére, milyen patrióta nép a magyar, mennyi mindenben – így a zenében is – a külföldit isteníti. Ami magyar, azt meg kicsit úgy kezelik, hogy „jó, hát a mi gyermekünk, de a lényeg az, hogy olcsó legyen”. Ezt az ellentmondást érzem én is és rengeteg magyar zenész is, akivel beszéltek. Egyébként amióta tudok magyarul, már engem is közéjük sorolnak.

KOLLÉGÁI GYAKRAN MONDJÁK ÖNRŐL, HOGY AMERIKÁBAN ÜNNEPELT MUZSIKUS LEHETNE. EGÉSZ EURÓPÁT BEJÁRTA, HOGYAN LETT MÉGIS MAGYAR ZENÉSZ?

Kedves tőlük, de egyáltalán nem biztos, hogy így lenne. Valójában sohasem hajtottam túlságosan ezt a dolgot. És egyáltalán nem biztos, hogy boldogabb lennék multimilliomos sztárzenészként, mint most. A nyugalmat mindig fontosabbnak tartottam a sikernél. Ám hogy válaszoljak a kérdésre, Magyarországra úgy kerültem, hogy miután újra egyedül zenéltem, megismerkedtem Podlovics Péterrel, aki akkor a Palermo Boogie Gangnek volt a menedzserre, és egyre többször hívott, hogy szerepeljek a koncertjeiken és a lemezeiken. Így ismertem meg Kepes Robit, Nagy Szabolcsot, akikkel később a Ripoff Raskolnikov Bandet alapítottuk. Az pedig úgy jött létre, hogy 2005-ben volt egy nagy cezúra az életemben, ugyanis véget ért egy hosszú párkapcsolatom. A zenészeknél az ilyesmi azért tud segíteni a kreativitáson. A következő évben rengeteg dalt írtam, és úgy éreztem, jó lenne felvenni. Ezért felkértem azokat a magyar zenészeket, akiket jól ismertem,

hogy a lemez erejéig szálljanak be. Aztán olyan jól éreztük magunkat együtt, hogy koncertezni kezdtünk.

EZ AZ EVERYTHING IS TEMPORARY CÍMŰ LEMEZ.

ENNEK AZ ALAPÉLMÉNYE TEHÁT A SZAKÍTÁS?

Jó pár dal szól erről, igen, de nem csak a dalok miatt mondtam. Talán szükségem volt erre az élményre akkor, hogy új irányba lökjön. Egyfajta újrakezdés ötvenéves fejjel.

EZEK A VALÓS FÁJDALMAK KELLENEK A BLUESZENÉHEZ?

Szerintem a blues inkább a gyógyszer a fájdalomra. Mint minden népzene. Talán nem véletlen, hogy az igazi jó népzene ott keletkezik, ahol az embereknek nincs túl jó sorsuk: a feketéknél, a cigányoknál...

HA BEÍROM A NEVÉT A KERESŐBE, AZ ELSŐ

TALÁLAT AZ AZT GONDOLTAM, ESŐ ESIK CÍMŰ MAGYAR NÉPDAL FELDOLGOZÁSA, AMI MEGLEPŐ EGY NÉMET ANYANYELVŰ, ANGOLUL ÉNEKLŐ BLUESZENÉSZ ESETÉBEN. MI ÉRINTETTE MEG EBBEN A DALBAN ÉS A MAGYAR NÉPZENÉBEN?

Ha egy szóval kellene válaszolnom, azt mondanám: a Muzsikás. Fiatalkorom óta érdeklődöm a világ népzenei iránt. Amikor Magyarországra jöttem, kérdeztem egy barátomat, milyen itteni népzene tudna ajánlani. Ő meg a Muzsikás *Nem arról hajnallik, amerről hajnallott...* című albumát ajánlotta. Azóta ez az egyik leggyakrabban hallgatott lemezem. A világ egyik legjobb folkalbuma szerintem. Ezen szerepel ez a dal, amit a paksi bluesfesztiválon játszottam először, mert a szervező megkért, hogy ha már úgyis itt élek, énekeljek egyet magyarul is. Erről készült az a bizonyos YouTube-felvétel. Azóta is sokszor kéri, hogy játsszam koncerten, néha el is éneklek, de az az igazság, hogy ez akkor

„A blues inkább a gyógyszer a fájdalomra”

egyetlenegyszer sikerült jól. Akkor volt valami különös mágiája ott a templomban, amit magam sem értek, miért volt, de volt.

MI FOGTA MEG BENNE, AMIKOR A SZÖVEGEKET NEM IS ÉRTETTE MÉG?

Ráadásul nagyon rossz angol fordításban szerepeltek a dalszövegek a borítón. Nem az fogott meg. Hanem hogy nagyon jól kitalált hangszerelesek vannak a lemezen. Érdekes, hogy később megismerkedtem Éri Péterrel személyesen is, és kiderült, hogy hasonló zenei háttérünk van. Ő is a Beatlesszel és a Stonesszal nőtt fel. Amikor először feltettem a lemezt, egyből éreztem ezt.

AZ EMLÍTETT EVERYTHING IS TEMPORARY LEMEZEN AZ EGYIK DALBAN AZT ÉNEKLI: „ELMÚLTAM ÖTVEN, A HAJAM ŐSZÜL, NINCS FELESÉGEM, SEM GYEREKEIM...” GONDOLT KOMOLYAN CSALÁDALAPÍTÁSRA? SOHA NEM BÁNTA MEG EZT AZ ÉLETFORMÁT?

Édesanyám a haláláig gyakran előjött ugyanezzel a kérdéssel. És mindig úgy tette fel, mintha azt várná, egyszer azt mondom: de, anyukám, megbántam, de most már mit csináljak? Sokáig nem engedhettem meg magamnak, hogy családdal, gyerekekkel tervezek, mert én is napról napra éltem. Most megengedhetném, de már késő. Úgy érzem, ez választás volt az életemben: vagy zene, vagy család. Mégsem bántam meg, még úgy sem, hogy nem lett nagy siker a pályafutásom, mert szerintem egy tök jó élet van mögöttem. Lehet, hogy lesz még böjtje ennek öregkoromban, de most nem vagyok elégedetlen az élettel.

AZT MONDTA, FIATAL KORÁBAN NEM TERVEZTE TUDATOSAN A PÁLYÁJÁT, KOMOLYTALAN VOLT. MOST, IDŐSEBB FEJJELEK HOGYAN TEKINT ELŐRE?

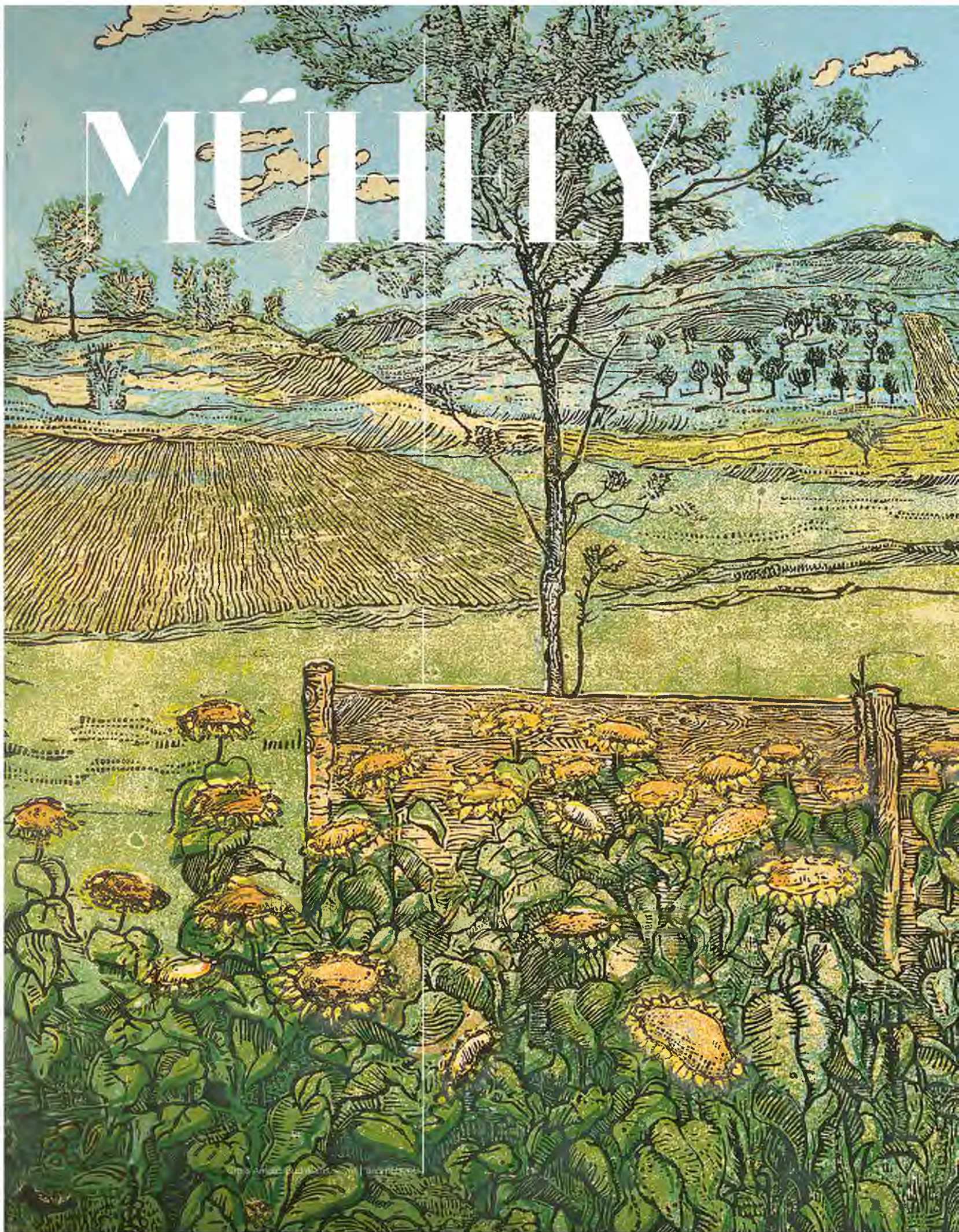
Valóban általában úgy mentem, ahogy sodort az élet. De azt hiszem, nem jártam rosszul ezzel a hozzáállással. Remélem, folytathatom, amit csinálok, még sokáig, mert nincs kedvem nyugdíjba menni.

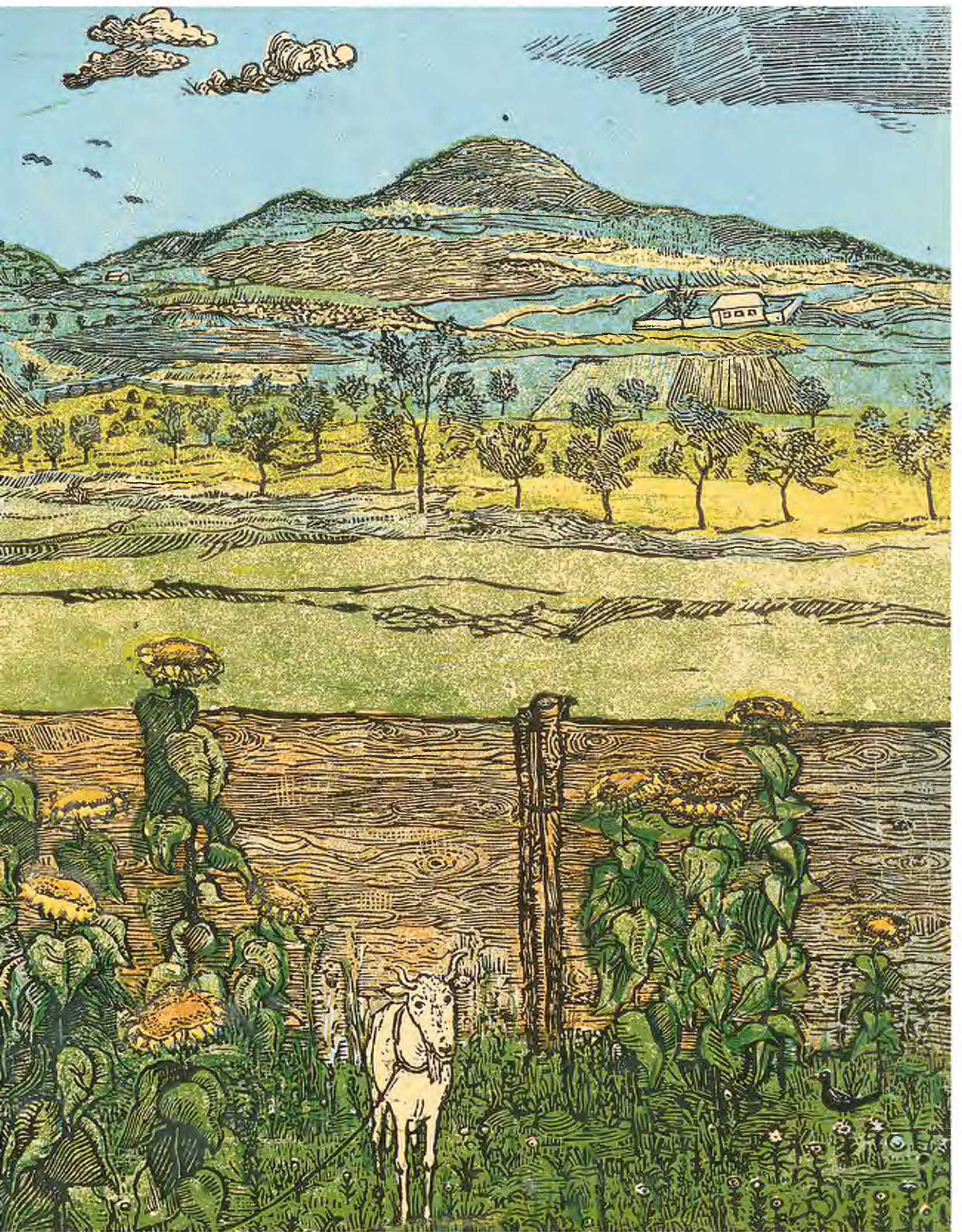
A BLUESNAK JÓT TESZ A KOR, MINT A JÓ BORNAK.

Azt mondják. Tényleg jobb is, mint sok más zenei stílus, ami inkább olyan, mint a foci: harmincöt éves kor után nem tudod már csinálni. Szerencsére engem nem nyomasztanak az egykori nagy sikereim, amiket már nem tudok felülmúlni. Nem követeli tőlem több ezer rajongó, hogy ugyanazt játsszam hatvanévesen, mint húszévesen. Az én zeném eleve inkább felnőtteknek szól, ráadásul ülve is lehet csinálni. Kis szerencsével még az inspiráció is visszajön, és talán dalok is születnek még. ■

MÜHÜR

ÁLOMVIILÁG ÚJBUDÁN

Szöveg: **Farkas Anita**
Fotó: **Kováts Gábor**

2014-ben a Bartók Béla út 46. szám alatt nyílt meg az Arnoldo. A galéria-kávézó Gross Arnold művészetének és játékos személyiségének állít emléket, s az értékesítés mellett folyamatosan gyűjti a művészhez köthető dokumentumokat, műtárgyakat.

Egyszerre végtelenül nyitott és nagyon zárt világ – így jellemezhető leginkább Gross Arnold egyedülálló művésze. És persze csodálatos, vibráló ötletek és határtalan játékoság, amelynek a gyerekkori, megismételhetetlen idill iránti örök vágyakozás volt leginkább ihlető forrása. Nem csoda, hogy az egész életében művészként és emberként is egyszemélyes intézményként működő Gross Arnold sok évtizeden át vágyott egy saját helyre, ahol a rengeteg összegyűjtött „kacatja” – a könyvektől a kisvasutakon és az ásványgyűjteményen át a műveiig – kiszabadulhat a Keleti Károly utcai apró lakás és mindenféle városszéli vagy szuterénműhelyek fogságából, s ahol végre valóban méltó figyelmet kaphatnak a munkái.

Így született meg 2014 szeptemberére a Bartók Béla úton a Gross Arnold Galéria és Kávézó, röviden Arnoldo, pontosan abban a szellemben, ahogyan a névadója megálmodta: kulturális központként, ahol minden négyzetcentiméteren finoman ragyog az élet. A kaotikusan kedves zsúfoltság, a falakon szorosan egymás mellett elhelyezett grafikák, színes rézkarcok, plakátok, fotók és a rengeteg személyes tárgy már a belépéskor rögtön más dimenzióba repíti a látogatót. A megnyitón a szalagot boldogan és elégedetten átvágó művész sajnos nem sokáig élvezhette a varázslatot, fél évvel később, éppen a magyar kultúra napján, 2015. január 22-én halt meg. Örökségét fia, Gross András viszi tovább, aki előbb afféle asszisztensként segített apjának a könyvkiadásban, kiállításainak megszervezésében, majd belsőépítészként vett részt az Arnoldo kialakításában. Közös gondolkodásuk eredményeként

teljesedhetett ki térben is a grossi kétdimenziós, csodákkal átszőtt, meghitt, csipkés-madaras-virágos-kacskaringós világ.

„Apámmal egészen különleges kapcsolatban álltunk, ami több is, kevesebb is volt egy átlagos szülő-gyerek viszonynál. Mivel édesanyámmal külön éltünk tőle, csak szombatonként látogattam. Ilyenkor reggel tíztől este ötig mintha egy teljesen más világba csöppentem volna, és ő kevésbé klasszikus apaként, inkább a maga köré épített múzeum kedves és érdeklődő látogatójaként bánt velem. Például súlyos, reprodukciókkal teli albumokat nyomott a kezembe, főleg reneszánsz mesterek munkáival. Így már tizenkét éves koromban elmerültem Hieronymus Bosch képeinek kinagyított részleteiben, s megéreztem, hogy az ő szörnyei és a grossi játékvilág közt minden látszat ellenére titokzatos, soha el nem mondott, ki nem beszélt-rajzolt összefüggés van. Az egyik asszisztensével volt egy kedves kis játékunk is: a festményeken szereplő alakok közül neki férjet, Arnoldnak feleséget választottunk. Emellett gyakran vasútmodelleztünk is apámmal. Őt ez már nagyon fiatalon elkezdte érdekelni, az egykori albertfalvai műtermében, a hatvanas évek végén gyakran »vonatoztak« együtt Kondor Bélával és Pilinszky Jánossal, majd amikortól már külföldre is utazhatott, egyre nőtt a gyűjteménye” – mesél gyerekkoráról András.

Az Arnoldo emeleti galériájában lévő üvegtárló mögött e kollekciónak legfontosabb darabjai ma is láthatók, csakúgy mint Gross Arnold nyolcvanas évek második felétől folyamatosan duzzadó ásványgyűjteménye. Ezek nem természettudományos

„A tudományos szemléltetőeszközzé silányult diorámát Gross Arnold hozta vissza a művészetbe”

Az alkotás mint pszichés erő

Szöveg: Farkas Vera

Gyerekkoromban a mi kis egri lakásunk falaira is fel voltak függesztve Gross Arnold létfilozófiáját részletgazdagon életre keltő történetei. Ezek nemcsak elrepítettek fantáziaországba, megalkuvásra való képtelenségének öntörvényű kifejezése, rendíthetetlen szabadságvágya erőt és reményt is adott. Sokan talán nem látják és nem is keresik, mi rejtőzhet a gondosan kimunkált, megkomponált grossi világon túl, pedig a kreatív produkciók létrehozása és az én definiálása tulajdonképpen kéz a kézben jár. Művészete mögött egyfajta önmeghatározási késztetés is jelen volt. Ugyanakkor az alkotás a személyisége részévé vált, ami úgynevezett hivatásidentifikációban csúcsosodott ki: olyan pszichés erővé alakult át, amely a környezet kritikusabb újragondolására és revíziójára készítette. Tudatos és tudattalan érzésvilágának, gondolatainak egyvelege a száraz realizmusból kitörve álomszerű, saját képére formált világot teremtett. Egy világot, amelyhez kapcsolódva bárki, legyen a föld bármely pontján, épülni és töltekezni tud.

Gross Arnoldhoz hasonlóan valahogy így alakult ez nálam is a pszichológusi hivatás választásakor, amely szintén nem más, mint egy élethosszig tartó önismereti út melletti elköteleződés. Az élettörténeti események és krízisek, a saját múlt és belső tér feldolgozásának egymásra épülő rétegei utat törnek maguknak küldetéstudat formájában. Mindez értékteremtő, alkotó tevékenységhez vezet, gyarapítva mások tudását és szellemét, segítve őket. Gross Arnold számára az alkotás bizonyosan magának az életnek a szublimációja volt: fantáziával átfogalmazott világában elmélyülve a tér és az idő többé nem korlát, hanem lehetőség a boldog és szabad létezésre. Ennél kikezdhettelebb útravalót pedig mi sem kaphatunk.

indíttatásból kerültek a látókörébe, hanem esztétikai inspirációs forrásként tekintett rájuk, „mintázatukban saját miniatűr csodavilágának másolatára ismervé”. A rajzolatuk szerint csoportosított ásványok szépsége, szinte isteni tökéletessége a galéria-kávészó falain függő, részben meg is vásárolható, többnyire színes grafikákról, rézkarcokról – tájképek, városrészletek, enteriőrök, a kertek világa – is rendre visszaköszön.

A két fő műnek is tekinthető, a bejárati ajtó bal és jobb oldalán elhelyezett diorámák kiterjesztett fantáziavilágának szintén részei lettek az ásványok az apró ember- és állatfigurák, berendezési tárgyak, játékok, bokrok, fák, sövények mellett. A 19. századi eredetű optikai látványosságot, amely néhány évtized alatt tudományos szemléltetőeszközzé silányult, Gross Arnold hozta vissza a művészetbe, hogy a képek szereplőinek a sík térből való kiléptetésével „a valóság illúziója által a képzelet keljen életre”. Az általa készített diorámák legösszetettebb és legaprólékosabban megszerkesztett darabjai a Buda Penta Hotel megrendelésére készültek 1982-ben. A Rékassy Csabával közösen elkészített *Nyáron törpéket hoztak a balatoni gólyák* című alkotásnak nem csak a címe különleges. A csipkézett ráncszaton át nagy méretű olajfestményen tárul fel a Balaton jellegzetes látképe, háttérben a Badacsonnyal. A festmény síkjára többek közt apró házak vannak felragasztva ablakukban rézkarc részletekkel, az ácsolat alsó kis dobozterében furcsa babaház, benne ón-, műanyag és porcelánfigurákkal, kétoldalt elméretezett művirágokkal – groteszk idill a paradicsom elérhetetlenségének árnyékában. Jobboldalt, szemben az együttes másik darabja, a *Kertvárosi álmom* foglal helyet. Ennek szintén olaj középképét tizenegy, Gross különböző korszakából származó rézkarc

övezi, mindegyik külön keretben, a bársonyalap és a talán a római Szent Péter-bazilikát, talán csak „egy múlt századi pályaudvar” ábrázoló festmény feletti virágmotívumos horogolás az örökre eltűnt polgári világ mementói.

„Sajnos amikor a hotel dizájn váltáson ment át, sok más művész alkotása mellett apám diorámáit is leszedték a falakról, és a raktárba kerültek. Én tavaly visszavásároltam és idehoztam őket, mert nem akartam, hogy tönkremenjenek, illetve hogy egy-két kiállítástól eltekintve soha senki ne lássa őket. Így most a vendégeink mindennap rájuk csodálkozhatnak; meg is teszik, mégsem érzem úgy, hogy ez volna a tökéletes megoldás. Az Arnoldóban túl kicsi a hely ahhoz, hogy a látogatók belefeledkezzenek a részletekbe. Jó lenne, ha akár egy állami intézményben, múzeumban megtalálnák a hozzájuk illő, végső otthonukat” – fogalmaz András. Addig is érdemes ellátogatni a Bartók Béla 46.-ba, és nem csupán e valóban fantasztikus diorámák miatt, hanem mert a trendiség hajszolásában egyre kevesebb az olyan hely, ahol feszengésmentesen elidőzhetünk akár a teraszon, akár a barátságos fenti szepareában egy illatozó kávé és Huszics Kata finom süteményei mellett, észrevétlenül beleálmódva magunkat Gross Arnoldén keresztül a saját álmovilágunkba is. ■

KILÉPNI AZ IDŐHÖZ KÖTÖTTSÉGBŐL

Szöveg: **Bencsik Gábor**

A művész a Teremtő társa, szavakból, képekből, hangokból teremt maga is valamit, ami azelőtt nem létezett. Néhányan még ennél is többre képesek, és műveik sorozatából öntörvényű világot teremtenek, amely önmagában teljes. Ilyen művész volt Gross Arnold.

Az 1929-ben Tordán született festő a hatvanas évektől egy klasszikus képzőművészeti technikának, a rézkarcnak lett egyedülálló mestere, messzire kitágítva annak lehetőségeit. Ezzel önálló, egyedi, a futó jelen idejéből kilépő műalkotások rangjára emelt minden egyes nyomatot. Hogy ez mennyire így van, azt a Gross-lapok ára is igazolja: még az egészen kicsik is az egyedi grafikákéval vetekedő áron kelnek el a műtárgypiacon.

A bármelyik lap bármelyik apró részletéről azonnal felismerhető Gross-világnak a meghatározó jellemvonása a szépség. „Nem baj, ha valami szép” – mondta egy alkalommal az alkotó, és nem helyes, ha ezt a gondolatot azzal hessentjük el, hogy evidencia, nincs mit foglalkozni vele. Aki akár csak amatőr szinten is foglalkozik a művészettel, az tudja, hogy a szépet érvényesen, lélekkel telítetten ábrázolni egyáltalán

nem könnyű. A csúnya, a durva, a groteszk mindig hálásabb téma, könnyebb figyelmet kelteni vele. Gross azonban bebizonyította, hogy a tehetség ezt a nehézséget is le tudja győzni. Volt bátorsága a létezés szépségét minden hátsó gondolat, eszmei csavar nélkül ábrázolni, az eredmény pedig fényesen igazolta őt.

A feladat nem könnyű, hiszen a szépség megjelenítése gyakran a közhelyesség és felületesség csapdáját rejti. A művészi lelemény ebben az esetben talán abban áll, hogy Gross grafikái nem egyszerűen szépek, mint egy virágcsendélet vagy egy tájkép, hanem olyan sűrűn telítve vannak szépséggel, hogy időbe telik egy-egy alkotás teljes befogadása. Másik nagy leleménye a színezés volt; nem az egyes lapok utólagos, ecsettel végzett színezése – bár erre is akad példa –, hanem a nyomtatás során a nyomat egész felületének egymásba

TORDAI MŰTEREM I.
1965 | színes rézkarc | 22,5 x 16,5 cm

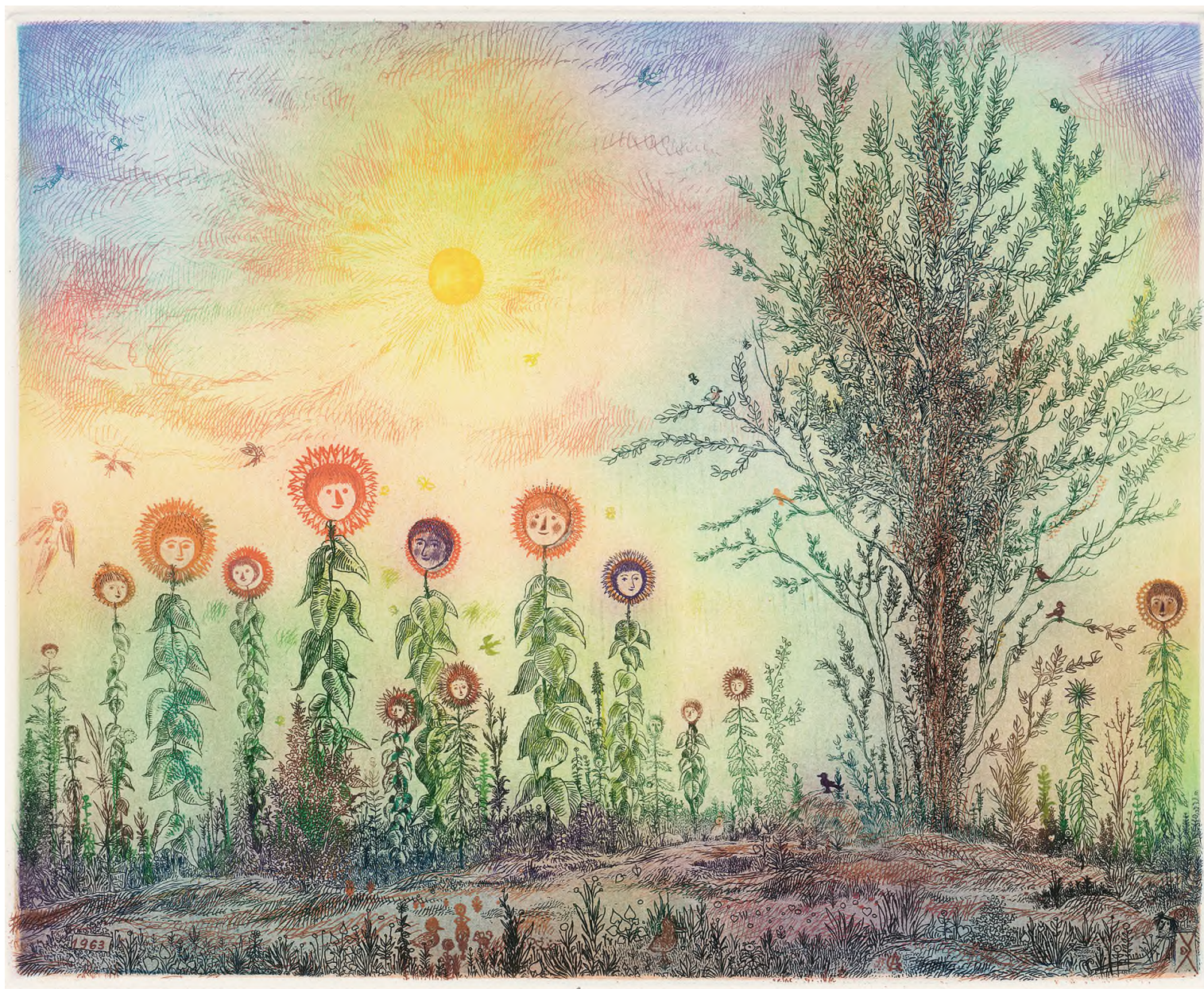
áttűnő színfoltokkal való díszítése. Minthogy a nyomólemez minden egyes nyomat előtt újra kell festékezni, minden lap egyedi karaktert kap. A technika nem az ő találmánya, a bravúros alkalmazás azonban az ő festői tehetségére vall.

A művész rézkarcai előtt érdemes elidőzni. A szemlélő először az egészet fogadja be, a vonzó színeket, a gazdag kompozíció harmóniáját. Utána viszont érdemes a tekintével útra kelnie rajta, módszeresen vagy összevissza felfedezni a rengeteg részletet. Még az sem baj, ha valaki az ujját futtatja a képen, ahogy a különleges szövegeket olvassa az ember, vigyázva rá, hogy ki ne maradjon valami. Aki egyszer bejárta a képet, bátran újra elindulhat, mert biztosan megint talál olyat, ami először nem tűnt föl neki.

Gross a szépség ezer arcát mutatja meg, és ha valaki ilyen tehetséggel teszi ezt, ilyen tökéletesen kilépve az

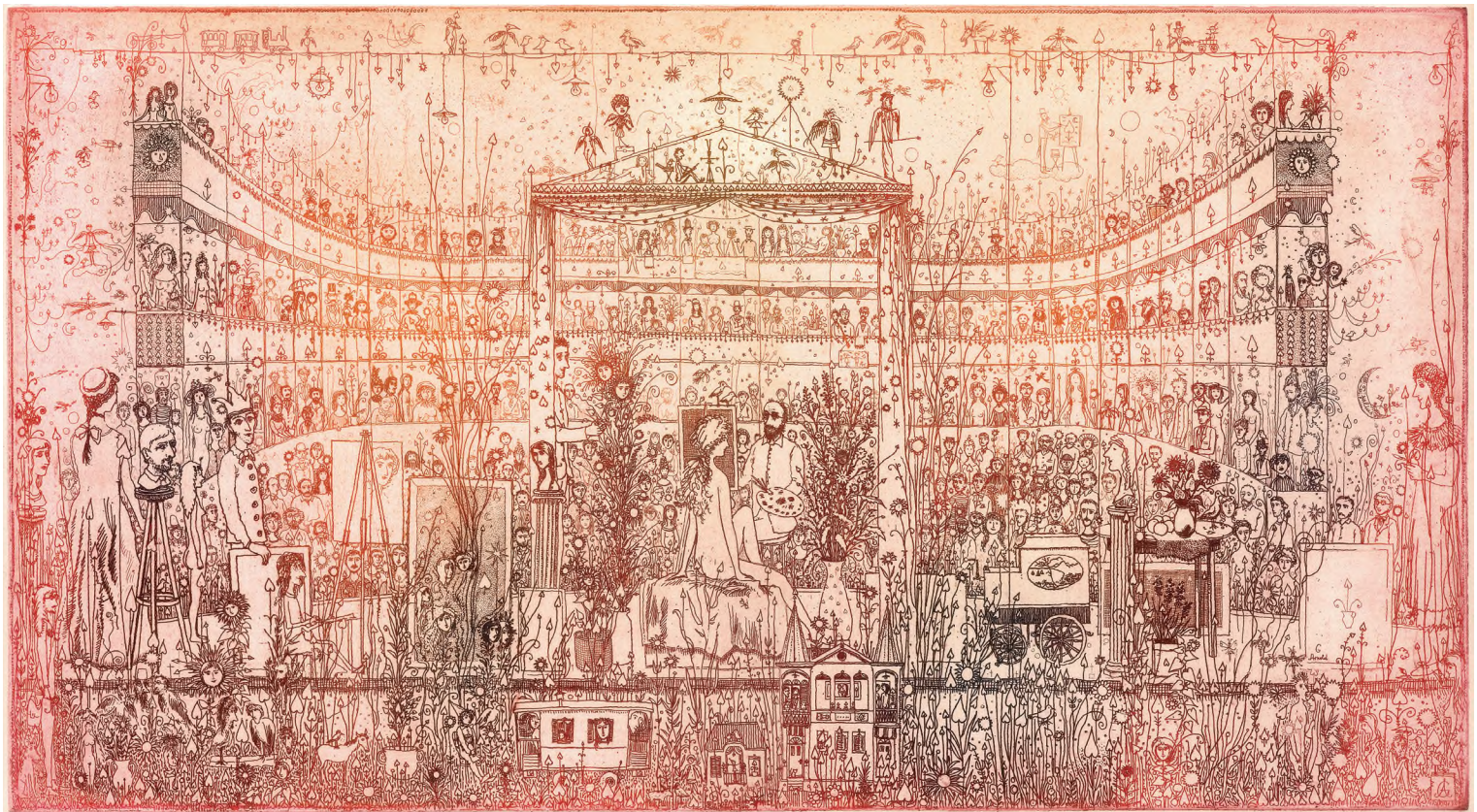
időhöz kötöttségből, az eredmény megunthatatlan. De nem szabad, hogy a mű az alkotót illetően megtévesszen minket. A képeket látva hajlamosak volnánk azt hinni, hogy Gross Arnold valami éteri, gyermeki boldogságban, virágokat szagolgatva és kisvasutatva élte le az életét. Erről azonban szó sincs, nem is lehet, a jó művészet ennél sokkal komolyabb dolog. Gross önmagával és a világgal folyamatosan megküzdve, sikerek és kudarcok szegélyezte úton haladva vívta ki magának a jogot, hogy saját világának teremtője lehessen. Nem is lehetett másképp. A szépség alkotó birtokba vétele még nagyobb erőt és tehetséget igényel, mint a csúnyaságé és a groteszké.

Gross Arnold saját, varázslatos világot teremtett, és minden egyes rézkarc ablak, amely erre a világra nyílik. Önmagát gazdagítja, aki bepillant ezeken az ablakokon. ■

A CSODÁLTOS VIRÁGOK
1963 | színes rézkarc | 24 x 19,5 cm

*„Az sem baj, ha valaki az ujját futtatja
a képen, ahogy a különleges szövegeket
olvassa az ember”*

A MŰVÉSZET DICSÉRETE
1969 | színes rézkarc | 38,5 × 21 cm

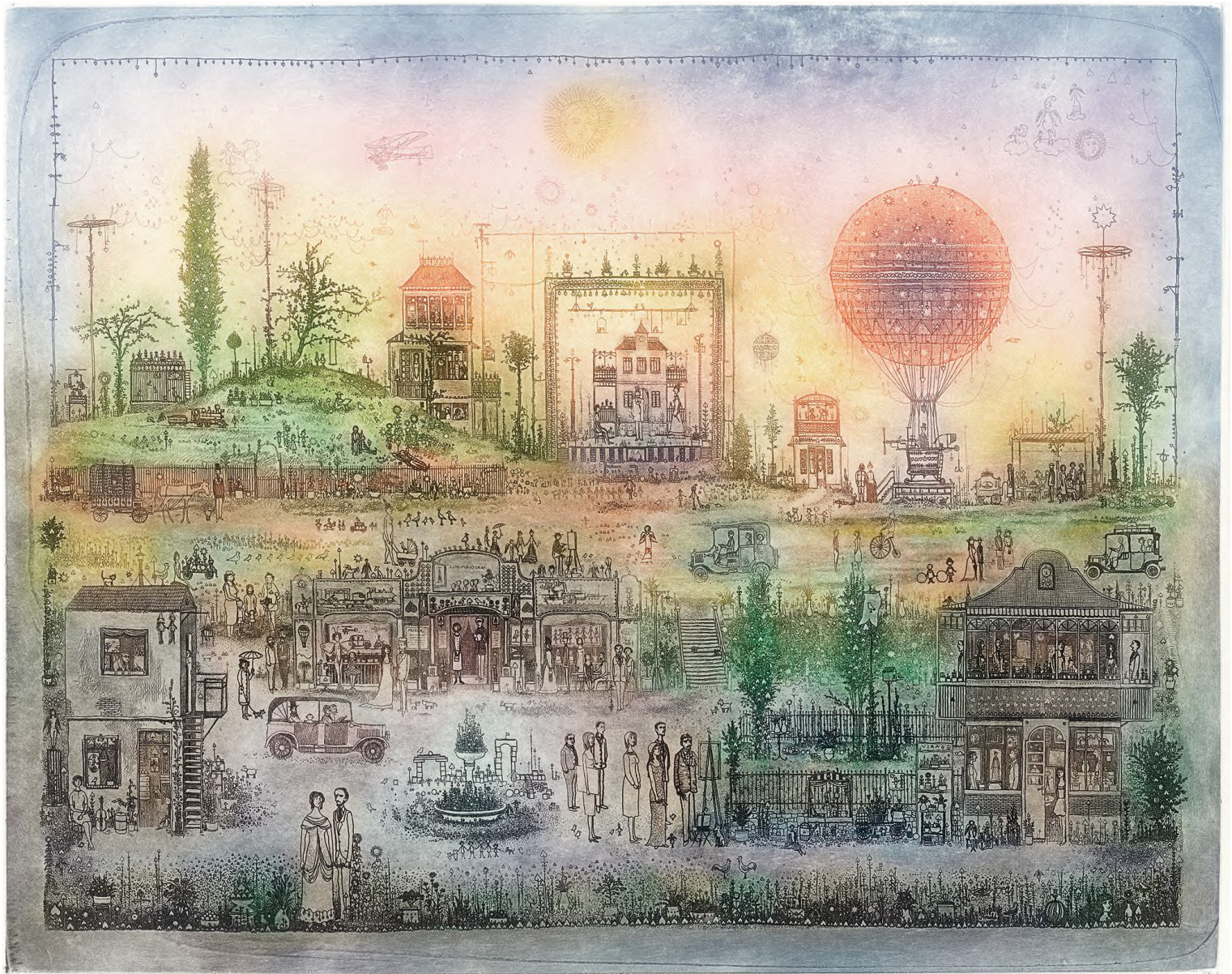

ESZPRESSZÓ II.
1976 | rézkarc | 15,5 × 12 cm

AZ ÖRÖM ÜNNEPE
1964 | színes rézkarc | 31,5 x 28 cm

„A szépet érvényesen, lélekkel telítetten
ábrázolni egyáltalán nem könnyű”

A MŰVÉSZETEK KERTJE
1966 | színes rézkarc | 35,5 × 28,5 cm

MADARAK KERTJE (DOMBOLDAL)
1960 körül | színes rézkarc | 39 x 29 cm

A KÉK ÁLMOK VÁROSA / BUDAPEST
1968 | színes rézkarc | 26 x 16,5 cm

AZ UTÓPIA SZÉPSÉGE

Szöveg: Kéri Gáspár
Fotó: Magyar Nemzeti Galéria

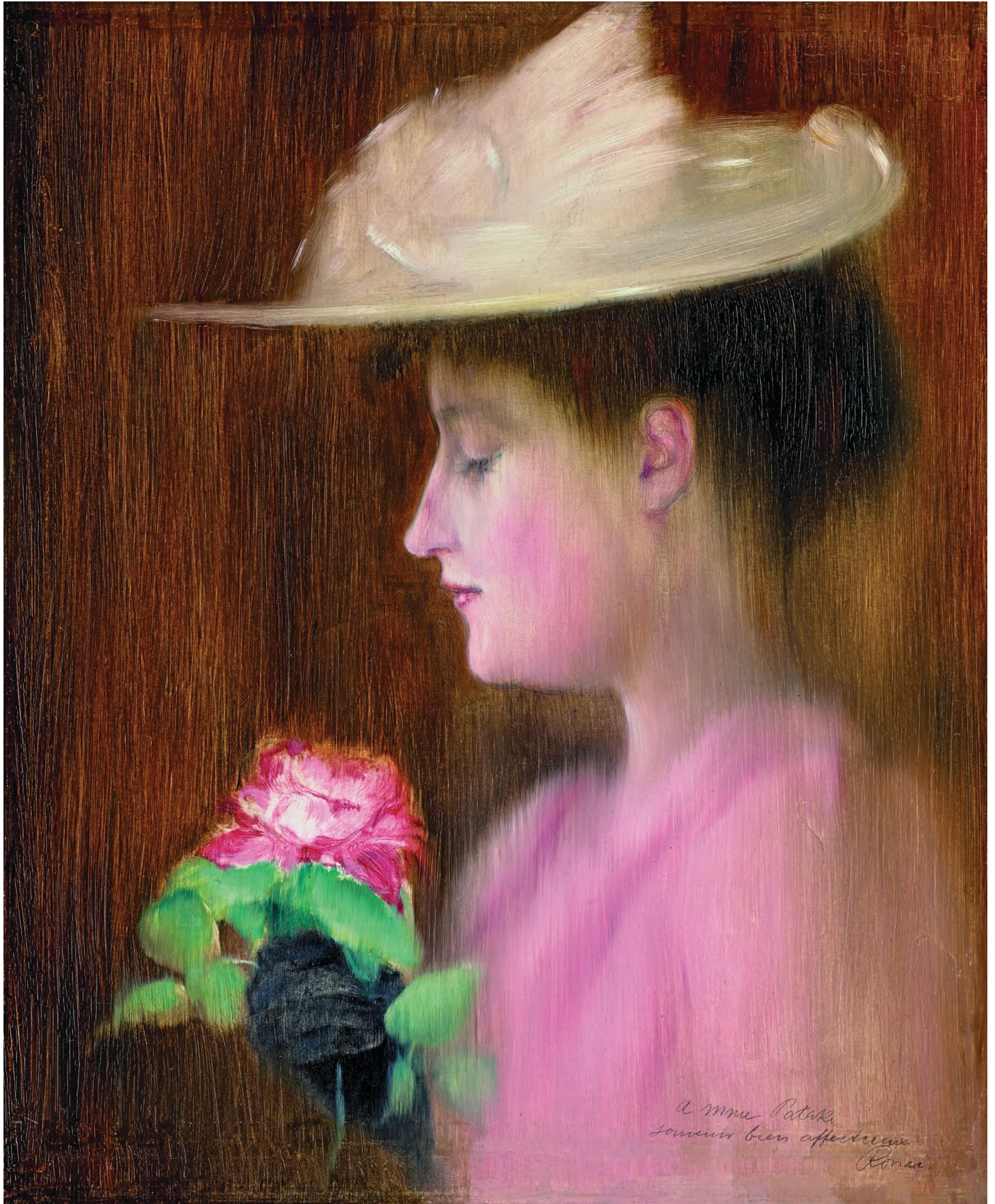
Magyarországon angol szociális művészetnek is nevezték a 19. század közepén kibontakozó preraffaelita mozgalmat, amely fél évszázaddal később jelentős hatást gyakorolt a magyar képző- és iparművészet fejlődésére. Ma ezt az időszakot a magyar művészet egyik aranykoraként tartjuk számon.

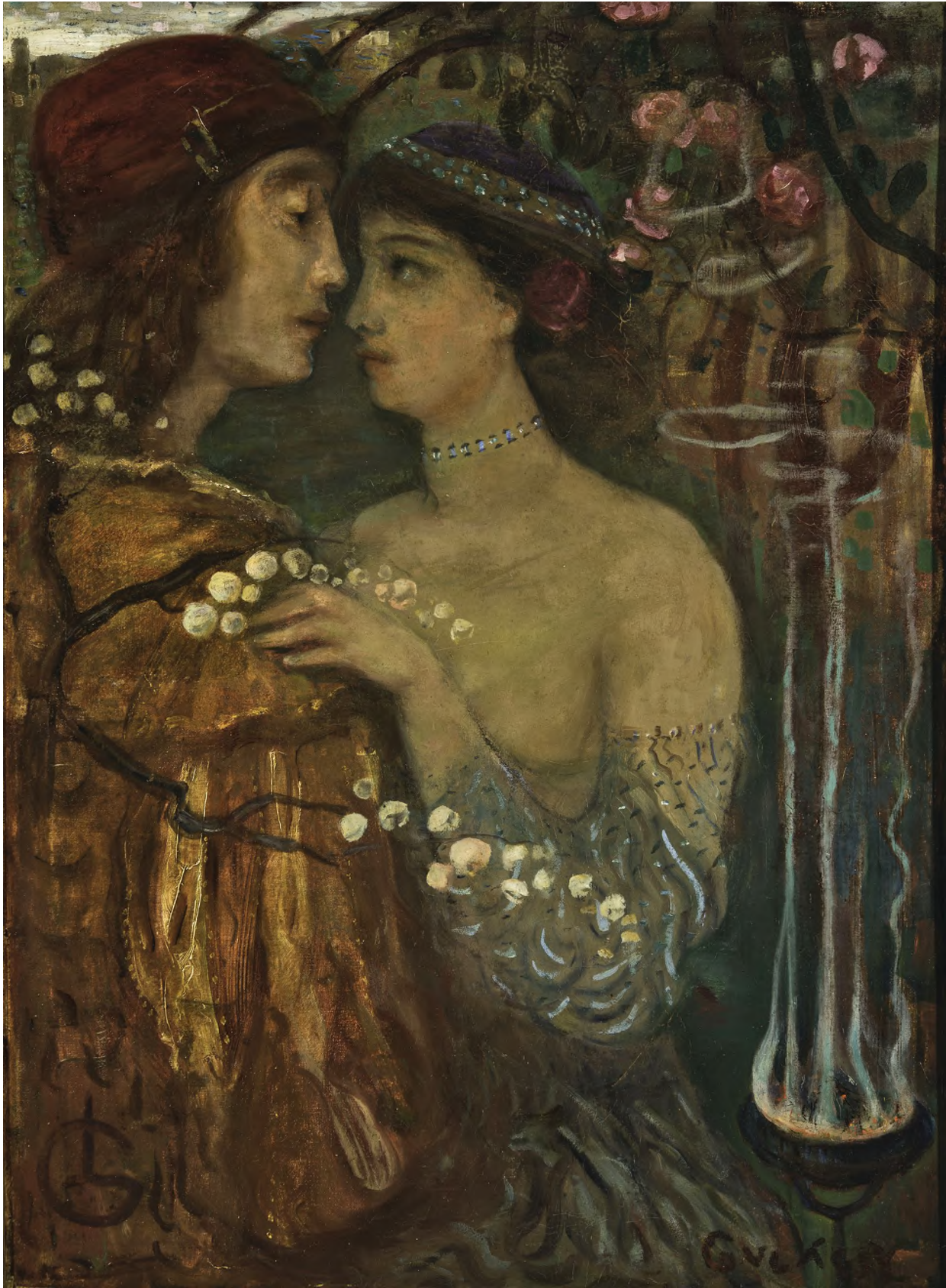
A júniusi lapszámunk Anziksz rovatában *Egy angol Kalotaszegen* címmel közölt cikk az angol festő- és iparművész Walter Crane-t, a preraffaeliták harmadik generációjának tagját mutatta be, aki 1900 őszén egy hónapra Magyarországra látogatott. Iparművészeti múzeumbeli kiállítását és az országban, többek között Kolozsváron és Kalotaszeg környékén tett utazásait jelentős sajtóvisszhang, illetve a honi művészeti élet friss törekvéseit számba vevő, termékeny diskurzus kísérte. A századfordulón alkotó hazai művészek, köztük a szecesszió képviselői Crane látogatásával igazolva látták mindazt, ami a nyugati kultúrkörben ekkor már evidencia volt: ki kell lépni a karót nyelt,

kiüresedett akadémikus közegből, közelíteni az építészetet, a képző- és iparművészetet az aktuális társadalmi kérdésekhez többek közt a tolsztojanizmus és a keresztényszociális gondolatiság jegyében. A szerteágazó népi motívumkincs beemelése a magas művészetbe szintén ekkorra tehető.

A Magyar Nemzeti Galériában augusztus végéig látogatható *Vágyott szépség – Preraffaelita remekművek a Tate gyűjteményéből* című kiállítás a londoni Tate Britainnel való együttműködésben született, és az eddigi legteljesebb magyarországi bemutatkozása az angol preraffaelitáknak. Az 1848-ban alapított Preraffaelita Testvériséghez (Pre-Raphaelite Brotherhood) tartozók újszerű látásmódja nemcsak

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF | PATAKINÉ ARCKÉPE
1892 | olaj, vászon | 460 x 380 mm
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

GULÁCSY LAJOS | A VARÁZSLÓ KERTJE (VARÁZSLAT)
1906–1907 | olaj, vászon | 855 mm × 630 mm
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

„Közelíteni az építészetet, a képző- és iparművészetet
a társadalmi kérdésekhez a tolsztojanizmus
és a keresztényszociális gondolatiság jegyében”

az impresszionisták művészetét előlegezte meg, a századvégi szecesszió előképeként is tekinthetünk rá. A mások mellett Dante Gabriel Rossetti és John Everett Millais által 1848-ban létrehozott irányzat a Raffaello előtti itáliai reneszánszban és az azt megelőző középkorban kereste kapcsolódási pontjait. A testvériség 1853-ban felbomlott, ám elvei a Művészet és Kézművesség (Arts and Crafts) mozgalomban, többek között a költő és képzőművész William Morris és a teoretikus John Ruskin hathatós közreműködésével éltek tovább s teljesedtek ki hivatalos szintéren, új lendületet adva a nyugati világ, benne a századforduló magyar művészetének.

Ezeket a hazai hatásokat tárja a közönség elé a Nemzeti Galéria preraffaelita kiállításának kísérőrendezvénye. Az *utópia szépsége – Preraffaelita hatások a századforduló magyar művészetében* című tárlat anyagát Plesznivy Edit kurátor számos hazai gyűjteményből válogatta össze. A preraffaeliták és az Arts and Crafts törekvéseihez a Körösfői-Kriesch Aladár és Nagy Sándor festőművészek által 1901-ben alapított és 1921-ig működő gödöllői művésztelep kapcsolódott leginkább. A tolsztojanizmussal és a vallásos festészet megújítását hirdető osztrák–német nazarénus csoport törekvéseivel rokonszenvező művészkolónia az autonóm és alkalmazott művészetektől az iparművészetten át a családi kötelek fontosságáig komplex, a korban kifejezetten modernnek számító szemléletet képviselt. Idővel a hivatalos kultúrpolitika is felismerte a gödöllőiek fontosságát, akik a magyar szecesszió indikátorává váltak. A mostani tárlaton emblematikus festmények, gobelinek, számos fotó és levél segítségével pillanthatunk be a működésükbe.

A korszak magyar festészetének egyik legtitokzatosabb, valójában semmilyen irányzathoz nem sorolható alkotója volt Gulácsy Lajos, aki szintén meghatározó műveivel képviselteti magát. A századfordulótól másfél évtizeden át Olasz-

országban élő festő, aki az itáliai reneszánsz korai időszakának, benne Dante Alighieri műveinek búvkörében alkotott, saját univerzumot épített. Kevésbé festményei egyedi, gyakorta látomásos világára, inkább szellemiségére volt hatással az akkoriban Olaszországban is népszerű preraffaelita mozgalom. Az Oscar Wilde képviselte esztétikai modernség ugyancsak foglalkoztatta, amit az író műveivel készített illusztrációi bizonyítanak.

A 19. század magyar művészetét elsősorban osztrák, német és francia befolyások alakították, e hegemonia azonban látványosan megtört az angol hatások századforduló környéki megjelenésekor. Mindez Kós Károly esetében például építészeti téren, de a képzőművészetben, az iparművészetben, valamint az irodalomban is látványosan tetten érhető volt. Rippl-Rónai József valószínűleg már a párizsi években, a posztimpresszionista Nabis csoport tagjaként befolyással voltak a preraffaeliták nézetei, és festőművészeink körében az elsők között ő vallotta, hogy egy plakátot, gobelint vagy hétköznapi használati tárgyat egyforma műgonddal kell megtervezni. Az *utópia szépsége* kiállítás bemutatja az angol esztétizmus Ferenczy Károlyra gyakorolt hatását is, valamint Kozma Lajosnak később a modernizmusban kiteljesedő korai szecessziós illusztrációit. A tárlat egésze pedig fontos tanulsággal is szolgál. A bemutatott korszak akadémiizmust preferáló hazai közízlése gyakran megmosolyogta az új stílustörekvések magyar képviselőit. Ha nem lett volna egy szűk mecénásréteg és néhány jelentős pártfogó a kultúrpolitikai közegekben, akkor ma nem beszélhetnénk a honi művészetnek erről a nemzetközi kitekintésben is jelentős korszakáról.

NAGY SÁNDOR | KETTŐS ARCKÉP
1907 körül | olaj, vászon | 400 mm × 572 mm
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

„A hazai közízlés gyakran megmosolyogta
az új stílustörekvések magyar képviselőit”

NAGY SÁNDORNÉ KRIESCH LAURA | GULLIVER KISSASSZONY
1912 körül | tus, toll, akvarell, papír | 235 × 298 mm
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

MI MARAD A NYÁRBÓL?

Szöveg: Demeter Anna
Fotó: Petőfi Irodalmi Múzeum

Lassul a tempó, távolodik a zaj, izzik a beton, és végre magunk lehetünk „a katonán alkoszatban”. A nyár élmény, ilyenkor talán a korábban jelentéktelennek tűnő pillanatok is igyekszünk jobban megélni. Intenzívebben kötődünk minden perchez, amit nem a megszokott módon töltünk. Sokrétű időszak ez, amire jó érzés várni: elvonulás és találkozás, felfedezések sora. Az évszak kezdetén elképzeljük magunkat könyvek között tóparton, hegyek csúcsán, erdőt járva, együtt az eget kémelve, ringatózva. A megérkezést pedig szeretnénk hosszúra nyújtani, az élményt megörökíteni és átváltoztatni képpé, hogy még véletlenül se felejtjük el. Az idő múlik, a fénykép örök. Ahogyan Borsos Miklós írja: „minden átváltozik, és a »valóság« csupán elindítja a képalakító

képzeletnek”. Ezért szeret az ember „dokumentálni”: ha szeptemberben valaki – mint régen az iskolában – újra azt kérné tőlünk, hogy rajzoljuk le a nyarunkat, mit látnánk viszont szívesen a papíron? Mire emlékszünk vissza, és mi az, amit még szeretnénk megélni?

Ahhoz, hogy elindítsuk a képzelet játékát, különleges válogatást készítettünk írók, költők, esetenként színészek részvételével. A fényképek segítségével meglevenednek ismert, korábban olvasott sorok, és közelebb kerülnek maguk az alkotók is. Egy kis időre részesei lehetünk Karinthy Ferenc és Bacsó Péter pingpongmérkőzésének, Tamási Áron és felesége szerelmének, a szigligeti közösségi életnek és olykor a gyümölcsfák alatti csendes elvonulásnak is. Miközben megmosolyog-

Somlyó György
a szigligeti strandon
Bella István
társaságában

tat Ottlik Géza fürdőruhája, szívesen belenézni abba a kéziratba, amelyet Illyés Gyula és Szabó Lőrinc épp korigál, szeretnék megtudni, min nevezhetett olyan jóízűen Psota Irén, Alfonzó és Örkényék, kertészkedni Móricz Zsigmonddal Leányfalun, valamint eljászunk a gondolattal, hátha átvinne minket a Balatonon csónakázó Nagy László a túlsó partra.

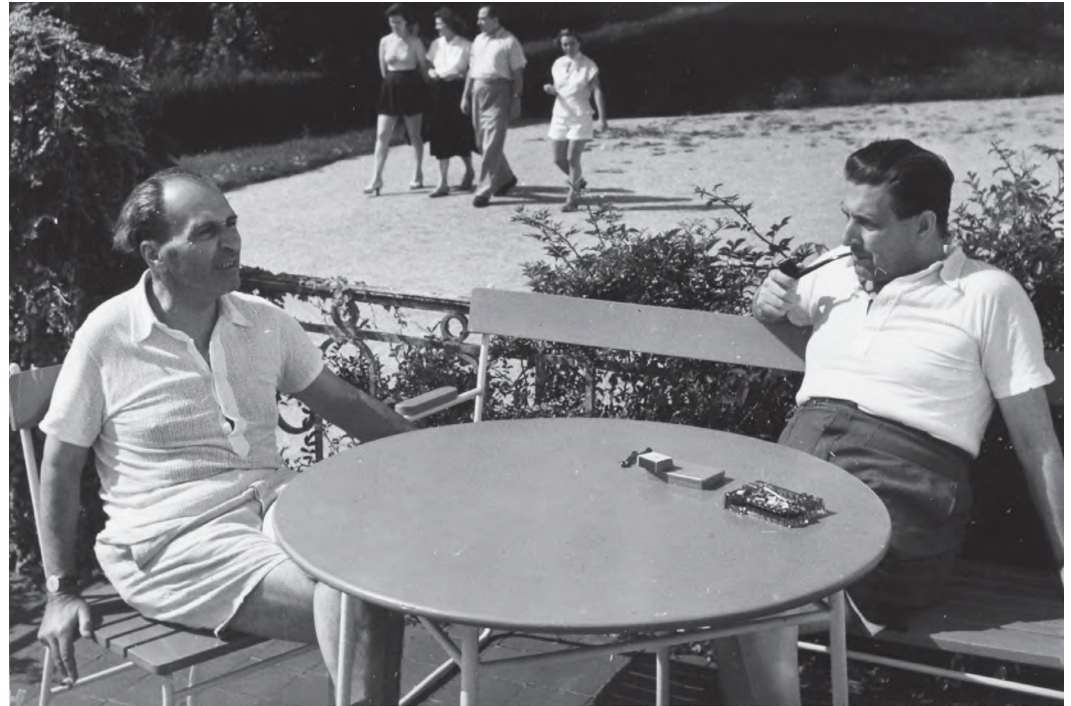
Mi minden maradhatott megíratlanul a régi nyarak helyszínein vagy épp a szigligeti Esterházy-kastély falai között? Az 1952-től Bölöni György kezdeményezésére alkotóházként működő épületben egytől egyig megfordultak a magyar irodalmi élet kiválóságai, majd 1968-tól más művészeti ágak képviselői is. A hely szelleme menedéket, inspirációt, kikapcsolódást nyújtott akkor és ma

is az idelátogatóknak, s egyszerre élhették meg a magányt és a társasági élményt is.

Olyan ez, mint a nyár nekünk: megörökítendő élmény. Nemes Nagy Ágnes – akiről nem is gondolnánk, micsoda társasjáték mesterré változott nyaranta – ihletet ad számunkra is a majdani szeptemberi visszaemlékezéshez:

„Hogy mit láttam? Elmondhatom.
De legjobb, ha lerajzolom. [...] ez itt az ég, ez itt a nyár.
Majd télen ezt előveszem,
ha hull a hó, nézegetem.”

*Déry Tibor
és Sándor Kálmán*

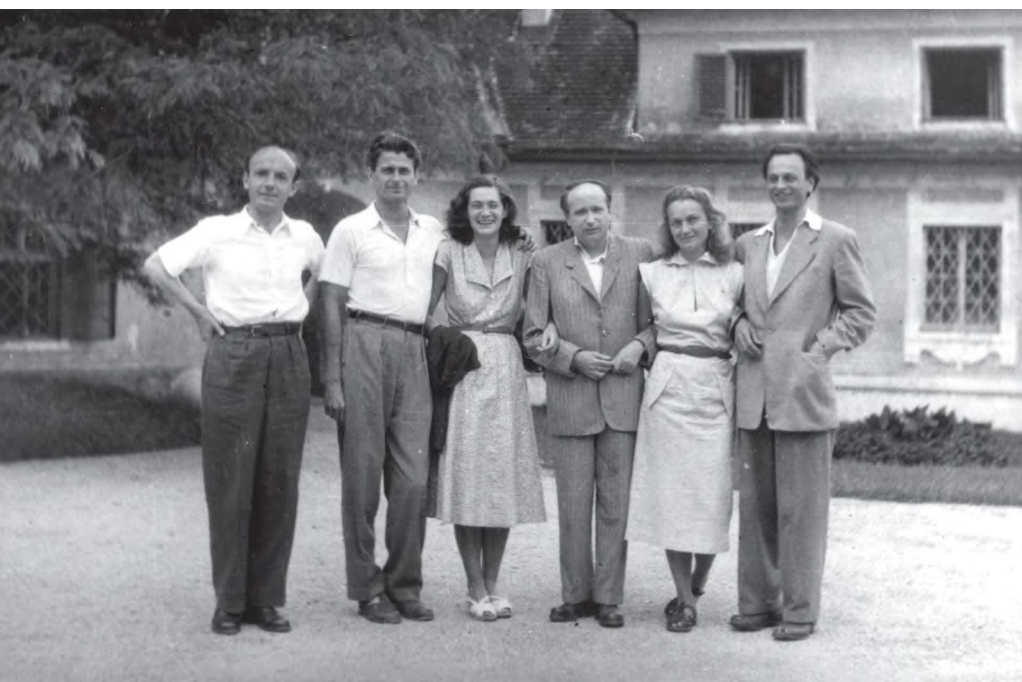
*Somlyó György,
Karinthy Ferenc
és Méray Tibor
a szigligeti alkotóházban*

Mórícz Zsigmond
a kertjében

Tamási Áron
és felesége, Alice

Kiss Tamás, Mészöly Miklós
és felesége, Polcz Alaine,
Kálnoky László, Nemes Nagy Ágnes,
Lengyel Balázs Szigligeten

.T., a költő, már négy hete tartózkodott az alkotóházban, már hazakészült, de még egyetlen sort sem alkotott. Az utolsó délelőtt kísértált a faluba, s egy cégtáblán ezt látta: Bakos Miklós lakatos.
– Akkor már jobb volna: Lakos Miklós bakatos – gondolta T., és megnyugodott, hogy nem hiába volt itt.”
(Karinthy Ferenc: Változtassátok meg a világot!)

Tolnay Klári
és Lipták Gábor
az Addio fedélzetén

Illyés Gyula
szalmakalapban

Devecseri Gábor,
mellette a felesége
és három hölgy

Hatvany Lajos
Szigligeten

Déry Tibor
az Addio fedélzetén

Nagy László
csónakban ül,
és napozik

„A mennybolt itt szakadt le, nagy kacajok és ölelések közepette. Egyik legderűsebb pillanataként mindazoknak a tündöklő időknek, amelyeket a Balaton fényei, népei és vendégei közt töltöttem.”
(Illyés Gyula – Reismann János: Balaton)

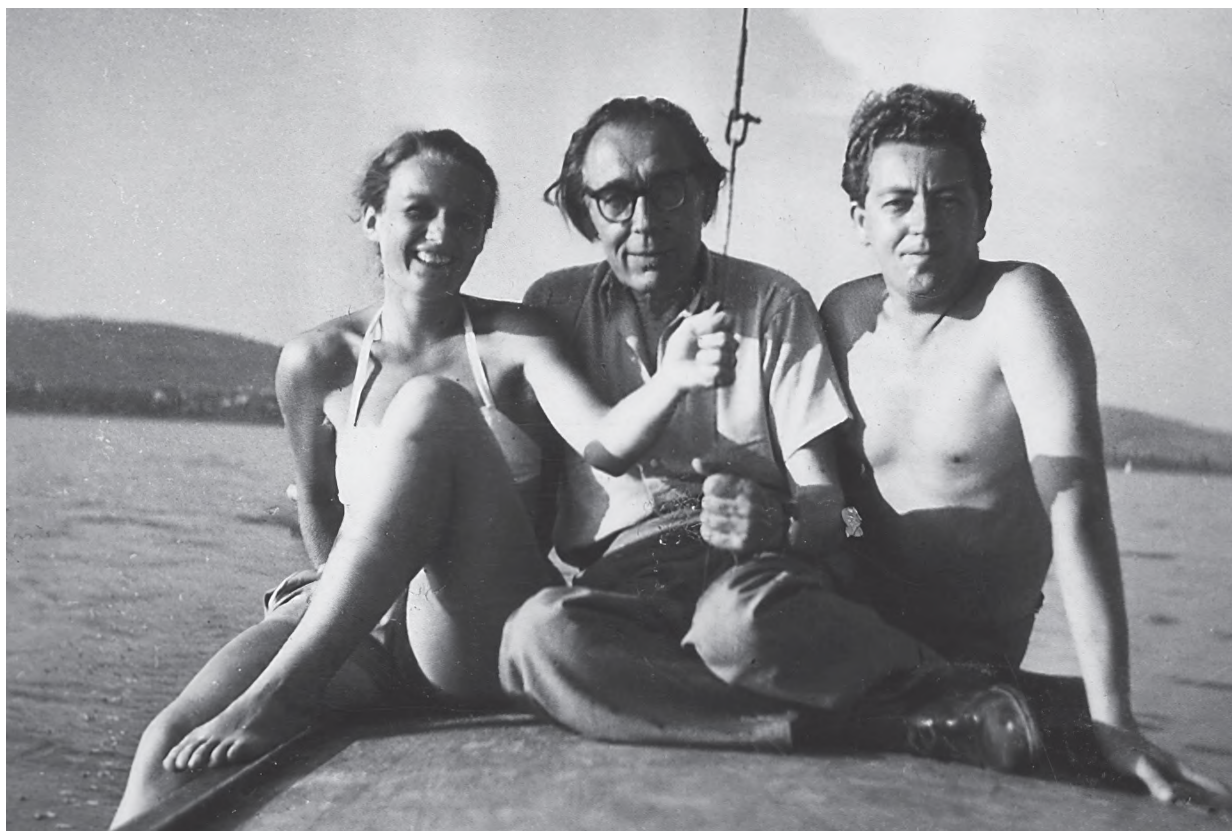
*Juhász Ferenc
az alkotóház tópartján
a stégről
hátraszaltót ugrik*

*Borsos Miklós,
Reiner Mártonné,
Ungvári Tamás,
Radnóti Zsuzsa,
Reiner Márton,
Örkény István,
Makk Károly*

*Nemes Nagy Ágnes
és Ottlik Géza*

Németh Magda,
Szabó Lőrinc
és Némethy László
az Addio fedélzetén

Illyés Gyula
és Szabó Lőrinc
Szabó Lőrinc kéziratát
korrigálják

Debreczeni Gyöngyi
és Ottlik Géza
a Balaton partján

„Bizonyos, hogy a levegő és az eledel, a szerelem és a napfény, melyek nélkül nincsen élet, egyképpen égetnek, fogyasztanak, mérgeznek bennünket. Méreg az arzén és méreg a szenvedély, méreg a szépség és méreg a boldogság. Méreg a kávé és méreg a vágy, egy Kosztolányi-mondat is az, egy Ady-verssor is: mindez mégis kell, mindez mégis az életünk veleje.”
(Ottlik Géza: Méreg)

PÁLYA, LABDA, TOLL

Szöveg: Farkas Anita

Az az író, aki strandolni megy és evez és sportol, az nem lesz író – mondta egyszer Móricz Zsigmond. Az ember fizikai erejének, verseny- és küzdőszellemének csodálata mégis számos irodalmi alkotásban visszaköszön. Válogatás magyar példákból, lélekben már a tokiói olimpiára készülve.

Habár ma már nem az olimpia, hanem a labdarúgó-világbajnokság a legnépszerűbb sportesemény a világon, az ötkarikás játékok messzire nyúló történelmét és egy sportoló életében betöltött, kitüntetett szerepét semmilyen más világverseny nem tudja felülmúlni. A modern olimpia leginkább a csúcsteljesítményekről, az emberi test határainak végletekig való kitolásáról szól, ám nem árt néha emlékeztetni magunkat arra, hogy az elme és a lélek tornáztatása egykor ugyanilyen fontos volt – az ókori Görögországban legalábbis biztosan. Amikor valamely istenség tiszteletére kisebb helyi vagy nagyszabású, pánhellén ünnepséget rendeztek, a programoknak csak egy részén feszültek egymásnak izmos férfiak, mellettük

hasonló érvennyel voltak jelen a kórus-, tánc- és drámaversenyek. Csakúgy, mint a római korszak elején, amikor a császárok vagy a vendéglátó város isteneit dicsőítő szónokversenyek többek közt a püthói vagy iszthmoszi játékok szerves részét képezték. Az ezekről beszámoló irodalmi munkák közül a legismertebb Homérosz *Iliásának* egy részlete, amelyben hosszasan olvashatunk a kocsi- és a futóverseny, a birkózás, az ökölvívás, a dárdavetés mikéntjéről – az Akhilleusz szervezte játékok a Hektór által párbajban legyőzött Patroklosz temetési szertartásához kapcsolódtak.

Az 1896-ban Pierre de Coubertin báró által útnak indított újkori olimpiákon is még évtizedekig tartotta magát a kulturális versengés: 1912 után

„Sport alatt mindazokat a mozgásokat és gör-
csöket értjük, amiket evégből felheccelt emberek
egyes testrészeikkel külön és egész testükkel oly
célből végeznek, hogy egyetlen rész se maradjon
azon a helyen, ahova az isten teremtette, hanem
lehetőleg oly helyzetet foglaljon el, amire az
illető testrész egyáltalában nincsen berendezve.
Ehhez a művészethez a test összes részeit fel lehet
használni: kivéve az agyvelőt, melynek működése
zavarólag hat, mert a görcsöket és ficamodáso-
kat marhaságnak minősíti.” (Karinthy Frigyes:
Sport és testészet, Együgyű lexikon, 1912)

„Mező Ferenc az olimpia történetéről szóló művével nyert aranyérmet”

szellemi számokat is rendeztek. Ezek egyikén nyert aranyérmet 1928-ban Amszterdamban Mező Ferenc sporttörténész *Az olimpiai játékok története* című művével. Ha róla nem is, Hajós Alfrédrol bizonyára minden magyar hallott már. Ez a ragyogó polihisztor az újkori legelső, 1896-os, athéni olimpiai játékokon megszerezte hazánk első két ötkarikás aranyérmét száz- és ezerkétszáz méteres úszásban, majd a futballban tett kitérő után építészmérnökként az 1924-es párizsi ötkarikás játékokon Lauber Dezsővel közösen benyújtott stadiontervével ezüstéremben részesült. És még egy név feltétlenül megemlíthető: Földes Éva a női testnevelés történetével foglalkozó munkájával (*Fiatalság forrása*) a harmadik helyen végzett az 1948-as londoni olimpián az epikai művek versenyágában. Ez volt az utolsó alkalom, hogy a szellemi-művészeti programokat meghirdették.

A huszadik századi közbeszédben egyre nagyobb teret nyert a sportról való diskurzus, megjelent a profi sportoló fogalma, s a modern kori gladiátorok legjobbjai – ez ma sincs másként – sztárokká váltak. A folyamatot előbb a sajtó követte le, a múlt századforduló táján tematikus sportlapok és -rovatok indultak, és sorra íródtak a testedzésrel kapcsolatos tanácsadó könyvek. Kosztolányi Dezső 1925-ben megjelent, *Aranysárkány* című, a 19. század végén játszódó regényének egyik főszereplője, Liszner Vili maga is egy ilyet (*A bajnok*) forgat előszeretettel a fizika- és matematikafüzetek helyett – aminek, jól tudjuk, tragédia lesz a vége. E műnek köszönhetjük egyébként a rajta, a hajrá és a versenyóra szavainkat is, vagyis Kosztolányi nemcsak mint szépíró, de mint a sportnyelv egyik első hazai megújítója is beírta magát a magyar emlékezetbe.

Az előző száz év irodalmi művei között még jó néhány olyat találhatunk, amelyben egy-egy konkrét vagy elképzelt sportverseny leírása, hatásai az élet egészének, a megbonthatatlan társadalmi hierarchiának, az emberi viselkedésmódok és

személyiségjegyek változatlan voltak a szimbólumai. Ilyenek sok más mellett az atlétikában is jeleskedő Ottlik Géza bridzsértekezései, Mészöly Miklós „futóprózája” (*Az atléta halála*, 1966), Tandori Dezső lóversenyleírásai (*Nem lóverseny*, 1999), a játékosként sem éppen tehetségtelen Esterházy Péter focinovellái (*Utazás a tizenhatos mélyére*, 2016), Benedek Szabolcsnak az 1950-es évek közepén, az elvesztett berni labdarúgóvébé-döntő után játszódó Budapest-regénye (*Focialista forradalom*, 2013) vagy Totth Benedeknek az uszodák zárt világát néhány tragikus felnövéstörténettel összekötő thrillerre (*Holtverseny*, 2014). És persze e felsorolásból lehetetlen volna kihagyni Mándy Iván *A pálya szélén* című, 1963-ban megjelent kisregényét, amely látzólag ugyan a Dohánygyári Lendület és a Hálókocsi csapata közti focimeccs hangulatos „közvetítése”, valójában ürügy arra, hogy a szerző az identitásról, a közösségről, a bajtársiasságról, az árulásokról, vagyis az ember kis- és nagyszerűségeiről meséljen.

A „sportos” irodalmi művek legkedveltebb témája ugyanis nem meglepő módon a futball életrahálra. A világ legnépszerűbb sportágának pedig nem egy művelője, csodálója vagy éppen ellenkezőleg, bírálója, rosszállója akadt a magyar irodalom nagyjai közt is. Csillag Péter sportújságíró a rendszerváltás előtti irodalmi futballsztorikat számba vevő kötetében (*Ady stoplisban*, 2019) mindkettőre bőven hoz példát. Olvashatunk például Csáth Gézaról, aki egy szabadkai délutánon unokatestvérével, Kosztolányival rosszállóig futballozott, az 1899-ben a debreceni első focicsapatban pályára lépő Ady Endréről, az ösgombfoci szabályainak első rögzítőjéről, Németh Lászlóról, a 6:3-as győzelmet ünneplő legszebb magyar futballverset (*Rimes üdvözlő távirat*) jegyző Zelk Zoltánról vagy „a túlzott, mániákus sportolást, a sporthisztériát gerjesztő politikusokat, a révíült szurkolói tömegeket és az érzelmek hullámainak meglovagló médiát” mélyen elítélő Szabó Dezsőről is. A legszürrealisabb történet

„Minden focimeccs katedrális. A stadionok mind hóbortosabb építészeti formavilága rá is játszik a hasonlóságra, de most mégsem erre gondolok, hanem a felívelések, fejések, kapuskirúgások alkotta, levegőből kifaragott, láthatatlan boltozatrendszerre. Átadások átlói, passz-hálók csipkéje, mellre vételek, térden, sarokkal porgetett labdák forgásgörbéi alakítják ezt a cizellált térszerkezetet. Minden mellékkápolnának megvan a maga szentje (a játékosok kultikus tisztelete is belejátszik a dologba), és hétfévente ezek hozsannája harsog a fényárban úszó főhajóban. A celebránsok (az egyforma ünnepi öltözetet viselő kétszer tizenegy) maroknyi csapata látványosan különválnak a nép hatalmas tömegeitől. Homérosz még azt gondolta, a hexameter rímtelenül is elég cifra, de hát azóta a technológia fejlődött, a nyári futball-világbajnokság eposzából sikerült is begyűjtenem az egyik kommentátor alkotta rímes hexametersort: »Rúgja előre, de nincs ott ember, bár Dani Alves küzd becsülettel.«”
(Lackfi János, Facebook-bejegyzés, 2015)

A bokszt minden, az írás semmi

Móricz Zsigmond sommás kijelentésével dacolva a világszerte ismert írók közt is számtalan sportos alkat akadt, többen közülük egészen magas szinten űzték választott sportágukat. Lord Byron például dongalábbal született, mégis kiválóan úszott, sőt jeles krikettjátékosként is számontartották. John Steinbeck extrém sportolóként állítólag rendszeresen alligátorokkal birkózott, Agatha Christie-t az egyik első brit szörfősként jegyezték fel. Ernest Hemingway kalandos élete során több sportot is űzött: vízilabdázott, bokszt, amerikaifutballozott, atletizált, horgászott, vadászott és hegyet mászott. Boksztehetségét saját maga is többre tartotta az íráskészségénél: „A bokszt minden, az írás semmi”, hangoztatta több alkalommal. Ken Kesey remek birkózó volt, sőt az Oregoni Egyetem sportolójaként az olimpiára is majdnem kijutott; a minősítő verseny előtt kifecamította a vállát. J. R. R. Tolkien nagy teniszezőként ismerték, többen úgy vélik, ha negyvenévesen egyszer nem sérül meg játék közben, és így nem hagy fel az adogatással, soha nem született volna meg Szürke Gandalf alakja. A világhírű japán író Murakami Haruki pedig ismert maratonfutó és triatlonversenyző. A penzuma napi tíz, heti hatvan kilométer, és legalább egyszer részt vett már a világ szinte összes fontos futóversenyén.

„Én például – igaz, hogy már felnőtt férfi koromban – nagy kedvet kaptam az úszáshoz és teniszezéshez. Különösen a teniszt szerettem meg, mikor elmúltam negyvenéves; ez az egyetlen humanista sport; ember megy ember ellen, minden erővel, de örökké távolság marad a küzdőfelek között, nem érintik egymást. Mint ahogy Luther nem látta soha Erasmust, akivel egy életen át párbajozott.”
(Márai Sándor: Fűves könyv, 1943)

„A maratoni futás eleve erkölcsi szépségével vált történelmivé. És mennyi aszkézist, gyakorlatot, okosságot és időbeosztást követel ez a versenyszám azóta is. De mindez még nem elég. E hosszú távon előbb-utóbb holtpontra jutnak a futók, s kérdéses, vajon túljutnak-e rajta? Ha igen, az elnehezedett test ismét szárnyra kap, mintegy föltámad »halálából«. [...] még itt, a salakpályán, a sport világában, a tisztán testi megfogalmazásnak tűnő szinten sincs kibúvó. Át kell küzdenünk magunkat a holtpontra, a sivatagon, a vereségen és a »halálon« ahhoz, hogy megérkezhessünk a győzelem valóságába.”
(Pilinszky János publicisztikája, Új Ember, 1969. október 5.)

természetesen Karinthy Frigyes nevéhez fűződik, aki egy városi legenda szerint egyszer menedéket nyújtott egy szurkolói lincselés elől sebesen menekülő focibírónak.

És ha már Karinthy, ám nem Frigyes, hanem Ferenc, és nem foci, hanem vízilabda: az idén száz éve, 1921-ben született kisebbik Karinthy fiú a negyvenes évek elején az FTC vízilabdacsapatának hátvédje volt, 1960-tól tíz éven át pedig az egyesület úszó- és vízilabda-szakosztályának elnöke. A sportélményeiről szól többek közt a *Ferencvárosi szív* című novelláskötete és a *Kék-zöld Florida* című

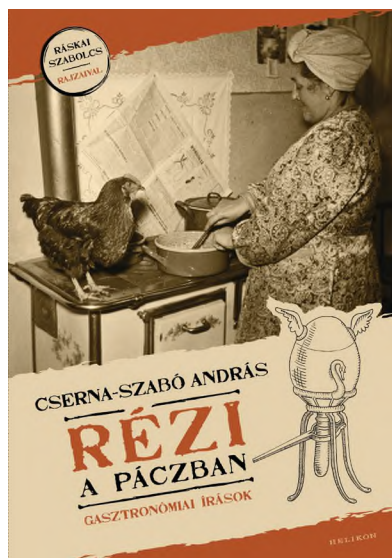
elbeszélése. Utóbbi egy disszidens vízilabdacsapat floridai szereplése, tágabban a milliomosok szórakoztatására pankrációná váló sport és benne az emberi tartásokat vesztett sportolók tragikomikus, az egyre inkább üzleti alapokon épülő sportjövőt jó érzékkel előrevetítő története. ■

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

fizessen elő!

+36 70 627 9086 | elofizetes@magyar-kronika.hu | magyar-kronika.hu/elofizetes

Megmutatni a tényérunkat

Szöveg: Farkas Anita

Aki szerette Edét a levesben, az még jobban odalesz majd Rézitől a pácban. A gasztrosztorizás egyik mestere, Cserna-Szabó András – sok más hasonló témájú munkája mellett – előbb Fehér Bélával merült el a magyar gasztronómia irodalommal bőven fűszerezett rejtélyeiben, a folytatásban pedig tovább emeli a tétet: a Király utcától a Balkánon és Franciaországon át egészen New Yorkig utaztatja olvasóját. A „főzésben tréfát nem ismerő” szerző nem csupán a földrajzi határokat tolja ki, időben is nagy távolságokat fog be a lucullusi lakomák felidézésével, a kádárkoltbász és az egészen bizarr alapanyagokból (mirelit pacal, füstölt csülök és köröm, gomba, rántott velő) álló Torgyán-saláta említésével.

A huszonhat írást tartalmazó kötet egyszerre olvasva olyan, mint egy több napon át tartó, kedélyes baráti trakta, a gyomrot azonban egy pillanatra sem üli meg. S ha még hosszabbra nyújtva az élvezeteket külön-külön csemegézőnk belőle, akkor sem maradunk soha éhesek. Cserna-Szabó ráadásul igyekszik mindenféle ízlést kiszolgálni, az elitisták kulináris igényeit többek közt firenzei posírozott tojással és Turbigó módra készített marinírozott halszelettel elégíti ki, ezekkel pedig teljesen egyenrangúan jelennek meg a sólet- és kolozsvári káposzta-változatok vagy a legegyszerűbben, bögrében, nyílt tűzön főtt paprikás krumpli fenséges ízei.

És persze itt van még az irodalom mint fő hozzávalója végtelennek tűnő szenvedélyes eszem-izomnak: Epikurosz, Hrabal, Krúdy, Mikszáth, Karinthy, Petri, Szomory, Dumas, Babits, Jókai, Füst, Márai, Nietzsche, Tömörkény, Kraszna-

Cserna-Szabó András (1974, Szentes) József Attila- és Artisjus-díjas író. Volt a Sárkányfű című folyóirat szerkesztője és a Magyar Konyha főmunkatársa, jelenleg a Hévíz főszerkesztője. A gasztronovella-írás felfutása itthon nagyrészt az ő nevéhez köthető. Főbb művei: Levin körút (2004), Szíved helyén épül már a halálcillag (2013), Sömmi (2015), 77 magyar pacal (2017), Extra Dry (2020)

horkai, Rejtő, Hamvas, Agatha Christie és Bodor Ádám művei, az egyes ételekkel és az étkezéssel kapcsolatos személyes történetei kötik össze a gasztronómiát a kultúrával – csodálatos, milyen természetesen, erőlködés nélkül simul egymásba az emberi lét e két, mindenkinek járó alapfeltétele. A híres írók, sőt szakácskönyvírók, művészek, színészek, legendás pincérek – köztük a máig legnagyobb Gyula a New York kávéházból – felvonultatása igen változatosan, mindig más-más találásban kerül elénk; van itt gasztroesszé, hasnovella, kulináris tárca és konyhakulturális tanulmány, kinek-kinek kedve szerint.

A Rézi a pácban nem csupán amiatt hiánypótló, mert az ismert és ismeretlen sztorik – például a New York-i The Four Seasons vendéglőt a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben a csúcsra repítő, az erdélyi konyha hagyományos fogásait megszállottan gyűjtő Kövi Pál regényes élete – épp a megfelelő arányban keverednek benne. Azért is, mert a kutatói pontosság finom iróniával és valódi jó kedéllyel párosul, utóbbi különösen rokonszenves a mindent átható fanyalgás és hibakeresés korszakában. Cserna-Szabó elnéző szeretettel viseltetik még a szocializmusban majdnem végzetesen eltérített, olajban és rántásban fuldoló magyar konyha és annak a vendéglátásban sajnos máig ható öröksége iránt is. A Király utca 40., avagy mézes álom az Arany Tigrisben című elbeszélésben például így tűnődik egy prágai látogatása után: „A hetedik sörnél megbúsulok. De kár, merengek, hogy Budapesten nincs egy ilyen hely [Hrabal egykori törzshelye, az Arany Tigris]. Egy kultikus, örök, szellemekkel telített kocsmá. Nincs egy Japán kávéház, ahol egy szimpla Piszkos Fredet vagy Fülím Jimmyt éreznék a hátunk megett. Nincs Három holló Ady dühös zsenijével, nincs Csiga Vörösmarty világfajdalmával, nincs margitszigeti kisszálló Bródy Sándorral és Keresztes uram tésztába burkolt velős csontjával. Nekünk nincs ilyenünk. Mi nem hiszünk a legendáinkban, a szellemeinkben, a géniuszainkban, a kocsmáinkban, a konyháinkban, a múltunkban – végső soron önmagunkban. Így aztán megmutatni sem tudjuk magunkat – se magunknak, se másnak.”

Pedig hogy bőven lenne mit, azt éppen a Rézi a pácban és a hasonló, kultúrtörténeti olvasmányként is igen élvezetes-érdekes kötetek bizonyítják. ■

Cserna-Szabó András: Rézi a pácban. Helikon Kiadó, 2021

Cserna-Szabó András

Rézi a páciban

Részletek

az író azonos című könyvéből

FEDÁK, BLAHA, MELBA – AVAGY AZ ÉDES DÍVÁK

Oh, boldog 19. század, te, ki oly' szeretted – mit szeretted, rajongtad, imádtad! – a színművészeket! Főként persze a színművészholgyeket! Csehov például azt írja bizonyos Procsuhancev hercegről, hogy Zrjakina színésznőnek egyetlen esőkjáért egy fehér lovat adott ajándékba. (Megnéztem egy hirdetőújságban: „egy nyakon süttött, 8 éves, deres, herélt ló, 184 cm, 740 kg, rendkívül szép mozgással, szelíd, lábait adja, jó hámos, lovagolható” ma majdnem háromszázezer forintba kerül.)

De mit ér egy fehér ló, legyen az varázsos mozgású vagy pompás alkatú akár, ahhoz a dicsőséghez képest, ha valakiről egy ételt neveznek el. Ha felkerül a cukrászdai vagy éttermi étlapra! Nagy Endre írja Ujházi Edéről: „Színész volt, nagy művész volt, tehát emléke kortársai élethossziglanára ítéltetett. De egy maradandó emléke mégis van: a vendéglők étlapján a Chateau-briandok, Wellingtonok között ott szerepel az Ujházi-leves is.”

Fedák Sárít így jellemzi Ungvári Tamás: „A köznyelv a tarokk és az ulti kiszólásaiban emlékezik rá. Kontra, rekontra, szubkontra, mórkontra, Fedák Sári. Évtizedekig ő volt az abszolút ultimó. Akinél nincs tovább. A magyar asszonyideál. Csonka-Magyarország megmentője. Kukorica Jancsi. Operettország operettprimadonnája.” De ez is Fedák volt: „Harminc dkg. vaját 30 dkg. cukorral habosra keverünk, 6 tojás sárgájával tovább kikeverjük, teszünk bele kis vaniliát és kanalanként 30 dkg. lisztet, kikent és lisztezett tepsibe tesszük, tetejét beszórjuk hámozott, apróra vágott mandulával; lassu tűznél kisütjük, kockára vágjuk és vaniliás cukorral behintjük.” Ez a „Fedák-lepény” receptje Móra Ferenc felesége, Walleshausen Ilona szakácskönyvéből. A Fedák-torta pedig kétszeresen is színházi fogás, hiszen pontos receptjét egy másik halhatatlan színésznő jegyezte le szakácskönyvében: Vizvári Mariska.

85 g diót finomra darálunk. 250 g liszttel, 100 g porcukorral és 100 g vajjal elmorzsoljuk. Hozzáadunk 3 tojás sárgáját, alaposan összegyúrjuk. Kicsit pihentetjük, majd három kerek tortalapot készítünk belőle, és ezeket előmelegített sütőben kisütjük. Megvárjuk, amíg kihűl, megtöltjük 350 g málnalekvárral úgy, hogy a tetejére is jusson, majd az egész tortát rózsaszínű fondant-nal (200 g), az oldalát édes morzsával (50 g) bevonjuk.

A *Gödöllői királyi szakácskönyv* (Szabó Margit, 2009) szerint így készül a híres Blaha-torta. Egyes források még azt is tudni vélik, hogy ezt a tortát Lujza első férje, Blaha János (Jan Blaha, cseh származású osztrák) színházi és katonakarmester rendelte meg az esküvőjükre, és egy híres szabadkai cukrász találmánya – akinek nevét sajnos elfeledte az utókor. Lehet a legendában igazság, hiszen Jan 1865-ben Szabadkán, Sipos Károly társulatában ismerte meg Kölesi Lujzát, aki később első férje nevével lett a Nemzet Csalogánya.

Blaha Lujza egyébként nemcsak a róla elnevezett tortával vonult be a magyar gasztronómia aranykönyvébe, de bélszín-szeletével is, amit állítólag még Ujházi asztaltársasága is szívesen fogyasztott Wampeticsnél, Gundel elődjénél. Libamáj, csontvelő, olívbogyó, tárkony, vörös bor... nem sorolom tovább, érdemes kipróbálni, Csáky Sándor *A huszadik század szakácsművészete* (1929) című gigantikus munkájában megtalálják a pontos receptet.

És ha már édes dívákról beszélünk, ki ne hagyjuk Nellie Melbát, a világhírű ausztrál szopránt. Pompás kis színházi gasztrosztori ez (akár igaz, akár nem): a kor legnagyobb szakácsa, a francia konyha megújítója, a legendás alapmű, a *Le Guide Culinaire* (1903) szerzője, Auguste Escoffier az 1890-es évek elején látta Nellie-t Londonban Wagner *Lohengrin* című operájában. A londoni Savoy Hotel érzékeny lelkű séfje rögvest beleszeretett a felettebb gyönyörű és világítóan tehetséges énekesnőbe, de mivel ő se orosz, se herceg nem volt, így aztán nem adhatott fehér lovat a művésznőnek. De fehér hattyút igen! Escoffier ugyanis elragadtatása legfelső fokán kreált Nellie-nek egy desszertet, és a Wagner-opera híres jelenetére utalva jégből készült hattyúformában tálalta. A jég-hattyúban vaníliafagyalt volt barackkal és fonott cukorral díszítve. A giccsparádét el is keresztelte: „Pêche au Cygne”, vagyis „Barack hattyúval”. Pár évvel később a Ritz-Carlton Hotelben Escoffier kicsit átszabta a receptet, kiegészítette például egy kis málnával, és át is nevezte. Ez lett a „Pêche Melba”, a világ egyik leghíresebb édessége. Ha tehát Melbára vágysz, így fogj hozzá: végy hat darab szép őszibarackot, dobd őket pár pillanatra forró vízbe, ezután hideg vízbe szintén néhány pillanatra. Vágd ketté a barackokat, szedd ki a magját, húzd le a héját, azután szórd meg porcukorral, és tedd be a hűtőszekrénybe. Itt az idő, hogy elkészítsd a krémes

vaníliafagylaltot, amiből 1 literre lesz szükséged. Negyed kiló friss, érett málnából készíts pürét, nyomd keresztül finom szitán, hogy ne legyenek benne a magok, keverd össze 150 gramm porcukorral, és ezt is tedd a hűtőbe. A vaníliafagylaltra jönnek a barackok, erre a cukros málnaszósz, majd a friss mandula. Ez eddig viszonylag egyszerű. És a hattyú elkészítése is könnyedén menni fog egy hároméves jégsozobrászati kurzus után.

Már csak egyetlen – kínzó – kérdésünk maradt: vajon miért hívják az ananász- és narancsízű csokis édességet Melba-kockának? Vajon miért?

A TÚLFÜSZEREZETT DUMAS – AVAGY MINDANNYIUNK KÖPÖNYEGE

Az utókor nehezen bocsátja meg a szerzőnek, ha az életében fürdött a népszerűségben. (A népszerű) Szerb Antal például kegyetlenül és villámgyorsan gyilkolja le a világirodalom egyik legolvasottabb írójának egész életművét: „ami az elit-művészeknél szín, nála rikító szenzáció, ami ott művészet, itt hatásadászat”. És Babits sem sokkal megengedőbb: „túlkönnyű fantáziájátékoknak” nevezi az idősebb Dumas munkáit, *A három testőrt* „túlfűszerezett scotti regénynek”, a *Monte-Cristo gróffját* pedig olyan műnek, mely a byroni hőst ponyvaeposz hőségévé hatványozza.

Nem tisztem megvédeni Dumas-t, még akkor se, ha én történetesen szeretem a szenzációs ponyvákat, és a túlfűszerezett byroni hősökkel sincs semmi bajom. Abban viszont egészen biztos vagyok: ha Babits Mihály olvasta volna nevezett francia író *Nagy konyhaszótár* című gigantikus gasztronómiai alapvetését, rögtön megváltozott volna véleménye a vén gall romantikusról. Babits ugyanis rajongott Ínyesmester könyvéért, ezt írta Magyar Elekről 1933-ban a *Nyugatban*: e „könyvet lehetetlen elhallgatnom; mert amellet hogy fontos, praktikus szükségleteket szakértők véleménye szerint kitűnően kielégít, engem is kielégít, úgynevezett irodalmi igényeimmel, mint olvasót. Itt ugyan az adatok tömegét nem filozófia vagy egységes kompozíció emeli az irodalmi örömök régiójába: hanem a szerző ízlése, gyönyörűsége, emlékező és játékos lelke, melyet e kedves témába belevetett. Nem akarom Brillat-Savarin szellemét idézni; mert az Ínyesmester könyve minden európai látóköre – vagy mondjuk inkább: ízléshorizontja – mellett is teljesen magyar könyv. Inkább Krúdy Gyula szelleméből lebeg itt valami: akinek néhány kitűnő novellája nem áll távol e gasztronómikus kultúrától.”

Látszik, hogy Babits nem olvasta Dumas „gasztronómiai katedrálisát” (Daniel Zimmermann nevezi így a *Konyhaszótárat*). Ha olvasta volna, tudná, hogy Ínyesmester könyve sokkal inkább idézi a torkosbohém Dumas, mint a merev és kategorikus Brillat-Savarin szellemét. A bíróból lett ínyencpápa művét hiába fordította gyönyörűen magyarra a zseniális Ambrus Zoltán (és Gizella), még így is olykor kilóg a lóláb: kissé túlpörgetett, néhol öncélú gasztrozofálás hétéb-hóba unalomba csap; nemegyszer túlteng a rideg és sűrű elmélet.

Magyar Elek is Dumas köpönyegéből bújt elő. Az irodalmi szakácskönyv – Ínyesmester által is igen magas színvonalon

művelt – műfaját ugyanis az idősebb Dumas találta fel. Hibrid műfaj: szinte minden belefér, amihez csak a gyomornak köze van: novellácska, esszécske, anekdota, sztori, útirajz, emlékek, világhistóriai fejtegetések, kultúrtörténet, növénytan, állattan, kémia stb. – és mindezekon kívül Dumas konyhaszótárában még van 3000 (!) ételrecept is: a francia konyha remekeitől a világ (persze főleg Európa) számos ínycsöngéig. A mű hozzávalói: francia sárm, pikáns humor, csavargásokkal teli, kalandos múlt, pici cinizmussal fűszerezett ironia, áradó, romantikus stílus, féktelen mesélőkedv, farkasétvágy, gasztronómiai tudás, konyhai tapasztalat, kifinomult ízlés és széles látókör.

Dumas egész életében a gasztronómia és az utazás megszállottja volt, bejárta egész Európát (és annak környékét), s közben folyamatosan gyűjtötte az anyagot a nagy műhöz, mit élete főművének szánt. Mindenhol megfordult, hol kulináris örömeiket sejtett, és fáradhatatlanul jegyzetelt, Nápolytól Tuniszig, a Kaszpi-tengertől Pestig (igen, nálunk is járt, kétszer is, először 1865-ben, és nemcsak színészekkel bulizott id. Marchal József Nemzeti Kaszinójában [Marchal-máj!], de Jókaival és a drámáit fordító Szigligeti Edével is összebarátkozott – majd Velence felé vette az irányt).

Utazásai között persze – állítólag nem egészen egyedül – összeírt egy talicskányi regényt is, valamiből élnie is kellett. S bár már 1858-ban úgy nyilatkozott, hamarosan nekilát a hatalmas konyhaszótár megírásának, de valójában csak a halálát megelőző évben, 1869-ben – betegen, étvágytalanul és fáradtan – kezdett neki a munkának. Nem sokkal azután, hogy elkészült a vaskos opus, a Mester elhunyt. A könyv három évvel később, 1873-ban jelent meg Párizsban, és – szinte hihetetlen, de igaz – csak 141 évvel később fordították magyarra, akkor sem az egészet, csupán egy szerény kóstolónyi adagot (furcsa, mert a másik francia gasztronómiai alapmű, Brillat-Savarin már említett *Az ízlés fiziológiája* című könyve már 1912 óta olvasható magyarul).

A dumas-i konyhaszótár első magyar kiadása sokszínű válogatás, mely a francia klasszikusok mellett elsősorban Kelet-Közép-Európa (és azon belül az egykori Osztrák–Magyar Monarchia) konyhájára koncentrál, tehát a caeni pacal, a consommé vagy az igazi omlett receptjét éppúgy megtalálja benne az olvasó, mint a magyar bárány, a bécsi kuglóf, a krakkói ökörszaj vagy az orosz sörleves elkészítésének leírását is. E könyv egyszerre összefoglalása és talpzata az európai ínyeskultúrának. Az európai gasztronómia *Odüsszeiája*. Dumas olyan olvasóknak írta, akik egyszerre vágynak kulináris és szellemi izgalomra, irodalmi és konyhai élvezetekre.

Ha Babits egy felhőn ücsörögve beleolvas-belekóstol a *Konyhaszótárba*, hát rögvést megbocsátja a túlkönnyű fantáziájátékokat, és a „túlfűszerezett Dumas” feltétlen híve lesz. Talán már a bevezető első mondatánál: „Az ember születésekor úgy kapja a gyomrát, hogy azt naponta legalább háromszor táplálnia kell, hogy újratöltse magát energiával, miután a munka – vagy még gyakrabban a lustaság – felemésztette az erejét.” ■

Lakik a hazánkban egy költő

Szöveg: **Smid Róbert**

Nem véletlenül választottam e recenzió címének egy olyan mondatot, amely utal Orbán Ottó 1999-es kötetére: akárcsak a *Lakik a hazánkban egy költő*, Tóth Erzsébet *Kínai legyezője* is kíméletlen önelemzést végez el, nem megkerülve a közéleti kérdéseket sem. Sőt ez utóbbiaknak a privát szférában való lecsapódása érdeklí, miközben – a pályatársak megidézésével megtámogatva – folyton napirenden tartja annak kérdését, hogy mit is jelent ma magyar írónak lenni a hétköznapokban.

A *Kínai legyező* közéleti szólama meglehetősen paradox képet mutat, ugyanis a hazához való odatartozás meghatározó motívumaként egy régimódinak mondható toposzt használ: a vért. A *Hol vannak a zászlók* egy nagyon egyszerű megfigyelésből indul ki, abból, hogy a nemzeti ünnepeken már nem divat kirakni

a trikolórt, az új építésű házakról pedig egyenesen lehangyják a zászlótartó rudat. Azonban az elégedetlenség gerjesztette önfeláldozás hevét („Ha lenne merszem felválni az ereimet, / és biztos lehetnék benne, / hogy piros, fehér, zöld vér csöpögne onnan, / felajánlanám a zászlógyártónak, fessék be vele a vásznakat”) lehűti a verszárlat: a hazáért halás romantikus ideálját a racionalitás („Félek, hogy csuklóból is csak vérszín vér csorogna”) és a test önzése („és szükségem van a véremre”) semlegesíti.

A vér és a haza ilyesfajta összekapcsolása már a kötetnyitó darabban megtörténik az 1989-es vértelen rendszerváltás konnotációit kibontva. Az egész versben kitarított ironikus hangvétel („A bársonyos forradalomból / csak bársonyszékek maradtak”; „Akkor az ügynöklisták is előkerültek volna / véresen, ahogy illik”)

viszont nemcsak a jelen állapot dicsotelségét ostorozza, de magának az elmaradt forradalomnak tulajdonított pátoszt is leépíti. A romantikus ábrándokkal való leszámolás pedig maga után vonja a reflexiót az alkotás körülményeire is, egyrészt az irodalmi trendekre („azt se tudtuk, kiáltványt írunk-e vagy verset”), másrészt az irodalom intézményességére („Ültünk az ilyen-olyan asztaloknál / árulókkal, ügynökökkel, gyilkosokkal”). Arra is reflektál ez a beszédmód, ahogy a vers kiáltványszerűsége, neoavantgárd aktivizmusa aztán a rendszerváltás utáni magyar irodalomban átfordult egy mindenről beszélő, a saját élet kitérülését a politikai történésekkel kölcsönös függésben megvalósító költészetbe. Tóthnál ez legtöbbször időszembesítő módon történik, például a *Féknúzban*, amely a mostani úgynevezett véleményvezérek előképét azonosítja a diktatúra évtizedei alatt.

Ez a kultúrkritikai szólalomokra építő, a jelenkori történelem évtizedeiben a privát és a közös ügyeket szándékosan együtt bemutató – ezzel a valamikori kádári tabut újra s újra megtörő – beszédmód megint divatba jött a fiatal lírában (friss példa rá Vida Kamilla *Konstruktív bizalmatlansági indítvány* című kötete). És ha Kukorelly Endre neve a legújabb költőgenerációban többször hangzik is el ezzel kapcsolatban, mint Tóth Erzsébeté, tagadhatatlan, hogy a *Kínai legyező* a maga kemény szabadverseivel is része ennek a hagyománytörtetésnek.

Miből fakad ez a keménység? Elsősorban abból, hogy a kötet végig fenntartja a direkt megszólalás irodalmi beszédmódját, és a kényelmetlenebb témáknál, mint amilyen az ideggyengeség (*Betegutak*), az alkoholizmus (*Valaki szomjazik*) vagy a hajadonlét (*Férjek*), sem vált át ez a líra szerepjátékba. Az egyetlen téma, amelyet a megszólalások látványosan megpróbálnak elkomolytalankodni, a beszélőnek az anyjával való viszonya (*Bolondóra, Emberi számítás*), és ehhez kötődik az az abszurd, de egyáltalán nem életidegen helycseré is, amikor az anya öregségére gyerekké válik, akinek a tényleges gyereke kénytelen

Tóth Erzsébet 1951-ben született Tatabányán. József Attila- és Magyarország Babérkoszorúja díjas költő, író. Közgazdász végzettsége ellenére hamar az irodalom felé fordult, volt a FIJAK (a József Attila Kör elődje) vezetőségi tagja, szerkesztette az ES versrovatát, és saját rovattal is rendelkezett a Magyar Nemzetben és a Magyar Hírlapban. 2013-tól az MMA rendes tagja. Főbb művei: Gyertyaszentelő (1982), A lisszaboni járat (2000), Szívhangok (2008), Aliz már nem lakik itt (2011), Kőrözsa (2012)

gondját viselni: „testem nehéz lett / mintha szültem volna / gyerekem nem lett / hát anyát szültem” (*Gyerekségek*). Tóth csavar is egyet a vallomásos hangvételen, mivel a versekben az nem az érzelm kifejezést szolgálja, hovatovább le is leplezi az élethelyzetek irodalmi megkonstruáltságát az olyan versekkel, mint a *Lesz egy reggel* („nincsenek tapasztalataim a boldogságról, / talán ilyesmi lehetne”), ezzel pedig gátat emel az előtt, hogy mindent, amit a beszélője mond, visszaolvassuk rá mint szerzőre. A szövegek többsége ugyanis a vallomásosságot számbavételként érti, és ez különösen szembevető az olyan daraboknál, amelyek a halott pályatársakat sorolják (*Egy szál szegfű, Ha még élek*).

A versjegyzőkönyvekből a költői létmód egyfajta vegetatív létezésként olvasható ki, amelyet könyvek és szobanövények szegélyeznek – utóbbiak esetében a Nemes Nagy Ágnes-i „tanulni kell a téli fákat” értelmeződik át több költeményben is (*Nincs többé, Szíromszárnyakon*), ugyanis a megszólaló élni tanul a fikuszától, annak kitartásáról, szívósságáról vesz példát: „A Rókatündér fikusz, és már többször készült / elhagyni, de mindig megesett rajtam a szíve, / olyankor kárpótlásul sokkal nagyobbra nőtt” (*Lassú virág*). Tulajdonképpen a költő a növénylét miatt képes felkészülni váratlan eseményekre, és túlélni olyan tragédiákat, mint amilyen a koronavírus-járvány (*Álomveszély*). Tóth Erzsébet *Kínai legyezőjének* versei így válnak életgyakorlatokká, amelyeket egy mai magyar költő tud kínálni az olvasóinak. ■

Tóth Erzsébet: *Kínai legyező*. Nap Kiadó, Budapest, 2021

Tóth Erzsébet **Nincs válasz**

nem élhetek már sokáig, tudom
de azért jól jönne egyszer egy válasz
ebben az új világban
ahol mi még a régiek vagyunk
akik még álltunk a telefonfülkék előtt
kezünkben nyirkos lett a tantusz
mert annyira szerettük őt, akit hívni akartunk
hogy az életünk lógott azon a piszkos dróton
s míg végre odáig jutottunk
hogy hallottunk valamit a vonalban
már az egekben jártunk
holnap találkozunk
később valaki azt mondta
Isten legnagyobb ajándéka
hogy megadta nekünk a felejtés képességét
nekem sajnos ezt nem adta meg
hiába minden új itt, én még régen élek
amikor a tantusz azt hívta föl, akit akarunk
akár magát az Istent
ha tudja még valaki, mit jelent ez.

Patandzsali- impró

Szöveg: Györfly Ákos

„A jóga az ősvilágsszellemmel való egyesülés módszere. Sokféle jóga van: az egészség (hatha), a tevékenység (karma), az önfeláldozás (bhakti) jóga. Mindegyik az Istenséggel való azonosulás egy-egy lehetősége. Valamennyi jóga alapja és koronája az úgynevezett rádza-jóga (királyi jóga). Ezt írta meg Patandzsali, a nagy őskori bölcs. A művet, ahogy Patandzsali reánk hagyta, beavatatlan ember nem is érti, és nem tudja használni. A szútrák legtöbbször rövid jelszerű mondatok, vagy csak szavak. Patandzsali műve csak megfelelő kommentárral használható. A kommentárok száma beláthatatlan” – írja Hamvas Béla *A száz könyv* című művében, amelyben felsorolja azokat a könyveket, amelyek szerinte a legfontosabbak az emberiség írott kultúrájában. Patandzsali jogaszútrái – magyarul vezérfonalai – képezik az alapját ennek a lemeznek, amely a maga nemében páratlan vállalkozás.

Fekete-Kovács Kornél zenész, zeneszerző és tanár a magyar jazzélet egyik

legkarakteresebb figurája. Számptalan hazai és külföldi lemezen működött közre, s igen nehéz lenne felsorolni azon muzikusokat is, akikkel élőben játszott Magyarországon és a világ legkülönbözőbb pontjain. Legutóbbi két lemezén a nagyzenekari felállás a meghatározó, nevezetesen a tizenhét tagú Modern Art Orchestra. A *Foundations* című anyagon négy vendégművész is közreműködik: Harcsa Veronika énekes, Szakcsi Lakatos Béla zongorista, Fenyvesi Márton gitáros és Dés András ütőhangszeres. Nem akármilyen csapat gyűlt össze tehát a lemez felvételeire, az eredmény sem akármilyen lett. Az album alcíme *Yamas and Niyamas*. A két szanszkrit kifejezés jelentése: erkölcsi tiltások, illetve etikai előírások. Ezek a gyűjtőfogalmak a megidézett Patandzsali jogafilozófiájának részét képezik. Gyanítom, hogy e sorok olvasói között lesznek olyanok, akik mindezek olvastán nagyot sóhajtának: hát kell ez nekem? Mi ez a lila, ezoterikus maszlag? Bizto-

síthatok mindenkit, hogy ezen a lemezen nincs semmiféle ezoterikus maszlag és olcsó rejtélyeskedés, nem egy újabb „megvilágosodott” művész akarja megmondani a tutit a hallgatónak. Ennél sokkal többről van szó. A legjobb, ha magát a szerzőt, Fekete-Kovács Kornélt idézzük erről: „Ezzel a darabbal nem titkolt szándékom, hogy a jógát övező sztereotípiákat árnyaljam, és megmutassam azt, hogy ez az egész rendszer mennyire emberi. Nem egy távoli ország ősrégi kultúráját próbálom nyugati gondolkodásmódra lefordítani, hanem rámutatni, hogy mennyire eltávolodtunk a valóban értékes és élhető életmódhoz szükséges gondolkodástól.”

A *Foundations* című lemez központi gondolata talán abban ragadható meg a leginkább, hogy megkísérli közös nevezőre hozni az improvizációt és a meditációt. Az egyes darabok egy-egy szútra „szívébe” próbálnak behatolni, zenei eszközökkel próbálják megfejteni a fokozhatatlanul tömör szövegek valódi jelentését. Mindezt a jazz eszközeivel teszik, de jazz alatt most valami jóval tágasabbat értsünk, mint általában szokás. Fekete-Kovács Kornél és társai a tradicionális indiai zenék meditatív atmoszférájától a klasszikus szving lüktetésén át a különféle elektronikus effekttekig sok mindent használnak biztos kézzel és hallhatóan nagy szívvel. A nagy szív ebben az esetben különösen fontos: nem valamiféle egzotikus, hatásvadász produkcióról van szó, hanem valódi szellemi útkeresésről. A zene hol szétterül, mint egy hömpölygő folyó a torkolatánál, hol egészen a háttérbe húzódik, mint egy bűvópatak, és csak a szútrákat recitáló hang lebeg, vagy Harcsa Veronika angol nyelven énekelt versidézetei. Ami a *Foundations* lemezen hallható, az úgy kiváló jazz, hogy közben egyfajta folyamatos ima is. Egyszerre magas rendű lelki és szellemi élmény ez a lemez, segít közelebb kerülni a létünket tápláló titokzatos forrásokhoz. ■

Fekete-Kovács Kornél – Modern Art Orchestra: *Foundations*. BMC Records, 2020

Hangok visznek bárhova

Szöveg: Ádám Rebeka Nóra

Viszonylag kevés szó esik a hazai psytrance-, goa- vagy acidzenét játszó szcénáról, hiszen sokak fejében egyből valamiféle durva, hallucinogén drogokon flasselő újhippi társaság jelenik meg, ha ilyesmiről hall. Pedig mint minden műfajban, e téren is remek előadók vannak. Az Óperentzia 2005-ben alakult, nevét a magyar népmesei hagyományban gyakran előforduló világ széle motívumról kapta. Óperencia egy elképzelt ország, az Óperenciás-tenger pedig a határt jelenti az ismert és ismeretlen világ, valóság és fikció között, amit a formáció különböző stílusok határmezsgyéin lebegő hangzásvilága tökéletesen tükröz. Az alaphangzás eleinte a hatvanas évek korai pszichedelikus zenéihez volt hasonlatos, és gyerekkorunk mesezenéivel, jazzes improvizációkkal, némi downtempós beütéssel s az együttes által különösen kedvelt analóg szintis hangzással vegyült.

A formáció két alaptagja Bánházi Gábor és Domokos Tibor. Előbbi a ritmusért és az elektronikus hangzásokért, utóbbi pedig a szintis dallamokért felel. Bemutakozó anyaguk 2008-ban jelent meg, majd a Budapest Fringe fesztivál megnyerése után olyan zenekarok vendégeként léptek fel, mint a ColorStar vagy a Korai Öröm. 2009-ben az addigi acides-jazzes stílustól elmozdulva *One Week* címmel egy tisztán elektronikus hangzású albumot adtak ki. 2015-ben pedig egy szibériai archív népdalgyűjtemény ihlette újabb koronggal rukkoltak elő (*Trance Oberenz*). A formáció kezdett rátalálni a ma is ismert hangjára: dalai trance-, chill- és dubszínzetet kaptak, ami nagyon izgalmas, a hazai palettán addig szinte ismeretlen zenei miliót teremtett.

Ugyanebben az évben a srácok közös alkotói munkába kezdtek Lajkó Félixszel. A dobszerelés elektronikus alaphangzása a citera népies karakterével kiegészülve fantasztikus végeredményt adott. A közös munka olyan jól sikerült, hogy a 2016-os Ozora fesztivált is ez az alkotói gárda nyitotta meg. Még abban az évben megjelent a banda *Far-far away* című nagylemeze, amelyen a népzenei körökben jól ismert Csángálló zenekarral, a hazai pszycénában alkotó Aurafooddal dolgoztak együtt. Nagyjából ekkortól datálható az Óperentzia stílusevolúciójának újabb szakasza: ezúttal az ambient és a psytrance irányába tolódott el, a *Far-far away* már ízig-vérig psybientlemez volt.

A legújabb, 2020-ban megjelent albumon, amely a *Tuatara Psylosophy* cí-

met viseli, az előzőkhez hasonlóan sok minden keveredik: a psytrance mellett más pszichedelikus stílusok is feltűnnek, valamint különféle népzenei foszlányai is hangsúlyosan jelennek meg. Az album nyolc számot tartalmaz, a dalok remekül vannak megkomponálva, s nemkülönben remek a lemez felépítése is. Táncolós-taposós trancek, elszállós chillek, dallamos downtempók váltják egymást, de akadnak karcosabb, darkosabb hangzású dalok is a korongon. A legmaradandóbb élményt talán az album utolsó dala, a 134 adja, amelyben egy ritka, ám ebben a zenei szcénában egyáltalán nem ismeretlen hangszer, a hang drum varázslatos hangja csendül fel. Talán azért is tud olyan elementáris erővel hatni, mert az ember a végére teljesen átadja a kontrollt a hangoknak, vigyék bárhová. A meditatív, spirálisan kanyargó és kavargó dallamok az album végére magával ragadó zenefolyammá duzzadnak: szó szerint valóság és fikció, ismert és ismeretlen világok között sodródunk. ■

Óperentzia: Tuatara Psylosophy. Zengőkert Records, 2020

És mikor jön a művészet?

Elment Jankovics Marcell

Szöveg: Pap Lázár

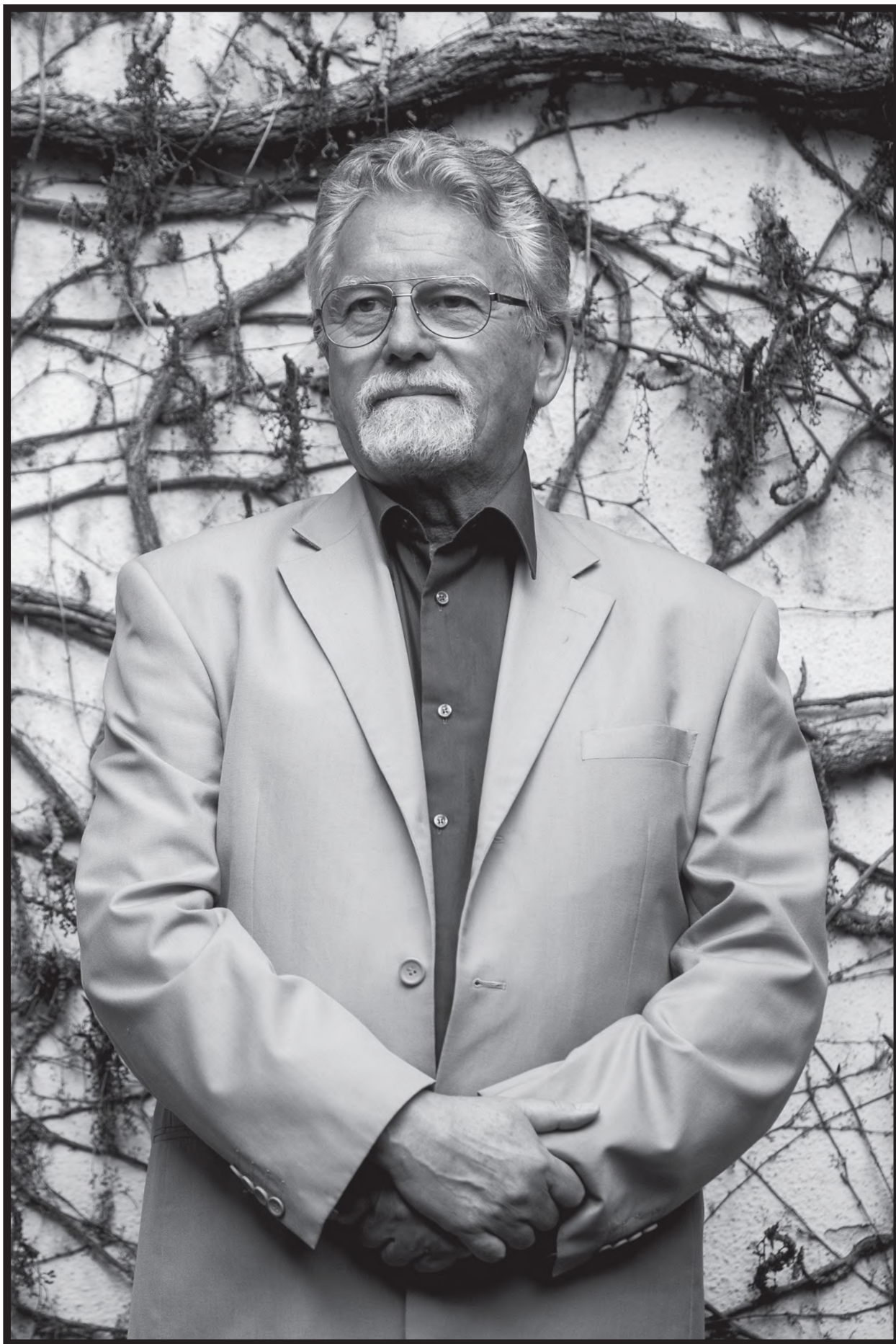
Első nagyinterjúmat Jankovics Marcell-lel készítettem 2019 őszén. „Megtisztelné-e lapunkat azzal, hogy ad nekünk egy interjút?” – tettem fel a túlzot-tan is hivatalos kérdést íméiben. „Meg” – érkezett a válasz bármiféle felvezetés, aláírás nélkül. Már itt sejteni lehetett, hogy nem egy karót nyelt, feszült és görcsös alakkal fogok találkozni. Ennek ellenére tartottam az interjútól, felkészülésként minden fellelhető beszélgetést elolvastam, meghallgattam vele. Több mint másfél órát töltöttem nála. Nem kellett sokat kérdeznem vagy faggatnom, csak mesélt és mesélt. Halálhírét hallva újra elővettem a hanganyagot, és korábban észre nem vett részletekre lettem figyelmes benne.

„Évike, nekem meg hozt egy fröccsöt, olyan harmad bor és két víz” – hallom a feleségéhez intézett szavait a beszélgetés legelején. Mint mindig, most is a munkájától szakadt el, hogy interjút adjon, az asztalán egymáson feküdtek a könyvek. Meg is jegyezte: „Ma már nagyon ritkán veszek a kezembe szépirodalmat. A feleségem olvas, mint egy megszállott, nekem nincs időm rá. Olyan könyveket olvasok, amiket használni tudok.” Komolyan vette a munkáját, vallotta, hogy azért szereti a művészetet, mert hasznos. Ha nem hasznos, akkor csupán szórakoztatóiparról beszélünk. Ezt sokan nem értették, nem fogadták el. A politikai megszólalások és a pozícióharcok helyett mindig az alkotást tartotta előbbre valónak. Felidézett egy akkor aktuális történetet. „Felhívott egy agyondohányzott női hang, hogy közéleti kérdésekre szeretne választ kapni. Mondtam neki, hogy »asszonyom, ne haragudjon, most éppen a *Bibliával* vagyok elfoglalva«.” Nem kis fába vágta a fejszét: a bibliai jelképekről írt könyvet (ebből lapunk is közölt részleteket), és nem az egyház vagy a rabbik szemével, hanem saját értelmezését követve, bár hangsúlyozta, hogy az ő látásmódjukat is figyelembe veszi. Leegyszerűsítően hangozhat, de a posztmodern nem érintette meg Jankovics Marcellt. Az tele van önreflexióval,

nem enged teret a nagy eszméknek, mivel szerinte a huszadik század már elhasználta őket. S épp emiatt – vélekednek egyesek – napjaink művészete csakis ezüstkori lehet: örök második helyre ítéli magát, mert fél előrébb törni. Jankovics ezzel szemben az aranykor embere volt. Hitte: „az igazán jó ötlet nem alulról jön, és nem alulról nézi a világot, nemes gondolatok és jó szándék vezérlik”. Ezért foglalkozott a mítoszokkal, az ősi és archaikus gondolatvilággal vagy *Az ember tragédiájával*, s ezért értelmezte újra a *Toldit* is.

Elmondása szerint a képzőművészet terén az ízlése „maradi” volt, megállt valahol a huszadik század derekánál. Mesélt erről is egy történetet: „Elmentünk New Yorkban a Guggenheim Múzeumba, és a feleségemnek az az ötlete támadt, hogy ne menjünk felfelé, mert az fárasztó, hanem menjünk fel lifttel, és lefelé haladjunk. Mentünk lefelé, és jött a bővli, bővli, bővli, bővli – kérdeztem is, hogy mikor jön a művészet. Amikor Picassóhoz érkeztünk, akkor értem oda, ahol én vagyok. Így vagyok a filmművészetrel is: ami Fellini után történt, az számomra nem létezik. Ez lehet életkori sajátosság, de talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy a kultúra a felbomlás állapotában van, és nincs igazán kialakult minta – vagy éppen túl sok a minta. Bele vagyok bolondulva a gótikába, a szárnyas oltárokbba, tizenkét könyvet áldoztam szövegíróként ennek a témának. Hasonlóképpen odavagyok a román építészetért. Mindebből talán kiderül: nekem szükségem van arra, hogy az alkotás mögött legyen valami nagy gondolat, ami összevonja a nézőt és az alkotót.”

A beszélgetés végén feltettem neki a lehető legszokványosabb kérdést: milyen tervei vannak még, érez-e valami hiányt a munkásságában. Tele volt gondolatokkal, ötletekkel, alig győzte sorolni őket. „Megállás nélkül van dolgom, de már kevés az időm, nem fogok a végére érni” – mondta. Nem hittem neki, nagyon friss volt, és ambiciózus. Úgy gondoltam, van még ideje, a végére fog érni. ■

FOTÓ: MTI FOTÓBANK

A PARADICSOM TUDATÁLLAPOT

Szöveg: Györfy Ákos
Illusztráció: Györfy-Kovács Adrienn

A világvágy alatt újra felfedeztük a természetet, hiszen egyedül azt nem zárták le. A mostani természetkultusznak azonban nem sok köze van a paradicsomi világtételhez – mondja Buji Ferenc tradicionalista gondolkodó.

A kiborgokról szőtt (rém)álmok és az általános elszürkülés a modern világkép lényegét fejezi ki, a régi ember viszont Isten kézjegyét ismerte fel környezetében.

A TEREMTETT VILÁG SOHA NEM VOLT OLYAN KATASTROFÁLIS ÁLLAPOTBAN, MINT MANAPSÁG. DE TALÁN SOKAN MÁR NEM IS TEREMTETTKÉNT TEKINTENEK A VILÁGRA. A KÖRNYEZETPUSZTÍTÁS ÖSSZEFÜGG A TERMÉSZET ELTÁRGYIASÍTÁSÁVAL, A VALLÁSTALANSÁGGAL?

Van kapcsolat közöttük, de semmiképpen sem közvetlen. Mindenekelőtt a mai értelemben vett vallásosság és vallástalanság között csupán egyetlen ponton van különbség: az istenhit vonatkozásában. Minden egyéb tekintetben egy mai vallásos és vallástalan embernek nagyjából ugyanaz a világképe: ugyanúgy gondolkozik a társadalomról, a kultúráról, a természetről, ugyanannak a tudománynak a szemüvegén keresztül néz az univerzumra. Ma nincs specifikus keresztény természetszemlélet. A világ teremtett volta a mai keresztény ember számára csupán elvi állásfoglalás minden konkrét következmény nélkül. A premodern ember vallásos világképe koherensebb volt. A világkép középpontja, az istenhit szimbiotikus kapcsolatban állt a perifériával, a világ szemléletével. A premodern homo

religiosus úgy tekintett a természetre – és általában az univerzumra –, mint az isteni művész sajátos önkifejeződésére. Számára Isten elsősorban nem is teremtő volt, hanem rendező. A creatio ex nihilo, a semmiből való teremtés csak egyfajta metafizikai hókuszpókusz. A régi, szakrális világlátású embert ez nem is érdekelte. Volt, nincs – csak épp fordítva. Nem a világ pusztja megléte, illetve e meglét forrása és oka érdekes, hanem az, hogy ez a világ a maga rendezettségé és szépsége révén magán viseli Isten kezének lenyomatát. A világ Isten műalkotása, a művészet legtükrözősebb formája, és az emberi művész amikor alkot, csupán utánozni próbálja az Isteni Művészt. A művészet imitatio Dei. A modern-posztmodern ember számára, legyen vallásos vagy vallástalan, a természet valamiképpen a régmúlt egy része, amit még nem sikerült domesztikálni, akarom mondani: modernizálni. Persze e területen is sokat tettünk már, gondoljunk csak a nagyüzemi mezőgazdaságra és állattartásra vagy akár a nyílegyenes sorokba ültetett sakktablaerdőkre, amelyeken akadálytalanul át lehet látni

Buji Ferenc (1962, Nyíregyháza) filozófiai író, műfordító, szerkesztő, a többek közt René Guénon és Hamvas Béla nevével fémjelzett tradicionális létszemlélet fontos magyar képviselője. Művei: Az emberré vált ember (1999), Magasles (2003), Az elfelejtett evangélium (2006), Harmonia universalis – Az asztrológia belső rendje (2012), Tat tvam aszi. Szolipszizmus és tradicionális metafizika (2018), A rejtőzködő Messiás (2019)

akár egy kilométeren keresztül. Ezek voltaképpen ipari erdők, ha szabad ilyen ellentmondásos szerkezettel élnem. Az industrializált természet. De a növények és az állatok még mindig arra figyelmeztetnek bennünket, hogy nem sikerült teljesen felszámolnunk – vagy legalábbis saját képünkre formálnunk – azt a világot, amelyet kaptunk, hanem jórészt még mindig ahhoz az avított világhoz tartozik, amely ellen fellázdunk. Felhőkarcolókat építünk, olyan okos telefonjaink vannak, hogy szinte szégyenkeznünk előttük, de bármennyire botrányos is, a csíkos kecskerágó és a púpos teve még mindig a korlátainkra emlékeztet bennünket. A virágok sem alkalmazkodtak a szürke szín mai diadalához: minden elképzelhető színben pompáznak, a leveleik pedig, horribile dictu, zöldek. Ma már az erotika színe sem a vörös, hanem „a szürke ötven árnyalata”. A természet a legyőzött és meghaladott régi világ maradványa, de a science fiction tereiből már ez is eltűnt. Nincs többé zavaró tényező, csak a pusztai technikai civilizáció. Ez aztán a letisztult világ! Vagy talán inkább lepusztult? Paradox módon egy ilyen világban az ember az egyetlen „idegen test”, de talán az embernek majdan még önmagát is sikerül kiküszöbölnie, hogy önmaga helyett robotok és transzhumanizált kiborgok népesítsék be a világot. Ahogy Adorno fogalmazott – aki történetesen nagyon nem volt vallásos –: az animizmus áttelekesíti a dolgokat, az industrializmus eldologiasítja a lelkeket. Hát kérem, lehet választani.

HA A TERMÉSZET – AHOGY MONDJA – A RÉGMŰLT RÉSZE, AKKOR MIÉRT TAPASZTALHATÓ MOSTANÁBAN TÖMEGNYOMOR A FELKAPOTT KIRÁNDULÓHELYEKEN? MINTHA EGYFAJTA KIRAJZÁST LÁTNAK. A TERMÉSZET ÚJRAFELFEDEZÉSE LENNE? VAGY MENEKÜLÉS A GÉPVILÁG ELŐL?

A természet mostani felfedezése a koronavírus-járvánnyal függ össze. Egyrészt a természet az a biztonságos zóna, ahol az embernek nem kell attól tartania, hogy megfertőződik. Másrészt – és ezzel összefüggésben – a lezárás miatt máshová szinte nem is lehetett menni, egyedül a természetet nem zárták le. De azért ettől függetlenül is van bizonyos kultusza a természetnek, még ha ez időnként meglehetősen virtuális természetű is. Gondoljunk csak a lélegzet-

elállítóan szép természeti képek internetes áradatára. Kicsit olyan ez, mint az eltunyult emberek sportrajongása. A mai ember természethez való viszonyát egyfajta kettősség jellemzi. Egyfelől él benne egy természetes – jórészt örökölt – vonzalom a természet, a szépség, a nyugalom iránt. Ha módjában áll, szép természeti környezettel veszi körül magát. De van egy ezzel ellentétes trend, melyet nem az ember természetes vonzalma határoz meg, hanem a korszellem, amelynek megvan a masszív ideológiai háttere. Ennek manifesztációja például a televíziós stúdiók enteriőrje, amelyből a természet minden formáját száműzték, teljesen mesterséges és steril környezetet hozva létre. E tekintetben még a vallási csatornák sem jelentenek kivételt. Akinek pedig elég sok pénze van, és nevesebb tervezőket is meg tud bízni a háza tervezésével, portája kialakításával, vagyis megteheti, hogy a „szakértőkre” bízza, annak jó esélye van arra, hogy lakókörnyezete a mai trendeknek megfelelően élet- és természetidegen legyen. Ez ugyanis az, ami modern. Az ember természetszeretete belülről fakad, így természetes – természetidegensége viszont külső meghatározottság, így természetellenes. A természetellenesség szeretetében, a „letisztult” formák iránti rajongásban csaknem mindig jelen van egy jó adag sznobéria, vagyis az jórészt megfelelési kényszerből fakad.

AKÁRMILYEN ÁLLAPOTBAN VAN IS A TERMÉSZET, MÉG MINDIG AKADNAK OLYAN ZUGAI, AHOL MEGTAPASZTALHATJUK AZ IDŐTLENSÉGET, A PARADICSOM ÖRÖKKÉVALÓSÁGÁT, AZ IDILLT. LÉTEZHETETT ANYAGI, FIZIKAI ÉRTELEMBEN VETT PARADICSOM A FÖLDÖN, AHONNAN KIÜZETETT AZ EMBER?

Akár létezett, akár nem, a Paradicsom eszméje csaknem minden mitológiában megjelenik, persze megfelelő helyi variációban. Hogy miért? Talán azért, mert az ember isteni eredetével és istenképiségével természetes módon korrelál a Paradicsom-eszme: az ember eredendően magas rendű, félisteni lény volt, aki boldog harmóniában élte életét önmagával, embertársaival, a természettel és az isteni világgal. Így tudta a kínai ember, a zsidó, a maja. Így tudja a keresztény ember is, csak ő már „felvilágosodott”, s így nem veszi komolyan. Bár a Paradicsomnak

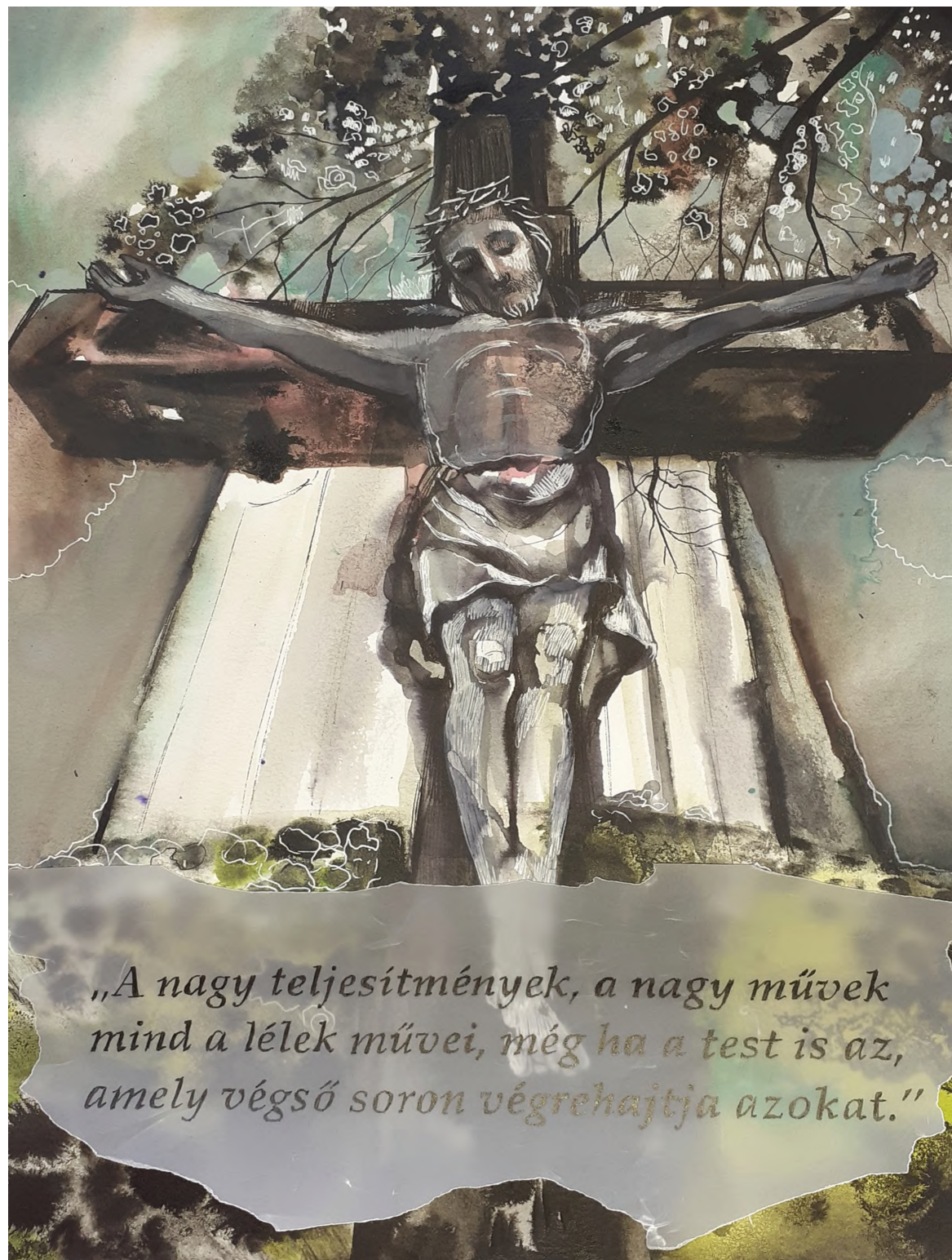

*„Az égen fényes felhőktől övezve
ott volt a Nap, a fák között
madarak röpdöstek, a tó felett
pedig távoli hangok lebegtek felém
– s mindez mérhetetlen békében.”*

vannak „környezeti feltételei”, azért mély igazság az, amit László András úgy fogalmazott meg, hogy a Paradicsom nem hely, hanem tudatállapot. És ebben az értelemben már nem az a kérdés, hogy volt-e Paradicsom, hanem az, hogy lehet-e bármikor. A 19. század legjelentősebb indiai szentje, Srí Rámakrisna azt mondja, hogy ez a világ Isten országa. Rámakrisna az aranykorban élt. A gyermeki léten időnként még át-átsejlik valami a paradicsomi világátélésből. Egy 17. századi angol író, Thomas Traherne saját gyermeki léttapasztalatát így írja le: „A búzaszem csillogó és halhatatlan volt, és sem arra nem szorult rá, hogy elvesse, sem arra, hogy learassák; azt gondoltam, örökkön örökké létezik. Az utca pora és kövei oly becsek voltak számomra, mintha csak aranyból lettek volna. Az ajtók eleinte a világ végét jelentették számomra; s amikor az egyik ajtón keresztül először pillantottam meg a zöld fákat, elbűvöltek és magukkal ragadtak, édességük és szokatlan szépségük hatására pedig szívem csaknem kiugrott helyéből, annyira különös és csodálatos lények voltak! És az emberek! Ó mennyire tiszteletre méltó teremtményeknek látszottak az idősebbek! Halhatatlan arkangyalok! A fiatal emberek ragyogó és szikrázó angyalok, a fiatal leányok meg az élet és a szépség különös, szeráfi példányai; az utcán bukfencező, játszó fiúk és lányok pedig izgó-mozgó drágaköveknek látszottak: arról,

hogy valaha is születtek, s egyszer majd meg kell halniuk, mit se tudtam. Minden örökösen megmaradt annak, ami a maga helyén volt. A nappal fényében az örökkévalóság nyilvánult meg, s mindazok mögött, amik szemem elé tűntek, valamiféle végtelenség sejlett, melyre egyfajta várakozással tekintettem, s amely minduntalan magához vonzotta figyelmemet. A város mintha csak az édenkertben állt vagy egyenesen a mennybe épült volna!” De különleges helyzetekben, a természettel való bensőséges találkozás perceiben a felnőtt tudatba is betörhet a paradicsomi lét. Aniceto Del Massa 20. századi olasz művésztörténész írja le, hogy miközben hosszú órákon keresztül üldögélt egy tó partján, elnézegetve a csillogó vizet, a virágokat és a színeket, egyszer csak elkezdett benne valami átalakulni. „Éreztem – meglepődve is meg nem is –, hogy teljesen más és új módon kezdem érzékelní önmagamat és a dolgokat. [...] Pontosán éreztem, hogy semmi közöm sincs saját korábbi gondolataimhoz és azokhoz a körülményekhez, amelyek korábban megvonták korlátaimat, ezzel együtt pedig szabadságom határait; amit átéltem, fölötte volt mindennek, amit korábban elképzelhettem volna, és ebben a valóságban szabadság volt, a szabadságban pedig élet: a bennem kibimbózott élet. [...] Az égen fényes felhőktől övezve ott volt a nap, a fák között madarak röpdöstek, a tó felett pedig távoli hangok lebegtek felém – s

Interjúmban nem találok képet Buji Ferencről. Mindez szándékos, nem a nyomda ördöge áll a háttérben. Buji világképe és világérzékenysége a személyiség, az egó jelenlétét alig-alig tűri el. Mai világunkban mindez szokatlan, szinte érthetetlen. Az örök igazság isteni visszfényét kutató ember számára viszont nagyon is magától értetődik

„A nagy teljesítmények, a nagy művek mind a lélek művei, még ha a test is az, amely végső soron végrehajtja azokat.”

mindez mérhetetlen békében. Szent és mélységes béke volt ez, amelynek anyagába lények, hangok és színek szövődtek; béke, mely valóság és élet volt, béke, mely magának a létnek a kimondhatatlan öröméből fakadt. Mindaz, amit addig kerestem, ott volt előttem: abban a vibráló békében táncolt az élet, s én éreztem a táncot, a zenét és a ritmust; minden a maga eredeti, ragyogó tisztaságát birtokolta, és a szívben továbbra is ott lüktetett – nem a vér, hanem ez a valami, ami az örökkévalóság virága volt. A maga oldott, fénylő, tökéletes és fenséges tisztaságában úgy nyílt meg előttem ez az új lét, mint a gyermek

tekintete pillái alatt. Mindaz az igazság, amelyen túl nincs keresés, mindaz a béke, amely az élet szubsztanciája, mindaz a nagy csönd, amely a hangok zenéjének eredete, mind a fékezhetetlen öröm, mind az életté vált lét: mindez ott volt, azon a tavon. Végre minden igaz volt, minden lebegett, végtelenül és derűsen – s mindez bennem volt.” Mi más ez, mint maga a Paradicsom, ha csak néhány órára is? És vajon nem képzelhető el, hogy a legkülönbözőbb népek mitológiájának Paradicsom-leírása annak a „tudatállapotnak” az emléknyma, amely egykor többé-kevésbé általános birtoka volt az embernek?

„Pontosan a nyugalom az, ahol a külső és a belső összeér”

A PARADICSOM TEHÁT INKÁBB EGYFAJTA TUDATÁLLAPOT, AZAZ „BELÜL” VAN, A LÉLEKBEN REJTŐZIK ÉS NEM A KÜL- VILÁGBAN?

Híába kerül egy depressziós paradicsomi környezetbe, számára az éppúgy a pokol lesz, mint bármilyen egyéb környezet. Most is vannak olyan vidékek, amelyek bízást nevezhetők édeninek, de azért az ott élő emberek életét ugyanazok a hétköznapi problémák keserítik meg, mint azokét, akik mondjuk nagyvárosban laknak. Nyilván azért van különbség. A döntő tényező tehát a belső, a külső környezet pedig a feltételeket biztosítja. Ami a külső környezetet illeti, a természet szerepe túlbecsülhetetlen. Itt azonban bizonyos distinkciókat kell alkalmaznunk. Az urbanizált környezet nem segíti elő az olyan jellegű belső átéléseket, mint amiket Traherne vagy Del Massa megfogalmazott. Különösen alkalmatlan erre a modern nagyváros a maga lázas sürgés-forgásával, jelzőlámpáival és „okos” zebráival. A metropolisz inkább az elidegenedés, a depresszió és a neurózis melegágya. Frithjof Schuon mondja, hogy a világ szétszór, az ego összezsugorít, Isten viszont összeszedetté tesz, miközben kitágít. Nos, a modern nagyváros mesterséges környezetében különösképp erősen jelenik meg az előbbi kettős. De azért a természettel is csínján kell bánnunk: a természet olyan szélsőséges megnyilvánulásai, mint egyfelől a dzsungel, másfelől pedig a sivatag vagy a sarkvidék, aligha biztosítanak alkalmas környezetet ahhoz, hogy az ember megnyíljon egy olyan tudatállapot számára, amely valamiképpen az „elveszett Paradicsomot” idézi meg. A Paradicsom a *Teremtés könyvének* mitopóitikai leírása szerint kert volt, melyet az Úristen – voltaképpen az első kertész – telepített, és amelyet rábízott az emberre, hogy gondozza. Vagyis az ember legősibb hivatása a kertészkedés. A kert egyfajta „humanizált”, „emberléptékű” természet. Jól tudjuk, hogy a kertkultúra gyökerei több ezer évre nyúlnak vissza. Az egyiptomi fáraók kertet adományoztak feleségeiknek. A kolostoroknak éppúgy szerves részük volt a – főképpen szemlélődő sétálásra szolgáló – kert, mint a kastélyoknak, utóbbiakban azonban inkább már a későbbi parkoknak feleltek meg. A távol-keleti művészetnek, melynek a középpontjában

a nyugalom áll, egyik legjellegzetesebb megnyilvánulása éppen a kertkultúra, sőt a kertművészet. A kert a kikapcsolódás helye, akár profán értelemben fogjuk fel ezt a kifejezést, akár abban az értelemben, hogy egy kertben sokkal könnyebben valósul meg az a nyugalom, amely már önmagában véve is emelkedettebb tudatállapotot képvisel. Egy kert ideális környezetet teremt ahhoz, hogy az ember – Hamvas Béla kifejezésével – a semmittevést gyakorolja. És hát a nyugalom a spiritualitás minden formájában központi jelentőségű. De ehhez nem is kell tudni semmit a spiritualitásról, elegendő csak arra gondolni, amikor az ember egy forró és nyüzsgő nagyvárosban bemelegy egy hűvös és csöndes templomba: a lélek ilyenkor a szapora pihegést követően végre mély lélegzetet tud venni. És hát pontosan a nyugalom az, ahol a külső és a belső összeér. A nyugalom a végét jelenti annak a görcsös igekezetnek, hogy az ember mindent saját énjére vonatkoztasson – ugyanis pontosan ez az, ami összezsugorítja: mindig saját énje körül kering, akárcsak a kutya a cövek körül, amelyhez kikötötték. Egy másfajta megközelítésből viszont azt lehetne mondani, hogy az ember állandóan arra kényszerül, hogy robotoljon énjének szolgálatában, amely egyfajta rabtartója. Ebben az állapotában az ember voltaképpen csak az orráig lát akkor is, ha öt éves tervekben gondolkodik. A nyugalom – a külső és belső nyugalom – pillanatai azok, amikor túlléphet ezen a mindent megelőző „kell”-en, amikor énjének belső zakatolását lecsillapítva meghallhatja a természet hangját, és megfélelkezve önmagáról megnyílnak a létezés sokkal átfogóbb tapasztalata előtt; amikor a formák fölötti teljesség szerves részeként élheti át önmagát – ama teljesség szerves részeként, amelyet saját görcsös önközpontúságán túl éppen a részletek kimeríthetetlen gazdagsága takar el a szeme elől. Mert aki meg akarja menteni az életét, az elveszíti, aki azonban elveszíti, megtalálja – mint ahogy az evangélium fogalmaz. Megtalálja, de már egy magasabb szinten, egy tágasabb térben. És mintha csak az ilyen ember helyett fogalmazta volna meg Angelus Silesius a párverset: „Szűk nekem a világ és túl kicsi az ég. / Hol van szárnyalni tér, mely lelkennek elég?”

ÖRÖKLÉTBEN BOLYONGÓ VERSSOROK

Szöveg: **Farkas Anita**

Bossa nova és jazzénekesként ismerte meg a közönség Pátkai Rozinát, aki 2016-ban indította útjára a Czóbel Minka személyisége ihlette Minka-projektet (a költőnőről szóló portrécikkünket a 148. oldalon olvashatják). A magyar irodalom gyöngyszemeit különleges zenei és vizuális köntösbe öltöztető vállalkozás első albuma a költészet napján jelent meg.

A SZIMBOLISTA KÖLTŐNŐ, CZÓBEL MINKA NEVE MÉG AZOKNAK SEM TÚL ISMERŐS, AKIK AMÚGY JÁRTASAK A SZÁZADFORDULÓS MAGYAR IRODALOMBAN. HOGY KERÜLT A LÁTÓKÖRÉBE?

Az egyetem magyar szakán fedeztem fel, és a tudása, érzékenysége, modernsége rögtön megragadott. Czóbel az elsők között írt Magyarországon szabadverseket, másik nagy kedvencem, a *Nyugat* egyik előfutárának is tartják. Anyanyelvi szinten beszélt franciául, angolul és németül, műfordítóként is elismerték, ő ültette át először magyar nyelvre a szintén szimbolista Verlaine verseit, lefordította németre *Az ember tragédiáját*, angolra Petőfi több költeményét. Szinte hihetetlen, hogy nőként a múlt század

fordulóján ennyire sokoldalú tudott lenni. És bár soha nem került a szépirodalmi kánon nagyjai közé, hiszen korának irodalmi életéből teljesen kítaszította őt a kritika és a szakma is, nem adta fel alkotói szabadságát, rengeteg művet hagyott ránk. Számomra ezek nagyon sokat jelentenek: sugárzik belőlük az álmodozással vegyes folyamatos kételkedés, ami nekem is sajátom.

A 2016-BAN ÉLETRE HÍVOTT MINKA-PROJEKTNEK EZ IS CÉLJA VOLT: VISSZAHOZNI ŐT ÉS MUNKÁSSÁGÁT A KÖZTUDATBA?

Inkább úgy fogalmaznék, hogy részben Czóbel Minka életútja volt az, ami erőt és bátorítást adott, hogy ne féljek új utakat keresni a zenei

pályámon. Minka élete második felében nem igazán alkotott, talán a kételyek erősödtek fel benne, elfáradhatott az állandó elutasításban, elvonultan élt Anarcspusztán. Majdnem száz évig élt, boszorkánynak tartották, ami nem csoda, hiszen rengeteg mindenhez értett. Mondhatnám akár, hogy a Minka-projekt is afféle boszorkánykodás: verseket zenésíték meg elektronikus zenei környezetben, illetve képeket és videóklipet társítok a dalokhoz. Óriási szerencsémre fantasztikus zenésztársak segítenek ebben: Dóczi Bence producer, Ávéd János szaxofonos, Kiss Benedek nagybőgős és Klausz Ádám dobos rengeteget hozzászól ahhoz, hogy ezek a versmegzenésítések igazán egyediek legyenek. Férjem, Fenyvesi Márton pedig hangzástervezőként és hangmérnökként szintén csoda dolgokat művel a felvételeinkkel.

A KÖZÖS MUNKA EREDMÉNYEKÉNT IDÉN JELENT MEG A MINKA CÍMŰ LEMEZÜK; MIÉRT KELLETT ERRE ÖT ÉVET VÁRNI?

Időbe telt, míg ezekhez a rendkívül erős szövegekhez megtaláltuk a leginkább illő zenei és vizuális formát. A mindennapos alkotói tevékenységemben egyébként is teljesen összerosódtak már a formai és műfaji határok: egy installáció, egy kép, egy dal nem feltételez másféle szellemi vagy lelkiállapotot az anyaggal való munka során. Az viszont nem megy gyorsan, hogy tényleg eljussak arra a pontra, amikor késznek nyilvánítok egy műalkotást, pont azért, mert mindig több oldalról közelítem meg. Ehhez az összetett munkához olyan alkotótársat kerestem, aki a zenei vázlataimat nagy nyitottsággal és szabadsággal kezeli, és a produceri munkájába társként is beavat. Dóczi Bencével két éve határoztuk el, hogy albummá formáljuk a verses-zenei „kép-zelgéseimet, kép-zengéseimet”. Innentől kezdve minden héten találkoztunk, és az újabb és újabb ötletek nyomán

csak akkor engedünk útjára egy dalt, amikor már sem elvenni, sem hozzátenni nem tudunk semmit. Nagyon örülök neki, hogy idáig vártunk, mert most már vizuálisan is egyre inkább meg tudom valósítani, amit szeretnék – ebben számos médiaművész kollégám a segítségemre van.

AZ ALBUMON SZEREPLŐ VERSEK KÖZÜL CSAK EGY, AZ ERDŐ HANGJA CZÓBEL MINKA-SZÖVEG, A TÖBBI KÖZT VAN PÉLDÁUL BABITS MIHÁLY-, VÍG MIHÁLY-, BORBÉLY SZILÁRD-, ÁPRILY LAJOS- ÉS KARINTHY FRIGYES-KÖLTEMÉNY. MI VOLT A VÁLOGATÁS ALAPJA?

A legelső bátrabb versmegzenésitésem Áprily Lajos *A menekülő* című verséhez íródott. Itt először az elektronikus zenei kíséretet, atmoszférát készítettem el, és kifejezetten a zenéhez kerestem hangulatában hasonló művet. Később azonban megfordult a folyamat, most a szövegek viszik a kezemet, a gondolataimat a számomra helyes megfogalmazás irányába. Ezeket a mindennapos olvasmányaimból választom, inspirálok egy kötet vagy egy alkotó által, és amint lehet, kreatívan elmerülök a munkafolyamatban.

A VERSMEGZENÉSÍTÉS MAGYARORSZÁGON LEGINKÁBB A KALÁKA-FÉLE VONALAT JELENTI. HOGYAN FOGADJA A SZAKMA, A KÖZÖNSÉG AZ EHHEZ HASONLÓ, HANGSÚLYOZOTTAN AZ ELEKTRONIKUSZENE-ALAPÚ PRÓBÁLKOZÁSOKAT?

A lényegyet tekintve nincs különbség, ugyanúgy gondolkozom itt is, mint korábban az

„Szerettem volna megtalálni azt a közeget,
ahol minden zenei elemnek külön jelentése van”

akusztikusan megszólaló *Taladim* lemezemen szereplő költemények esetében: dallamokat próbálok kitalálni 20. századi magyar költők műveihez. Ilyen szempontból akár hasonlóan is működhetne a dolog, mint a hagyományos versmegzenésítések esetében, annál inkább is, mert én is azokon nőtem fel. De szerettem volna valami mást és újat tenni ezek mellé az önmagukban is gyönyörű szövegek mellé. Megtalálni azt a közeget, ahol minden zenei elemnek külön jelentése van, ezek a zenei vagy atmoszferikus elemek körbeölelik a bolyongó verssorokat, és szinte beszélget egymással a vers és a zene. Dóczy Bence produceri munkája, melodikus és egyszerre zajszerű elemei pedig teljesen lenyűgöznek, kifejezetten szeretek vele dolgozni.

A MINKA-PROJEKT EGÉSZÉT EGY BESZÉLGETÉSBEN INTERMEDIÁLIS KÍSÉRLETKÉNT DEFINIÁLTA, EZ MIT JELENT?

Egy különleges, izgalmas zenei és vizuális utazást, amelyben igyekszem a maga teljességében mindent hozzátenni, ami csak hathat a hallgatóság érzékeire. Pont úgy, ahogyan montírozás vagy rajzolás közben, amikor nincsenek akadályok, megfelelések, kimondatlan műfaj- és stílusbeli kötelezettségek, csak a határtalan és vonzó szabadság. Ez egyben nagy kihívás is, hiszen mint előadó már nemcsak vokálisan, hanem hangszeresen is megnyilvánulok a színpadon.

A BOSSA NOVÁTÓL INDULVA JUTOTT EL ELŐBB A JAZZIG, MAJD IMMÁR HÁROMGYERMEKES ANYAKÉNT A KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYETEM INTERMÉDIA SZAKÁIG. EGYFAJTA BELSŐ NYUGTALANSÁG HAJTJA MINDIG VALAMI ÚJABB TAPASZTALÁS FELÉ?
Mondhatni. Az alkotásban már nem a határvonalak érdekelnek, hanem az átjárhatóság: ahogy a zenei műfajok, úgy a művészeti ágak

közt is megtalálhatók a kézenfekvő kapcsolódási, együttműködési pontok. Nem vagyok tudatos alkotó, egyik nap rajzolni van kedvem, másnap zongorázom, vagy videószerkesztő szoftverrel matatok, harmadnap bossa nova koncertet adok. Érdekes, hogy a bossa nova dalok hangszerelésénél is mindig arra próbáltam kérni a muzsikustársaimat, dolgozzanak váratlan elemekkel, legyen a hangzás furcsább, zavarosabb. De mindig az lett a tanulság, hogy a bossa nova tradíciója, megszólalási keretei egyszerűen ledobják magukról a kísérletezéseinket. Így jutottunk el végül a bossa novától az elektronikus zenéig, egy sziszegő, igazán soha meg nem nyugvó hangzásvilágig, illetve így találtam vissza a portugál nyelvű zenei hagyománytól saját anyanyelvemhez, a magyar költészethez.

AMIVEL VISZONT, AHOGY A BOSSA NOVÁVAL ÉS A JAZZEL, CSAK EGY SZÚK RÉTEGET TUD MEGSZÓLÍTANI. ZAVARTA EZ VALAHA?

Sosem. Sőt, igazából most inkább kellemes meglepetés, hogy a *Minka* lemezünknek ennyire kedvező a fogadtatása. Azt hiszem, az anyanyelvű irodalom olyan kapukat nyit meg, és olyan kapcsolatot teremt előadó és közönség között, amely minden esetben kivételes.

A MAI, MOBILTELEFONNAL A KEZÜKBEN SZÜLETŐ FIATALOKAT IS EL LEHET ÍGY ÉRNI?

Fontosnak tartom, hogy új utakat is járjunk, és ha szeretnénk a számunkra értékes dolgokat továbbadni, alkalmazkodjunk ahhoz, hogy ma a fiatalok akár digitális vagy hangzó formában könnyebben befogadják a szövegeket. Ez azonban nem törvényszerűség: az én gyerekeim például szeretik a verseket, és szívesen olvassák is őket. Ahogyan én is örömmel meghallgatok egyet-egyét a YouTube-on színészek előadásában, amire pedig régen nem volt lehetőség. ■

*„Minka kis túlzással már vénlány volt,
mikor a modern magyar irodalom
első generációja megszületett”*

MINKA A SEMMIIBŐL

Szöveg: Leimeiszter Barnabás

A cím félrevezető, mert ha nagyon akarnánk, mindenféle szociológiai meg irodalomtörténelmi tényezőkből le tudnánk vezetni azt, mi volt Czóbel Minka, ez az örök újrafelfedezésre ítélt író-nő-költő-nő. Le tudnánk vezetni legalábbis a kilencven százalékát. Hogy született 1855-ben arisztokrata családban a nyírségi Anarcszon. Nem éppen a világ közepén tehát, de nem is a legszélso periferián: bár a Czóbel-ház hanyatlóban már, benne van a nemesi élet vérkeringésében. Külföldi nevelők, gondos taníttatás, de előtte Minka magától megtanul írni-olvasni. Ötévesen kezébe veszi Goethét, tizenhárom évesen már kijelenti: jobb verseket ír Byronnál. Európai utak, nyaralások, kis Tirol, kis Itália, kis Anglia, kis miegymás. Más kérdés, hogy közben megy szét a családi vagyon. Margócsy József szerint nagylányként „sikereket ért el a Riviérán”, nem lehetett olyan elveszett teremtés. Tanul a Sorbonne-on is. Végül beüt a krach, Minka beszorul Anarcsra, szegénységi bizonyítványt kér. És véget is érhetne itt a történet érdemi része, de nem ér, mert Minka tehetséges.

„Családom minden ágában mutatkozott időről-időre a szenvedély a művészet s irodalom iránt” – írja egyik levelében: apai dédnagyapja a testőrőr Orczy Lőrinc, Vay lány anyja oldalán rokona Kazinczy Ferencnek, s unokatestvére a Sándorként hírnevet szerző tollforgató, Vay Sarolta. Fivére Mednyánszky László hűgát veszi el, és Minka a festőn keresztül ismerkedik meg Justh Zsigmonddal, aki képletes és szó szerinti értelemben is kinyitja előtte

a világot. Ő segít első verseskötete kiadásában is, és lenne talán nemcsak irodalomújító eszmetársa, de több is, ha nem hal meg harmincegy évesen. Említődnek még férfiak, akik játszottak, játszhattak volna szerepet Minka életében, de semmi bizonyos. Az 1890 utáni években progresszívabb irodalmi körökben nagy tetszéssel fogadják a Czóbel-lírát, Bródy Sándor Minkát nevezi a legnagyobb tehetségnek maguk közül, ám alig néhány év, és megcsappan a figyelem. Verseskötetek, elbeszélés-gyűjtemény, regény, hiába: a költő-nő kisodródik az irodalmi in-crowdból, az Adyval jelentkező új költészet pedig tisztos távolságban süvít el mellette.

Van ilyen; csak éppen Minka előtt ott áll még egy fél élet. Szenved Anarcs szűkös horizontjától, de közben a városi élet sincs igazán ínyére. Olykor hónapokra elutazik Párizsba, egyre ritkábban, de fel-felrándul Pestre vagy a hegyekbe, még Jeruzsálembe is elzarándokol. Életének konstansa azonban a kevés kreatív impulzust szolgáltató nyírségi falu lesz, még ha tevékenyebb életet folytat is, mint később híresztelik. Otthonába fogadja Büttner Helént, a sikeres állatfestőnőt – ez a szó a korban egyszerre jelez szakmát és nonkonform szexuális orientációt. Helén, becenevén Bob, férfiruhában jár, férfimódra viselkedik, haláláig együtt él Minkával. Nos, fogjuk rá, ez a kilencven százaléké Czóbel Minkának. Izgalmas, egyes elemeiben talán szokatlan élet, de nem körülményidegen: tisztán látjuk benne, mi mit feltételez. Adódik abból, ami akkor volt, és ami nem, az pont kivételességként világítja

„A következetesen használt motívumokban megpillantjuk őt, megpillantjuk ezt az egész Anarcs-dolgot”

meg maga körül a szabályt. Mindezen túl azonban van még tízszázaléknyi Minka, ami nem adódik semmiből. Ami tökéletesen megmagyarázhatatlan. És ez a tíz százalék az, amiért Czóbel Minka ma is érdekes számunkra.

*

Mit találunk Czóbelnél? Vérszegény lányok szerelmi ábrándjait, elrontott életek tragédiáját, dekadens ernyedtséget, mindent belengő elmúlásérzetet. Hasonló matéria, mint amiből Kosztolányi *Pacsirtát* gyúr majd. (Gondolják magát Czóbelt is valamiféle intellektuálisan ajzottabb Pacsirta-prototípusnak – e vélekedés Weöresnek róható fel, aki Czóbel rondaságát bizonygatva makacs tévképnek ágyazott meg.) Pilinszky írja, hogy a jóvátehetetlen a költészet igazi közege. Czóbel Pilinszky előtt fél évszázaddal ösztönösen érezte ezt. Csoda, hogy ösztönösen mennyi mindent előre megérezett ez az asszony. Csakhogy ösztönből nehezen születik autentikus művészet. Nem mintha Czóbel műkedvelő irodalmár lett volna. Nagyon is lépést tartott kora irodalmának fejleményeivel, szellemi áramlataival. De a mai olvasó mégiscsak úgy érzi, hogy hiányzik belőle az a metsző, modern tudatosság, ami mondjuk Kosztolányinál már megvan. Kosztolányi összes verse: ebben már mi vagyunk. (Ilyen enciklopédikusan benne van minden, ami vagyunk. Ezért éjjeliszekrényre tevősen fontos szerző.) Czóbel műveiben még nem mi vagyunk, éppen hogy nem.

Tudatosságot említettem, de ez szorosan összefonódik a „személyességgel” is. Nem mintha a nagy irodalomnak feltétele volna az olvasó képébe tolt biográfia. Magunkról mindent vagy magunkról semmit: mindkettő érvényes irodalmi stratégia. Az államosítható váteszköltészet példáit elnézve szimpatikusabb tud lenni az utóbbi, de ez lényegtelen. Ha valóban érvényes irodalomról van szó, a „minden” megszűnik egyéni ügynek lenni (Szabó Lőrinc letörte a műkörmét – de ez *rám* tartozik!), és

a „semmin” ékeesebben szüremlik át egy különleges világtapasztalat, mint bármilyen életrajzi tényen. A személyesség tehát nem életrajz-problematika. Inkább ízléskérdés. A másodlagos, áttételes, formális, generikus gondolatokhoz, érzelmekhez és beszédmódokhoz való viszonyulás kérdése. Hétköznapi életünk – mutat rá Gombrowicz – ilyen másodlagos jellegekből formálódik. Nem a Chopinhangversenytől vagyunk lenyűgözve, hanem attól, hogy ott ülünk a hangversenyteremben, és illik tőle lenyűgöződni. Ehhez képest tud mást mutatni az igazi művészi élmény.

Ezt írtam: Czóbel lépést tartott a korával. És hát az írásai jelentős részében inkább korhangulatokat meg a társadalmi osztálya életfeltételeihez kap-

Büttner Helén
festménye
Czóbel
Minkáról

Mednyánszky László
festménye
Justh Zsigmondról

csolódó érzelmi-gondolati pózokat találunk, mint primér, közvetlenül minket megszólító tartalmat. Vagy: az eszközei már-már meglennének, de az ízlése még nincs meg, hogy ezen elemekből elsődleges tartalmat állítson elő. Ez az ízléselóttiség magyarázza költészete sokhangúságát, sokminőségűségét.

A 19. századi irodalmi hagyomány taktusára járó népiesség (a *Száz szál gyertyát!* című verse bekerült a nótaszatenderdek közé), balladák, fátyolos verlainé-i impressziók, adys felhangok, ritmikus prózának nevezett, erős képiségű szabadverskísérletek. Szerelmi líra, leginkább pipereasztal-fiókba való bizsuk – ezek a legfélejthetőbbek. Keleti ihletésű bölcselkedés, sokszor komjáthysan híg, sokszor nem nyújt többet a szalonschopenhauerizmusnál. De vannak érdekes pillanatai: „Egyenlők vagyunk: engem te *teremtél*, / Én *gondollak*, s így *megteremtelek*.” Olykor Szabó Dsuang Dszi-dolgait juttatja eszünkbe: „Az Isten álma szép, magasztos, tiszta, / De belefoly a nagy harmóniába / Elferdítón, zavartan, visszatetszón / A sok teremtett álmokképek álma.” Földi gyönyörök hívsága satöbbi. Pszichológizáló típusok gyanúja: kényelmes fintorogva visszautasítani a gyönyöröket,

ha esélyünk sincs bennük részesülni! (Ezt rusztikusabbban is meg lehet fogalmazni, de eltekintek tőle.) A rusnya Czóbel Minka tehát valamiféle premodern asszonyincel lenne, ott, az Isten háta mögött, és akkor ezzel a keletezéssel kompenzál. De ez kétségbe vonható nézet: ott volt Justh, akivel talán volt valami, még ha nem is konkrétan *az*, ott volt az állatfeszítő, akivel egyes hangok sejtetnek egyet és mást, bár bizonyíték nincsen.

S. Varga Pál jóval igényesebb, de ugyancsak pszichológizáló magyarázatot vezet elő: az ideológiaiag-társadalmilag gátolt Czóbel megtorpant az új művészet lényegét jelentő egyéni vitalizmus érvényesítése előtt, s a „vágytalan boldogság” eszményébe és egyfajta sterilizált szecesszióba menekült – így nem hozhatta ki magából, ami pedig benne volt, a dekadens túlságot. Számít mindez? Csak annyiban, amennyiben közege a hibának, a modern személyiséget kiteljesítő önellentmondásnak. Versek hosszú sorában értekezik a nemlétről, aminek a fátylát Buddha „kegyelmesen borítja / Örömrre, fájdalomra egyaránt”. Az *Estély* című versben viszont, ahol értelmiségiek fokozottan korfestő eszmecseréjét mutatja be, váratlanul mást, meghökkenőt mond: „»Nirvana!« – hangzik még fülemben / Majd: – »Hisz piros a nagy világ!« – / S áldom, a bűvös, fanyar-édes / Remélve küzdő – Sansarát.” (A szóban forgó estély egyébként – mint időskori visszaemlékezéséből kiderül – a Bajza utcai Jókai-házban tartatott olyan résztvevőkkel, mint Justh, Gyulai Pál, Herczeg Ferenc és persze maga a Czóbelt „kis kollegának” nevező nagy mesemondó; a „piros” szöveg Feszty Árpádé.)

Próza? Sok másodlagos beszéd és hangulat. De közben, látszólag sehonnan, olyan izgatóan anakronisztikus (mert túl *korai!*) észrevételek, mint az, ami végigvonul az egész *Pókhálók* kötetten: „Különb az ember mindent tud, csak a gondolat néma, nem tud beszélni, se hozzánk, se másához. [...] A gondolat mindig süket-néma.” Márton László szerint Czóbel prózaíróként „sok mindent nem tud”, „elbeszélői

világa töredezett és szűkös”. Viszont „néhány dolgot nagyon jól tudott, jobban, mint kortársai közül bárki más. Például tudott komponálni és tudott vizionálni, és – legjobb pillanataiban – elbeszélői hatóerőként tudta működtetni a bölcséletet”. Hozzátehetnénk: most, a Kortárs Kiadó új Czöbel-válogatásának (*A pillanat értéke*) tárcáiból derül ki, milyen jól látta a korát, meg azt is, ami a korából kifejlődik. Párizsban elmegy a világkiállítás bontás alatt lévő helyszínére, elnézegeti a szétvert világcsodákat. Mennyi tékozlás – ezért. A piramisokat építő rabszolgák munkájának – írja – legalább volt valami eredménye. De ennek? „[...] gályarabmunkát végez itt ember, állat. Hordja az anyagot, hordja, míg felépül minden, aztán hordja-hordja széjjel, míg eltűnik minden.” Előérzi azt, ami globális látványkultúra, fenntarthatatlan fejlődés, munkában és szórakozásban való elidegenedés lesz.

*

Szóval egyenetlen színvonalú életmű. És nincs az élvonalban. De időről időre kidöccsen a műveiből valami nagyon érvényes. Csak nem képződik nála olyan megbízható ízlésátlag, ami még a középszerű modern költőt is sínen tartja. Czöbel művészetének van egy ilyen hit or miss aspektusa. Abban viszont kirívóan tudatos, hogy költői-írói világát vissza-visszatérő motívumokra alapozza. Jelképrendszere nagyon összeszedett, nagyon mai. És – ha nem is annyira életművének egyes darabjaiban, mint – ezekben a következetesen használt motívumokban megpillantjuk őt, megpillantjuk ezt az egész Anarcs-dolgot, még ha tudjuk is, hogy Czöbel nemcsak Anarcs volt, hanem Pest meg Párizs is, és még Anarcs is úgy, hogy közben Ibsennel levelezett. Tudjuk, hogy Anarcs, az többé-kevésbé egy irodalomtörténeti klisé, de nem az okvetetlen tények, hanem a klisé hordozza a Czöbel-életmű igazságát. Az isten háta mögött, az elszáradtvénlány-perspektívát, a jóvátehetetlenek ezt a verzióját. Ha Czöbel Minka nem lenne, ki kellene találni. Kell egy ilyen nézőpont a magyar irodalomba, nem kvótaalapon, hanem mert több szem többet lát.

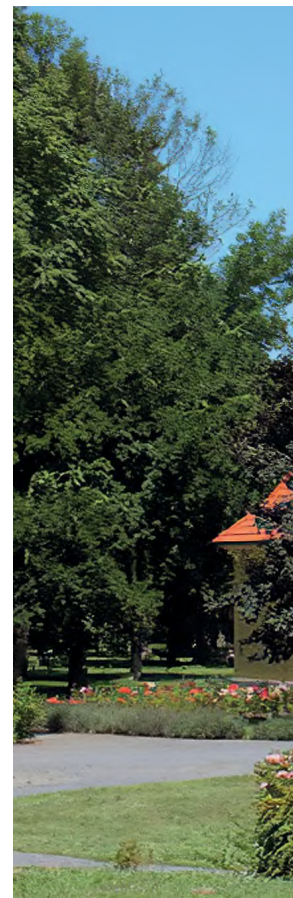
Legfőbb kelléke a pókháló. Az a legteljesebben, legizgalmasabban modern, ahogyan odaaggatja a verseibe, az elbeszéléseibe, hogy megteremtse az Anarcs-depressziót. *Fekete pókok*, ez a címe egyik versének. „[...] szövik a láthatatlan pókhálósálakat, / Melybe befogták a fényt, a mosolyt, / Be az életnek minden örömét”. „Leheletkönnyű, halálnehéz” pókháló. Az egyik Czöbel-csúcsteljesítmény, a *Pókhálók* kötet címadó novellája, amit bámulatosan ügyesen fűz fel a pókhálósálra mint nyelvi

alakzatra (Márton: „nála az elbeszélői közeg maga a nyelv”). Egyáltalán: a szál mint Czöbel-fixáció. „Mért van életemnek annyi rejtett szála?” – kérdi. Kötögetéstoposz, sorsfonaltoposz. Fekete haj, amibe belecsavarodnak a legyek – ír ilyet is, ki más írna ilyet. Másutt: a fonógyárban robotoló lányok estére tündérekastélyban találják magukat, orsójukról aranszál pereg, behálózza az egész világot. Vagy: a kígyó szétzúzott fejéről „aludt vér nyúló szála” siklik a vadrózsabokorra.

Van aztán Czöbelnél erdő, kísérteties-félelmetes vademberes (a gyilkosságban kulmináló *Miter menyasszonya*), sejtelmes-bölcséletes (a figyelemre méltó *Az erdő hangja* versciklus). Van köd, homály meg árnyék. Kontúrok, azok nemigen vannak Czöbelnél. Van egy meghatározó gótikus-romantikus fantasyvilág szellemekkel, boszorkányokkal, királylányokkal, pávákkal, lovagokkal, sárkányokkal. Köznapibb síkon: vannak tükrök. Az egyik meg van hasadva, a másik tükrözi, és aki belép a szobába, az nem érti, hogy akkor most melyik a hiba. Van bútorenumeráció gyakran. „A butrok előtérbe léptek, / Hogy elmentek az élő lények” – írja. És jóvátehetetlen életű embereket úgy illeszt be az enteriőrbe, mintha ők is butrok lennének. És van – feltűnően sokszor, ezerszer is – ablakon beeső napfény. Tömlöcbe süt be úgy a nap, mint a Czöbel-szereplők életterébe. Az elérhetetlen *kint* magakelletése.

A másik nagy Czöbel-érték a kiszámíthatatlanul működő, akkori magyar viszonylatban többé-kevésbé társtalan képzelete. Falusi rajzok, szerelmes gügyögések, és közben, ugyancsak sehonnan, egy olyan vers, mint a *Vírrasztó*: egy fiatal apáca holttestére rámászik egy lázbeteg majom. „Csókolja hosszan, önfeledten / Míg mind besiklanak / Halott leány kék ajakába / A fehér fényű, hegyes élű / Állatfogak”. Na, ebben van mit elemezni esztétikailag, eszme- meg szexualitástörténetileg. De a *Pókhálók* kötet elbeszéléseiben is nem várt helyekre lyukad ki ez a képzelet. A morbid *Névnapban* a Domonyi Lőrinc nevű semmi-egzisztencia összecsődíti ismerőseit az ünnepre, s a betoppanó vendégek az ebédloasztalon felravatalozva találják az öreget. Mulassatok csak, mondja Lőrinc. A vendégek előbb feszengenek, aztán belejönnek a dorbézolásba, Lőrinc az asztalról biztatja őket. És „a felkelő nap egy nyugodt, szép holttetemre süttött be a törött ablakon”. Czöbel itt engedi a különös túlságot, ami benne lappang – és ez milyen jó.

És milyen jók a csavarintások, amivel – Márton szavaival – „kozmológiai magasságokba” nyitja az írásait. Az *Utóhang* főszereplője egy nyolcvan

Az anarcsi Czöbel-kúria

évet „csendben, tisztességben” leéló, mindennel megelégedett öregasszony. Csakhogy amikor egy fiatal író rokona megírja az életét, hozzáköltve egy lehetetlen szerelem sztoriját, a néni lassan beleszerelmesedik ebbe a nem létezett férfiba, visszaképzelt múltjába a fikciót, elkeseredik: minden másképp lehetett volna. A *hagyatékban* szereplő anya festőművész fia halála után képei sorsáról tanakodik: olyannyira nagy becsben tartja őket, ami egy potenciális vevőben sem lenne meg, így inkább tűzbe veti az egész életművet. A *Vetélytárs*: a milói Vénuszt szemlélő nyeszlett lány és udvarlója képéből (és milyen pompásan szarkasztikus itt!) kiindulva jut művészetfilozófiai kérdésekhez, az emberi nem devolúciójának felvázolásához. A lány zsigerileg megsejdi magában azt a kétezer évvel korábbi gyönyörű nőt, akiről a szobrász Vénuszt mintázta, s aki önnön tökéletes, örök mása iránti féltékenységében megcsönkította a művet. Kicsit didaktikusan van előadva, de „mélyebb”, „okosabb”, mint az akkori magyar próza java. Borges utazott hasonló témákra egyébként.

*

Hogy Czöbel miért volt legjobb esetben is csak számontartva, nem elismerve és folytatva és például a *Nyugat* által előfutárként kezelve, az összetett irodalomtörténeti kérdés. Az első világháború környékén elhallgat, legalábbis elhalkul, utána – az utazásokat leszámítva, mert azokra még a negy-

venes években is kapható – Anarcs van, meg egyre gyengülőbb szálak az irodalmi közélettel, annak is a Pekár Gyula-féle konzervatív részével. Jellemző, hogy a harmincas években arról ír verset, hogy egy lap visszaküldte egy költeményét. „Már öreg vagyok mindent áttanulni, / Autóversenyben sosem nyerhetek, / Concours-ugrás magasságát nem bírnám, / Ski-bajnokságot nem jelenthetek.” Hetvenhat éves ekkor. És a pályája során talán először teszi bele *magát* a versbe, mindenféle pózok és elmásolt esztétikák áttétele nélkül, Czöbel Minkaként. Lazán kapcsolódó gondolat: hogy Minka túléli a modern magyar irodalom első generációját, az egy dolog. De hogyan nevezik a túlélést a fordított irányban? Minka kis túlzással már vénlány volt, mikor *ezek* megszülettek. Groteszk hosszúságú élet. Megkapta még az oroszokat is. A Czöbel-kúria községi tulajdonba került. Amikor 1947-ben meghalt, a halotti bizonyítványba nem került be az anyja neve, mert már senki nem emlékezett rá. Megtért a semmibe? Czöbel Minkára időről időre rácsodálkoznak, ami annyit jelent, hogy mindig elfelejtik. Mint valami kellemetlen feladatot, szelektálja őt a köztudat. Pedig van vele dolgunk. A kilencven százalék, az lehet az irodalomtudományé, a történetírásé. A tíz százalék a semmiből, az velünk közös, az a miénk. ■

Czóbel Minka

Az üvegfal

Magányos, árva minden lélek,
Mint egy üvegharang alatt,
Haladó kéz még át nem törte
Ez átlátszó, kemény falat:

Felolvadnál a természetbe? –
Hiába nyúlsz a hold után!
S a rét virága itt melletted,
Azt hiszed, közelebb talán?

Hisz' szól a holdsugár szívedhez,
S szól illatával a virág,
Mégis oly mérhetetlen távol,
Idegen az egész világ.

Rokonlelket látsz, mely közelben
Melletted vágyva elhalad,
Kezed kinyújtod – s megérinted
A jéghideg kemény falat.

Isten felé vágyódna lelked?
Kibontja szárnyát, felrepül.
Meddig? – Az égboltot elzárja
Az üveglap kegyetlenül.

Nem lehetsz semmit e világon,
Önmagad sem keresheted,
Hiszen előtted az üvegfal
Elzárja – saját lelkedet!

Párhuzamban

Az ég alján alkony-sötétben,
Felcsillanó, kialvó fényben,
Libeg-lobog villámok szárnya.

Vasuttöltésen ember árnya,
Halad, megy, tétovázó lépttel
Bizonytalan-fáradtan lépdel.
Mellette nyugtalan-lebegve
Egy fehér szárnyú halvány lepke.
Ez is haladna, – visszakésve
Villámszerű lesz röpkedése,
Inog, lebeg, függ a viharban
Növekvő, nyári zivatarban.

Az ember csak megy tétovázva,
– Sárgás sugár egy távol házba, –
Reménykedőn nézi a mécset:
Eléri még? – nem, már elkésett,
Az első sűrű cseppek hullnak,
Villanyos illatok simúlnak
A légben el, a földön széjjel,
Oly izgatott, rezgő az éjjel.

Délről egy forró szélroham –
A láthatár oly nyugtalan,
Villámok mind sűrűbben égve,
Libeg-lobognak távol éjbe'.

Elhullámzó fényből kiválnak
Sötét, nyugodt, hatalmas árnyak:
Faóriások koronája,
Támpont e villámló homályba'.
Sötét tömegjük körvonalja,
Oly mozdulatlan a viharba,
Szilárd, határozott, kemény,
Körülte úszik, nő a fény.

Az ember csak megy, s száll a lepke,
Mind fáradtabban, visszavetve,
A fény s az árny mind egybe olvad.
Hol van a tegnap? hol a holnap?
Hol van a lepke? már nem látom.
S az ember? – hát ez mind csak álom?
Elkésett, vagy már elhaladt?
Vagy már pihen fedél alatt?

A fák még tisztábban kiválnak.
Sűrűbbek, zordabbak az árnyak,
A fény most élesebb, nagyobb,
Mi volt? – A villám lecsapott.

Halvány arcú lányok I.

Zöld hajukat
– Mint elsiklik felettük –
A víz simítja lágyan.
Zöld hajukban
Elszórva, százezer
Apró fehér virág van.
Zöld hajukkal,
Fehér virággal játszik
A víz,
És ók a víz alatt
Elringatva elsimogatva
Félig alétlan alszanak.

Kéken folyik
Zöld haj körül vizeknek
Sima selymes hulláma,
Pirosan csillan
Kékes víz között
Halak elsikló árnya.
S ha a habokból
Kifogyott a napfény,
Meginganak mind a fehér virágok.
Felemelik fejüket a habokból,
Csodálkoznak néznek zöld éjszakába
A halvány arcú lányok.

Az erdő hangja XV.

Kik az erdőn vélem jártak,
Már csak ködbe olvadt árnyak,
Ki elfáradt, ki elkésett,
Ki a multba elenyészett.

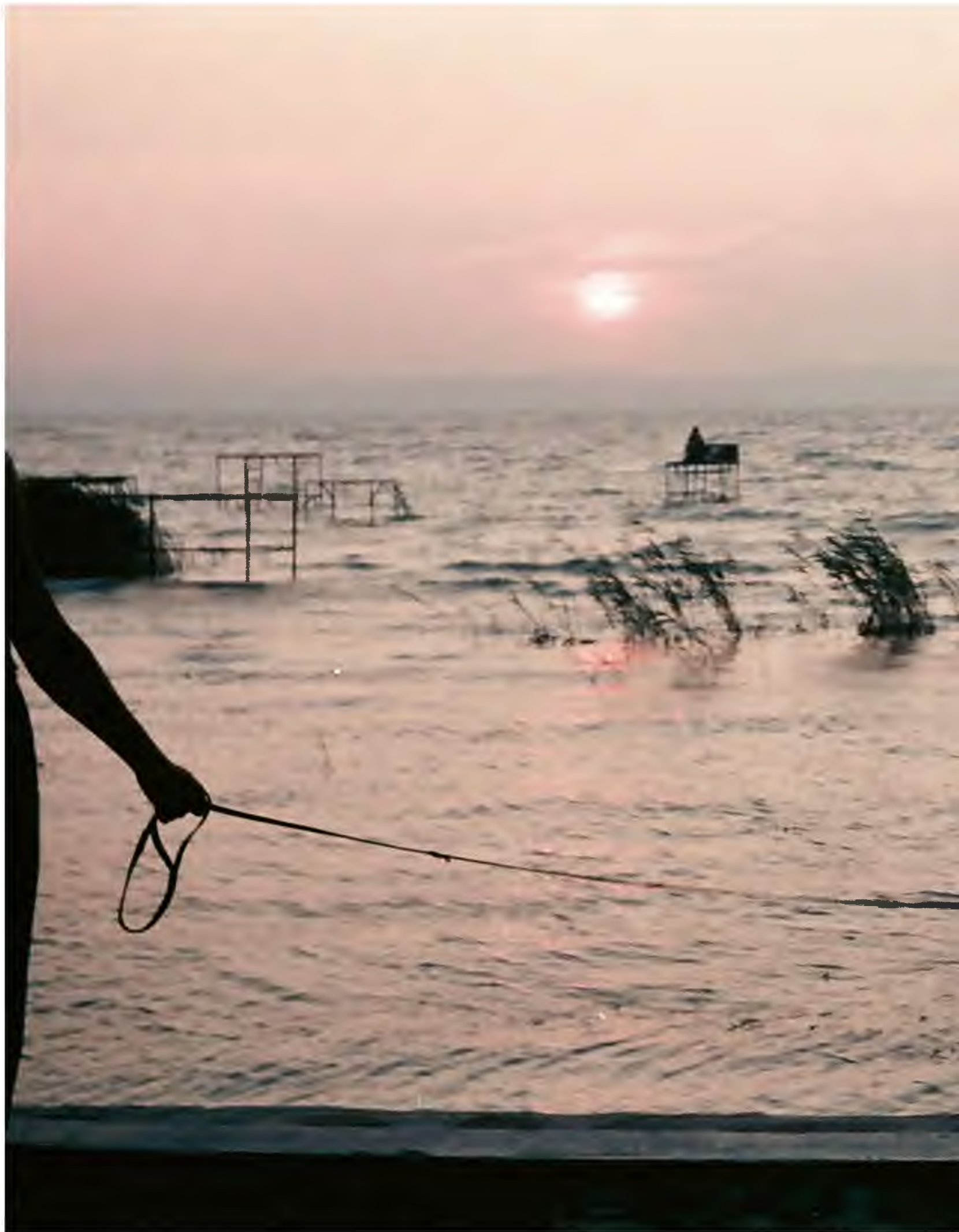
De hogy elmúlt a sok álom,
Az erdőt csak jobban látom,
Nem ütközve emberhangba,
Érthetőbb az erdő hangja:

A patak zúg, – fák zúgása,
Madárszárnyak suhanása,
Bogár rajnak libbenése
Sűrű szálú mohnövésbe.

Megroppan dült fák galyába
Eliramló vadnak lába,
Szél megrezzen a fűszálban,
Kígyó siklik selymes lágyan.

Megcsendül naponta újra
Ezerszálú arany húrja
A beömlő napsugárnak,
Csillagfénynek, holdvilágnak.

Nincs az erdőn tegnap, holnap,
Mind egy csöndbe összeolvad,
Nagy hatalmas néma ének:
Ezerhangú örök élet.

ANZIKSZ

Fotó: FORTEPAN

HUNKY HORROR

Szöveg: Pap Lázár

Hozományvadászokról, szerencsétlen sorsú prostituáltakról, néhány dollárért gyilkoló munkásokról szóló újságcikkek alakították a századforduló Amerikájában a magyar bevándorlókkal kapcsolatos képet.

A 19. századi Amerikában a technikai fejlődésnek és az egyre növekvő felvevőpiacnak köszönhetően megjelent a filléres tömegsajtó. A jelenség egyik úttörője a *The Sun* nevű New York-i napilap volt. Sikere abban rejlett, hogy az unalmasnak tartott beszédek és közlemények helyett izgalmas híreket kínált, az emberi sorsot, lelkivilágot kívánta bemutatni egy-egy izgalmas esemény vagy érdekes személyiség megrajzolásával. A *The Sun* alkalmazott elsőként bűnügyi tudósítót, így frissen tudott beszámolni a legújabb gyilkosságokról, öngyilkosságokról, rablásokról, ezzel pedig teljesülhetett Charles Anderson Danának, a lap résztulajdonosának és szerkesztőjének álma: az olvasóközöniséget New York minden rezdüléséről tájékoztatták. A bevándorlás folytán egyre multikulturálisabb képet öltő városban pedig a szenzációs sztorik jelentős része kötődött bevándorlókhöz, így sok esetben magyarokhoz. A róluk született cikkek

nem csupán a magyar emigránsok küzdelmeire, de a magyarokkal kapcsolatos amerikai közvélekedésre is rávilágítanak.

1904-ben a lap élesen támadta az újraválasztásra készülő Benjamin Odell New York-i kormányzót, amiért hagyta, hogy a várost ellepje a bűnözés, a piros lámpás negyedek zavartalanul működhetnek. A helyzet súlyosságát egy magyar lány esetével illusztrálta. A lány egy bordélyházból szökött meg, s feljelentette a helyüzemeltetőit, amiért rosszul bántak vele, ám mire vizsgálat indult, a lányt már nem találták. Később kiderült, hogy két rendőr segítségével vitték el a városból, és még azelőtt mesélte el a történetét. Stabil munka és jó kereset ígéretével csalogatták a piros lámpás negyedbe, s amint betette a lábát a bordélyba, elvették az utcai öltözetét, és maradásra kényszerítették. Valószínűleg nem az egyetlen magyar bevándorló lány volt, aki erre a sorsra jutott. Ez is azt mutatja, hogy kapcsolatok és nyelvtudás nélkül

milyen elveszettek voltak a bevándorlók új vagy ideiglenes hazájukban.

1909-ben a Hungarian Republican Club éves bálján a *The Sun* újságírójának egy magyar nő számolt be arról, hogy pár évvel azelőtt minden magyar, akinek valami kisebb rangja vagy címe volt, azt hitte, hogy Amerikában könnyen találhat magának egy fiatal lányt, aki családjá révén majd gazdaggá teszi – erre kisebb üzletág is épült. Néhány újságíró felfigyelt egy előkelőnek tűnő, egyébként kifejezetten szürke, Otto nevű alakra. Megegyeztek vele, hogy segítenek neki a gazdag külföldi szerepében feltűnni a sztorijáért cserébe, és hangzatos címekkel ellátott történeteket közöltek Otto amerikai nőkkal kapcsolatos benyomásairól. Otto temérdek levelet kapott női olvasóktól, és el is kezdett válogatni közöttük a jövőt tervezgetve, végül egy baltimore-i zárdában nevelkedő fiatal lányra, Pattyre esett a választása. Még a találkát is megszervezték számukra.

Clevelandi
magyarok
csoporthépe

*„Minden magyar,
akinek valami kisebb
rangja volt, azt hitte,
hogy Amerikában
találhat magának
egy fiatal lányt, aki
majd gazdaggá teszi”*

Ottónak nem volt pénze rendes kabátra sem, így kölcsönöztek neki egyet, de annyira nagy volt rá, hogy több mellényt kellett viselnie alatta. Mindenki azt hitte, hogy ha szemtől szemben találkoznak, a lány ki fog ábrándulni belőle, ám nem így lett: Patty beleszeretett a férfiba, és el akart szökni vele. A történetet elmesélő asszony a lányt nem tudta eltántorítani szándékától, így figyelmeztette a szüleit, akik hazavitték magukkal. Otto pedig először New Yorkban mindezenként vállalt munkát egy étteremnél, majd hazatért, elvett egy bécsi nőt, és nyomdavezető lett.

A *The Sun* magyar bevándorlókkal kapcsolatos bűncselekményekről is beszámolt. 1894. december 9-én egy gyilkosság történetét közölte. Az áldozat, Stephen Nagy előző este halt meg, de halála előtt a kórházban a rendőrségnek még sikerült kihallgatnia, így az ő elbeszélését is idézték. Az elkövetőt is meg tudta nevezni, aki – vélhetően –

ugyancsak magyar bevándorló volt, George Stefanko. Korábban együtt dolgoztak egy alagút építésén Massachusetts államban. Miután ott befejezték a munkát, Stefanko vissza akart térni Magyarországra. New Yorkba ment, ahol azonban elherdálta a pénzét. Ezután későbbi áldozata még segített neki pénzt gyűjteni a visszaútra, ő valamiért mégis az Egyesült Államokban ragadt. Nagynak sikerült félreraknia egy nagyobb összeget az addigi keresetéből, amit a Greenwich Street-i magyar bankban helyezett el, így csak 21 dollár készpénz volt nála a végzetes estén. Egy bárban összefutott Stefankóval, aki meglátta nála a pénzt, és egy fiktív munkajánlattal elcsalta egy erdőbe Tottenville környékén, majd lelőtte és kirabolta.

A történet több szempontból is érdekes. Először is láthatjuk, hogy a bevándorlók előtt milyen alkalmi munkalehetőségek kínálóztak: építkezések, képzettséget nem igénylő fizikai mun-

kák. A magyar bank jelenléte a városban arra enged következtetni, hogy a New Yorkban élő magyarok között voltak, akik félre tudtak tenni pénzt, és igénybe vették a bank szolgáltatásait. Emellett a gyilkosság hátterében egy klasszikus bevándorlótörténet is körvonalazódik a hazatérés reményéről. Elképzelhető, hogy Stefanko nem is tervezett az Egyesült Államokban maradni, hanem egyfajta „idénymunkásként” érkezett csupán. A nem letelepedési, hanem pusztán pénzszerzési céllal Amerikába bevándorló magyarok száma a századforduló idején egyre nőtt, s a tengerentúlon szerzett vagyonból otthon gyakran földbirtokot vásároltak.

Az 1899. augusztus 10-ei számban egy néhány nappal korábban érkezett magyar bevándorló halálát adták hírül. A holttestet a bevándorlási iroda földszintjén találták meg egy lépcső alatt. Az áldozat hagyott maga után egy levelet, amelyben azt írta, azért ölték meg,

Manhattan bevándorlóinak nemzetiségi térképe 1890-ből. A zöld szín az olaszokat, a piros az oroszokat és a lengyeleket, a kék a magyarokat, a barna a cseheket jelzi. Az X-szel jelölt területeken 1–10 adott nemzetiségű személy esett egy angol holdra (kb. 0,4 hektár), az átlós csíkozású helyeken 21–50, a függőleges csíkozás pedig 21–50 személyt jelez. Mint látjuk, magyarok a Rivington Street környékén éltek jelentős számban

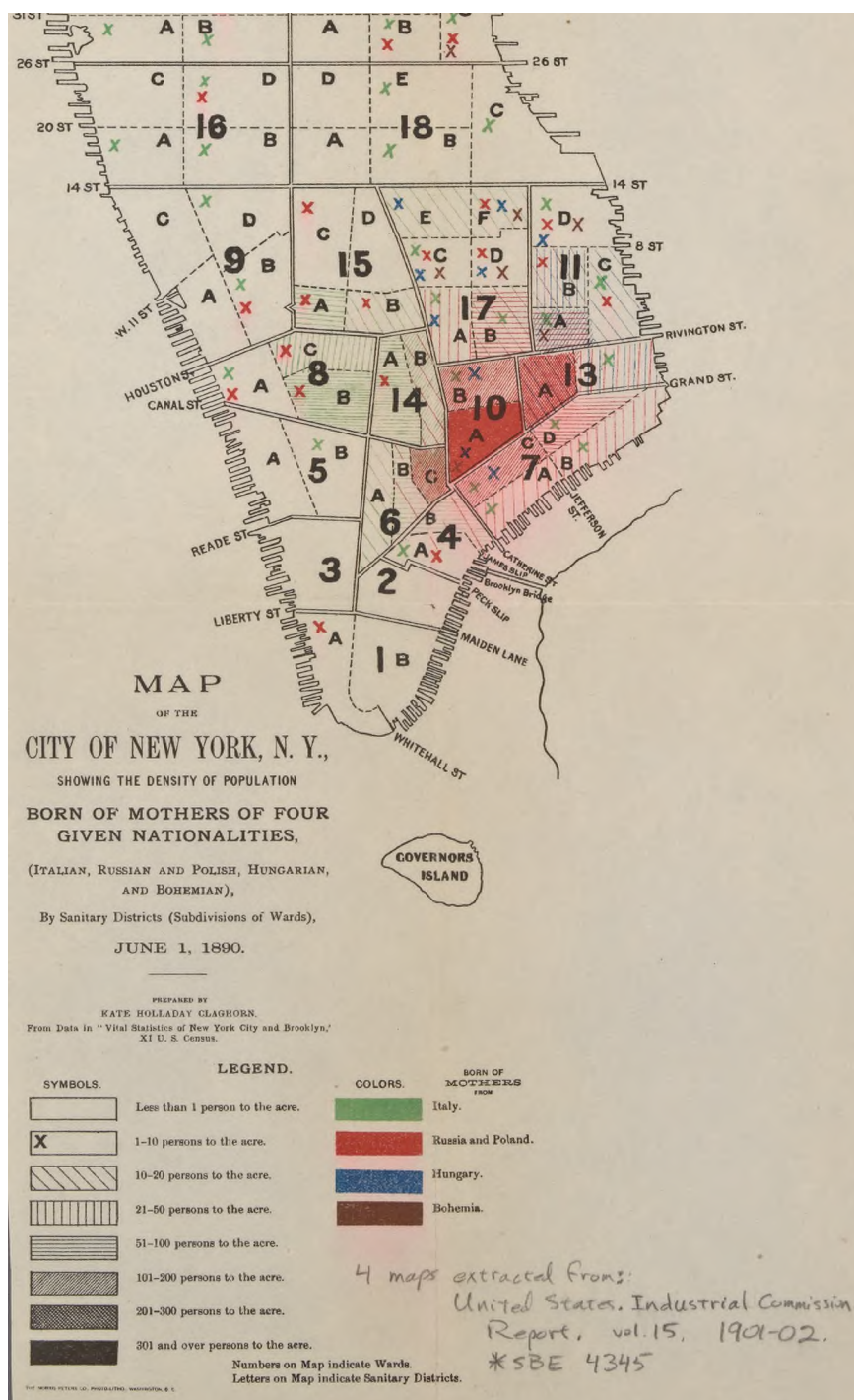
mert nem adott kölcsönt gyilkosainak. A rendőrség ennek ellenére öngyilkosságra gyanakodott, mivel senki nem látta az esetet, és az áldozat mellett egy zsebkést találtak, ahhoz pedig túl gyenge volt, hogy egy támadás után üzenetet hagyjon. A kórházban halt meg, kihallgatni már nem tudták. A bevándorlási adatok szerint Hamborsky Andrásnak hívták, harminchét éves volt, házas, Eperjesről érkezett Amerikába. Halála után találtak nála egy borítékot egy Alexander Arnold nevű festő címével, aki Eperjesen a szomszédja volt. Felkeresték a férfit, aki elmondta, hogy az áldozat magával akarta hozni a feleségét és három gyermekét is, miután munkát talált. Mrs. Arnold úgy vélte, kizárt, hogy öngyilkosság történt. Hamborsky esete bizonyos szempontból ugyancsak klasszikusnak mondható. Egyedül jött Amerikába, egyetlen magyar kapcsolattal rendelkezett, akitől adott esetben segítséget és tanácsot várhatott. Tervei szerint miután munkát talált, és stabilizálta anyagi helyzetét, magával hozta volna a családját is.

Az efféle bűnügyek természetesen nem vetettek jó fényt az ideérkező honfitársakra, s az amerikai közvélemény egyre megosztottabbá vált a magyarok megítélését illetően. A nemzeti függetlenségért küzdő, hősiességű nemzet képét sokaknál felváltotta a szegény bevándorló „hunkyé” – arról nem is beszélve, hogy általában a bevándorlókkal szemben egyre elterjedtebbé váltak az angolszász fajt féltő, szociáldarwinista ihletésű érvelések. A véleménykülönbségek a *The Sunon* belül is megmutatko-

tak. 1907-ben egy J. H. I. monogrammal megjelölt személy a magyarokat nemkívánatos és a New York-i bűnözésért is felelős alakoknak tartotta. Az írásra egy bizonyos Julius Schwartz heves hangvételű olvasói levélben válaszolt, kifejtve: a magyar bevándorló soha nem adott okot a kritikára, tiszteli a törvényt, egy szabadságszerető országból jön, amelynek a magna cartája négy évvel megelőzte Angliáét. Amikor a Dél még rabszolgákat tartott, Magyarország Kossuth vezetésével felszabadította a jobbágyait – tette hozzá. A levelét az-

zal az ígérettel zárta, hogy a magyarok továbbra is hűen fogják szolgálni ezt a köztársaságot.

A magyarokkal kapcsolatos korabeli gondolkodás vizsgálatának a bulvárlapok mellett fontos forrása egy Edward A. Steiner nevű egyetemi professzor *On the Trail of the Immigrant* című könyve. Steiner a magyarság fejlődésében kiemeli a Nyugathoz való közeledést és a német hatást, ezek azonban szerinte nem tudták teljesen megszelídíteni a magyarok nyomokban még ázsiai természetét, ami a lovak és a bor szeretetében nyil-

„Már a századfordulós Amerikában megjelentek azok a hangok, amelyek a magyarokat a szlávok elnyomóiként állították be”

Amerikába kivándorolt magyar cigányok

A *The Sun* 1903-ban érdekes információkat közölt a magyar emigránsok foglalkozásáról. A bevándorló magyarok 99 százaléka képzetlen munkás volt, aki hazájában földművesként, az Egyesült Államokban viszont szénbányákban vagy a Nagy-tavak környékén rakodómunkásként dolgozott, illetve a városokban gyakran végzett nehéz fizikai munkát olasz társaival együtt. A maradék egy százalékot szakmunkások alkották, kiválóan képzett villanyszerelők vagy szűcsök

vánul meg. Az egyik legnagyobb amerikai magyar közösségről is ír, amely Clevelandben telepedett le. Megemlíti, hogy a magyarok a zsidók és cigányok irányában kifejezetten toleránsak: az ottani zsidók szeretik, ha magyarnak szólítják őket, a magyarok pedig honfitársaikként tekintenek rájuk. A cigányokat egyszerre mint kiváló muzsikusokat és élőlőködő tolvajokat mutatja be, a magyarokkal való viszonyukat pedig kifejezetten harmonikusként ábrázolja. Steiner rámutat: a magyarok sértésnek veszik, ha szlávoknak nevezik őket. Ezt kiegészíti

szíti azzal az egyoldalú kijelentéssel, hogy a magyarok uralkodnak a szlávok egy részén, és egyöntetűen gyűlölettel viseltetnek irántuk. Ebből is látni: már a századfordulós Amerikában megjelentek azok a hangok, amelyek a magyarokat a szlávok elnyomóiként állították be, s túlbecsülték a Monarchián belüli befolyásukat. Ezek a nézetek aztán az első világháborút lezáró béketárgyalások alakulására is rányomták bélyegüket. ■

RÉGI-ÚJ IMAHÁZ

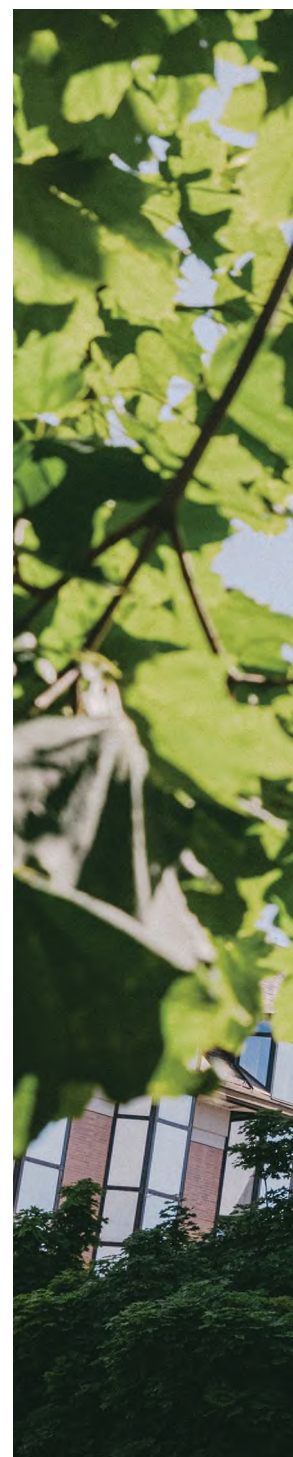
Szöveg: **Pap Lázár**
Fotó: **Földházi Árpád**

A rendszerváltást követő szállodaépítési hullámban létesült Aquincum Hotel Budapest, valamint a Lajos utcai lakótelep ölelésében áll a budapesti zsidóság legöregebb imaháza, az 1821. július 20-án felszentelt óbudai zsinagóga. Ha ma már nem emelkedik is ki a környező házak közül, a hosszú időn át tévéstúdióként használt épület ismét régi fényében várja a híveket.

A zsinagóga klasszicista jegyei arról árulkodnak, hogy valamikor a 19. század folyamán építettek, ez azonban csak részben igaz. A szabad királyi városok a 18. századi Magyarországon tiltották a zsidók letelepedését, így Pestre nem költözhetek, de a Zichy család birtokában lévő közeli Óbudára már igen. A főnemesi család szívesen látta őket, mert a zsidók által folytatott kereskedelem segítette a birtok fejlődését. A településen 1727-ben már állt egy „judenschule”, más említések szerint imaterem, de ez egy dűlås alkalmával megsemmisült. Pár évvel később már egy új (második) imaházról állapodtak meg a Zichy családdal, amely 1738-ra épült fel. Erről nem sokat lehet tudni, csupán azt, hogy kerítéssel vették körbe, illetve tartozott hozzá

zsidó iskola, mészárszék és kórház is. Szintiszta zsidó település vagy településrész viszont nem alakult ki körülötte, kifejezetten nyitottnak számított a helyi közösség, és nemzetközi értelemben is jelentős összeköttetései voltak. Ők látták el a pesti piacot is, amely a város szívében, az úgynevezett Judenplatzon (a mai Deák téren) működött. Bár a zsidóknak alkonyatig el kellett hagyniuk a várost, ez bőven elegendő időt adott számukra, hogy fellendítsék a kereskedelmet.

A második zsinagóga nagyjából három évtized múltán elkezdett omladozni, a közösség ekkor kapott engedélyt egy nagyobb templom építésére. Mivel a Habsburg Birodalom területén zsidók nem lehettek céhek tagjai, a zsinagógák építését

A 19. század elején József nádor a város egyik nevezetességeként büszkén mutogatta a klasszicista épületet a külföldi vendégeknek. A század első felében a Habsburg Birodalom legnagyobb zsidó templomának számított az óbudai, a kortársak pedig gyakran a lemergi után a második legszebbként emlegették

A zsinagóga új tóratekerceit Futó Gábor adományozta a közösségnek. Ő mesélte, hogy gyerekkorában részt vett egy iskolai fizika-diákversenyen, amelyet az 5-ös stúdióban vettek fel. Azt a feladatot kapták, hogy mágnesek segítségével határozzák meg az északi irányt, a fiatal Futó azonban a mágnesekkel való bíbelődés helyett a tóraszekrény helyét kereste, mert tudta, hogy azt mindig kelet felé tájolják, annak segítségével pedig az északi irány is meghatározható

*„A Zichy család szívesen látta a zsidókat,
mert az általuk folytatott kereskedelem segítette
a birtok fejlődését”*

is keresztény tervezőkre bízta. Az új épületet Matthäus Nepauer tervezte barokk stílusban, de a rajzokból nem maradt meg mára egy sem, így nem igazán tudjuk, miként nézett ki az imaház. Feltehetően hasonlított a kicsit később épült tarcali, bonyhádi, mádi társához vagy a kicsivel idősebb lengyelországi és morvaországi zsinagógákhoz. Annyi biztos, hogy az alapozást elrontották, így 1817-ben a teljes újjáépítés mellett döntöttek. A barokk zsinagóga egyes részei megmaradtak, de a kor ízlésének megfelelően klasszicista stílusban született újjá az épület.

Érdekes jelenségnek számított, hogy a zsidó közösségek hajlamosak voltak még nem befutott építészeket megbízni az imaházuk megtervezésével. Az építésre az elismert mérnök, Pollack Mihály és az akkor még kezdő Landherr András is pályázott. Végül, feltehetően anyagi okok miatt, Landherr kapta meg a munkát, és azt várták tőle, hogy több figyelmet fordít majd a közösség elvárásaira. Ám Pollack elképzelései is megjelentek a végeredményen, a Deák téri evangélikus templom eredeti tervei hatottak a képére. A zsinagóga jellegzetes oszlopcsarnoka a felvilágosodás, az egyenlőség és a humanizmus eszmeiségét hirdette, amely a város peremén élő zsidók számára fontos lehetett. Az óbudai zsinagóga 1820–21-es elkészülte után jelentős hatást gyakorolt a Magyar Királyság területén későbbiekben épülő imaházakra, amelyek hasonló oszlopcsarnokkal készültek több helyen is, például Csongrádon, Várpalotán és Beján. Az óbudai zsinagóga nyugati homlokzatának különlegessége, hogy az ókori szentélyek látványát idézi, illetve ez számít Pest-Buda első klasszicista portikusának is.

Az óbudai zsinagóga barokk és klasszicista változata is úttörőnek számított a maga korában. Az előbbi kilencoszthatú szerkezetével a morvaországi és galíciai zsinagógaépítészeti hagyományait követte, a magyarországi zsidóság gyökereit tükrözte. Vidéki templomok sokasága követte e mintát

az 1790-es évektől egészen a következő század derekáig. A kilencoszthatú szerkezet középpontjában a bima, vagyis a tóraolvasásra szolgáló emelvény állt, a frigyszekrény mellett ez volt a másik szakrális középpont. Idővel azonban a zsinagógák egyre inkább a keresztény templomok építészeti sajátosságaihoz kezdtek alkalmazkodni: egy központúvá váltak, a bimától térben teljesen elkülönülő frigyszekrény került a fókuszba, miként a keresztény templomokban az oltár vagy az úrasztala. A két állapot közötti átmenet mintapéldája az óbudai, ahol a klasszicista átépítés következtében az új boltozat egyértelműen megszabta a tér hosszantiségét, de a bimát meghagyták mint térelemet. Kevésbé tudatos, ám ugyancsak jelentős változásnak számított az L alakú karzat, amelynek köszönhetően a nők közelebb kerültek a tóratekersekhez, amelyekhez egyébként hozzá sem érhetnek. Ezt azonban nem vallási indíttatásból alakították így: az U alakú galéria túlzottan megterhelte volna a szerkezetet az átépítéskor, valamint aránytalan képet adott volna, így a protestáns templomokhoz hasonlóan az aszimmetrikus L forma mellett döntöttek.

A 19. század közepén fontos társadalmi változás történt: engedélyezték a zsidók szabad királyi városokban való letelepedését, így a vállalkozókedvűek beköltöztek a városokba, többek között Pest-Budára is, Óbuda zsidó közössége pedig fogyatkozni kezdett. A zsinagóga viszont változatlanul állt a századfordulóig, akkor is leginkább csak „szépészeti” változtatások történtek rajta. A díszítés új elemekkel gazdagodott, ilyen volt a zsinagóga ablakaiban megjelenő Dávid-csillag, amely a 19. század végén vált kedvelt motívummá a hazai zsidóság körében. Korábban csak a külső felületeken lehetett találkozni velük, általában geometrikus díszítésbe ágyazva. Ennek oka az lehetett, hogy a késő középkortól jellemzően a zsidó közösségek megkülönböztető jeleként használták, így diszkriminatív jelentéstartalommal is bírt. Miután 1895-ben kimondták

az izraelita felekezet egyenlőségét, a zsidóság által használt szimbólumok is változtak, így kapott egyre nagyobb szerepet a Dávid-csillag is.

Miként a zsinagóga kialakításában, úgy az óbudai közösség 19. századi életében is egyszerre jelent meg a tradíciók őrzése és az újítások iránti nyitottság. Az Eötvös József kultuszminiszter által kezdeményezett zsidó kongresszus nyomán a neológ és az ortodox álláspont elvált egymástól, illetve létrejött egy harmadik, a status quo ante irányzat, amelyik elutasította magát a kongresszust, és saját szabályzata szerint folytatta tovább a vallásgyakorlást. Az óbudai gyülekezet csatlakozott a kongresszushoz, azon belül a tradicionális, konzervatív szárnyhoz tartozott. Erről árulkodik a zsinagóga hagyományos elrendezése, valamint az orgona hiánya is. Emellett egyik rabbijuk, Adler Illés később a Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga rabbija lett, amelyet sokszor egy „konzervatívabb” neológ közösség otthonaként emlegettek.

A zsinagóga környezetében több épületet is elbontottak még a századforduló előtt, így vált a nyugati homlokzat az ekkor térré szélesedő Lajos utca felől is láthatóvá. Ezzel megszűnt a zsinagóga udvarjellege, amely korábban hellenisztikus hatását erősítette. Az 1910-es években pedig elbontották az északi és déli oldalon található melléképületeket, majd kerítéssel vették körbe az imaházat, a környezetében egyedül a Duna oldaláról maradt meg egy U alakú épületegyüttes. 1940 környékén a zsinagógától északra található épületeket is elbontották az Árpád híd építése miatt. Az imaház túlélte a második világháborút, ellenben a közösség létszáma rendkívül megcsappant, a holokauszt után kevesen tértek haza. A kerítést eltávolították, a nyugati oldalra pedig fákat ültettek, amelyek egy idő után gátolták a homlokzatra való rálátást. Mivel Óbudán ekkorra már nem volt számottevő zsidó közösség, a Magyar Izraeliták Országos Képviselete eladta

az épületet, amelyből tévéstúdiót alakítottak ki. Így történt, hogy az óbudai zsinagógában, azaz a Magyar Televízió 5-ös számú stúdiójában forgatták a *Süsü, a sárkány* című bábsorozat legtöbb részét. Egyébként a térre szükség is volt, hiszen a mesefilmben szereplő bábok nagyjából egy méter magasak voltak. A stúdióvá alakítás áldozatává vált az imaterem közepén elhelyezkedő bima, amelyet elbontottak az oszlopaival együtt, valamint a karzatokat lefalazták a nagyteremről. Úgy ítélték meg, hogy az alapok nem elég stabilak, ezért a hatóságok egy vasbeton födém beépítését írták elő az eredeti padló fölé – ennek következtében gyakorlatilag lehetetlen régészeti kutatásokat végezni az épületben. Az alapok még az 1838-as nagy pesti árvíz idején gyengülhettek meg, s az átépítés alkalmával eltávolították az árvíz szintjét jelző táblát is, amelyet jelenleg a Duna Múzeumban őriznek. A természeti csapás emlékét egyébként egy névtelen korabeli héber krónika is megőrizte. E szerint a helyi zsidók egy része a víz elől a magasabban fekvő protestáns templomba menekült. Az ár betört a zsinagógába, és már a frigyszekrényt is elérte. A helyi zsidók és svábok ekkor ladikokon

közlekedve bejutottak az imaterembe, és megmenették a tóratekerceket.

A hatvanas években a stúdióként funkcionáló templom déli oldalán panelházakat húztak fel, amelyek drasztikusan megváltoztatták az összképet, a rendszerváltást követően pedig sokáig üresen állt az épület. 2010-ben az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség visszaszerezte a zsinagógát, így az ismét eredeti rendeltetésének megfelelően működik. A bimát helyreállították, bár az eredetinel jóval könnyebb az emelvény, és mozgatható is. Ennek nagy hasznát vették egy családi nap alkalmával, amikor a zsinagóga imatermében ugrálóvárat is felállítottak. A jelenlegi közösség nincs akkora, hogy annyi ülőhelyre legyen szükség, mint régen, így az elengedhetetlen kóser konyha és az ebédlő a karzaton foglal helyet. A nők a földszinten, a férfiaktól függőnnyel elválasztva imádkozhatnak. ■

Készült a Lajos utca 163. – Óbuda zsinagógája és annak közössége című könyv alapján.

*„Aki megfizette az árat,
az ugyanabban a bánásmódban
részesült rangtól függetlenül”*

SZABADIDŐ, EGYENLŐSÉG

Szöveg: Pap Lázár

Több szempontból is fontos színhelye történelmünknek Balatonfüred: a 19. században a gyógytelepen a polgári átalakulást megelőlegezve kényszerültek egymás mellé különböző társadalmi rétegek; a félvilági élet a szabadidő új kultúrájának fontos részét jelentette. Kapitalista bencésekről, „professionatus spielerekről” s egy izgalmas reformkori női naplóról beszélgettünk Katona Csaba történésszel.

MIÉRT FORDULT A TÖRTÉNETTUDOMÁNY ÉRDEKLŐDÉSE A MAGÁNÉLET, A HÉTKÖZNAPI ÉLET FELÉ?

Ha valakit megkérdezek a kortársaim közül, hogy mikor volt a daytoni egyezmény, amely véget vetett a boszniai háborúnak, tehát világtörténeti jelentőségű esemény volt, nagy valószínűséggel nem tud pontos választ adni. Nem azért, mert tanulatlan, vagy nem foglalkozott vele, hanem mert a mi életünket itt, Magyarországon ez – hála Istennek – kevéssé befolyásolta. Ha viszont olyan szavakat mondok, mint Derrick, Túró Rudi, moncsicsi, akkor szinte mindenkinek csillogni kezd a szeme. Ha tehát egy nemzet életét akarom megismerni, akkor a hétköznapi életre is kell fókuszálnom, nem

csak a kiemelkedő, rendkívüli eseményekre, hiszen azok a kivételt jelenítik meg az emberek életében, a mindennapok pedig az általánosat, a nagy képet. Ilyen értelemben kaptak fokozott figyelmet a hétköznapi életre vonatkozó források, ezen belül pedig az úgynevezett egódokumentumok: naplók, emlékiratok, illetve levelek.

ÍGY KERÜLT KÉPBE A SZABADIDŐ MINT MODERN JELENSÉG?

A 19. században létrejött egy olyan városi, polgári réteg, amelyik tudatosan fordította munkára az idejét, nem pedig a természeti viszonyokhoz, az évszakok változásához igazodva dolgozott. Lassan elvált egymástól a munkaidő,

valamint a célzatosan pihenésre fordított szabadidő.

A BALATON MIKORTÓL VÁLT A SZABADIDŐ ELTÖLTÉSÉNEK KIEMELT SZÍNHELYÉVÉ?

Először a balatonfüredi gyógyvíz, az úgynevezett savanyúvíz miatt érkeztek a tó partjára az emberek. A forrás területe a pannonthalmi főapát által irányított bencés rend kezén volt, ők alakították ki kifejezetten gyógytelepnek. A 18. század végén, a 19. század elején nem számított kényelmes dolognak valahova eljutni: csak lovas kocsival tudtak közlekedni, az utazás sokáig tartott. Következésképpen ha valaki idejött kikúrálni magát, általában nem egy napra érkezett, hanem hosszabb időre. Ez pedig magával hozta azt, hogy a teljes infrastruktúrát kiépítették a vendégeknek, mert az ivókúra vagy a fürdőkúra napi néhány órát vett csupán igénybe, valamivel pedig el kellett tölteni a többi időt is. Így aztán épült fürdőház, ahol elérhetőek voltak egyéb orvosi ellátások is, mint például köpölyözés vagy purgálás. A szállás mellett étkezést és szórakozást is kellett nyújtani a vendé-

geknek, kávéházak, éttermek nyíltak. Balatonfüred kiemelt infrastruktúrája pedig egy idő után az egészséges embereket is vonzani kezdte, így alakult át a település gyógy- és üdülőhelyé.

MILYEN TÁRSADALMI RÉTEGEK VOLTAK JELEN BALATONFÜREDEN?

Induljunk ki abból, hogy 1867-ig Magyarországon rendi társadalom volt, az egyes rétegekhez tartozó emberek viselkedésformáját, egymáshoz való viszonyát szigorú szabályok szabták meg. Ez az, amit Szeffü Gyula, a 20. század zseniális történésze úgy fejezett ki, hogy a magyar társadalom egyes elemei elkülönülő zombékokon ülnek. A zombékok a felszín alatt összefüggnek, tehát valamilyen formában összetartoznak, de amikor felbukkannak a vízből, akkor nem látszik tisztán az összefüggés. Az egyik zombékon ül a főnemes, a másikon a német városi polgár, a harmadikon a megyei hivatalviselő nemes, a negyediken a zsidó kereskedő, és ők valamilyen szinten kapcsolatban vannak, tudomást vesznek egymásról, talán át is integetnek, de nem keresnek közös pontokat.

MIBEN MÁS EHHEZ KÉPEST EGY FÜRDŐHELY?

A fürdő már a polgári társadalom kapitalista elvei alapján üzemelt. Füreden a savanyúvízes fürdőt a bencés rend üzleti alapon működtette. Aki megfizette az árat, egyforma bánásmódban részesült rangtól függetlenül, miközben „kint” még bőven a reformkorban, a rendi társadalomban járunk. A fürdőben egy nagyon törekeny, nagyon helyhez és időhöz kötött, sajátos egyenlőség alakult ki, hiszen ugyanazért a pénzért ugyanazt kapta mindenki, a főnemes, a városi polgár és a kisnemes is. Emellett a területe szűk volt, így előfordult, hogy egymás mellé kényszerültek olyan társadalmi csoportbeliek, akik egyébként nem sűrűn érintkeztek egymással, s ha mégis, jellemzően szigorúan megszabott keretek között. Itt viszont ugyanabba az étterembe mentek, ugyanazon a sétányon járkáltak, ezáltal a fürdő sajátos vizsgálati terepe lehet a rendiből a polgári társadalomba való átmenet folyamatának, ugyanis akik közelíteni akartak a többi réteghez, itt megtehették. Amikor ebből problémák keletkeztek, akkor a bencés rend véletlenül sem reakciós álláspontot képviselt, hanem következetesen igyekezett azt érvényesíteni, ami a polgári, kapitalista, modern világ velejárója: egyenjogúság van, ugyanazért a pénzért ugyanazt kapod.

KLASSZIKUSAN AZ ARISZTOKRATÁK ÜDÜLŐHELYEKÉNT SZOKTAK BESZÉLNI FÜREDRŐL, DE JELEN VOLT A FÉLVILÁG TÁRSADALMA IS. ŐK MIVEL ÜTÖTTÉK EL AZ IDEJÜKET?

Aki megérkezett Füredre, az néha kirúgott a hámból. Nem kellett másnap munkába menni, ha esetleg fél háromkor kapatosan tért meg a szállására valaki, akkor nem látta a rosszálló szomszéd. Elfogadott volt, hogy a polgárság is lazább életvitelt folytasson a fürdőhelyen, hiszen nyaralni jött, mindennaposak voltak a csónakázások, a színházi esték, a lakomák, szerenádot adtak, egyébként nemcsak hölgyeknek, hanem a köztisztviselőben álló férfiaknak is. Füred emellett melegágya volt a házasságon kívüli kapcsolatoknak, a félrelépéseknek is. Két dologról volt még hírhedt minden erénye mellett nyaranta a fürdő: az egyik a prostitúció, a másik pedig a szerencsejáték. Nem szívesen szoktak róla beszélni, de nyaranta számos prostituált ruccant le Pest-Budáról, később Budapestről Füredre, és követték őket a hamiskártyások, zsebesek is, tehát a félvilágnak azok az alakjai, akik kifejezet-

ten a szórakozni vágyó vendégeket közelítették és kopasztották meg. Létrejötték az illegális kártyabarlangok, a prostituáltaknak helyet adó kis kéjlokok, tehát a 19. század harmincas éveire már kiépült Balatonfürednek az a jellege, amely mind a legális, mind az illegális szórakozást előtérbe helyezte.

VANNAK HÍRES BOTRÁNYOK?

1841 nyarán a füredi sétányon találkozott két „úriember”, úgy hívták az egyiket, hogy Román József, a másikat pedig úgy, hogy Prodanovits Dániel. Román felszólította Prodanovitsot, vallja be, hogy professionatus spieler, azaz szerencsejátékos és hamiskártyás, ezért ne kérje rajta számon az előző napi tartozását. Erre Prodanovits azt válaszolta: „kérem, én nem vagyok hamiskártyás, és felszólítom önt, hogy vonja vissza a sértést”. Román nem tette meg, és megtagadta az adósság kifizetését, így a két férfi fizikai konfliktusba keveredett. Nehéz megítélni a források alapján, de vagy farba, vagy ágyékon rúgta Prodanovits Románt. Ezek után beperelték egymást, és az eljárás során fény derült arra, hogy mindketten ügyvédnek adták ki magukat. Románról kiderült, hogy nem ügyvéd, hanem vámhaszonbérelő, és mint ilyen, többrendbeli alperes, mert sokszor jogtalan vámot szedett, ráadásul megrögzött kártyás is volt. Prodanovits pedig tényleg profi hamiskártyásként, professionatus spielerként működött, nyaranta Füreden tartózkodott, az év többi részében Pesten űzte „hivatását”, ezenkívül még házasságszédelgő is volt.

FELMERÜLTEK FORRÁSKÉNT A PERIRATOK ÉS A SAJTÓ, S KORÁBBAN EMLÍTETT NAPLÓKAT IS. MARADTAK ESETLEG RÁNK ILYEN TÖREDÉKEK, AMELYEKBE A SZERZŐ A FÜRDŐÉLETRŐL ÍRT?

Slachta Etelka annál többről is beszámolt naplójában. A lány 1821-ben egy lengyel származású nemesi család sarjaként látta meg a napvilágot Temesváron, az édesapja, Slachta Ferenc kamarai hivatalnok volt, édesanyja pedig Hauer Terézia, egy elszegényedett, német anyanyelvű soproni arisztokrata család leánya. Született egy öccse is, aki azonban nagyon fiatalon meghalt, így egyedüli gyerekként nevelkedett. Ahogy édesapja pályája felívelt, átköltöztek Budára, de az édesapa karrierje csúcán váratlanul meghalt, az özvegy és a leánya pedig egyedül maradtak. A könnyebb megélhetés reményével Sopronba

„Etelka folyamatosan azt bizonygatta magának, hogy soha nem lesz szerelmes egy férfiba se, ennek ellenére minden férfival kacérkodott”

költöztek, ahol édesanyjának éltek rokonai, valamint olcsóbb volt az élet, mint Budán. Etelka ekkor már hosszú évek óta naplót írt. Nagyon jó nevelést kapott; több nyelven beszélő, kiválóan zongorázó hölgyről beszélünk, aki látszólag roppant magabiztos volt, bármilyen társaságba került, az összes férfi figyelmét magára irányította. Nagyszerűen táncolt és énekelt. Egy alkalommal Sopronban zongoristaként ő lehetett Liszt Ferenc „előzenekara”. Amikor véget ért egy koncert, akkor Liszt általában színpadias pózt vett fel, és bedobta a kesztyűjét a sikoltozó lányok közé, akik széttépték. Ezzel szemben Etelkának odanyújtotta a kesztyűjét. Amikor később megkérdezték tőle, hogy megvan-e még, azt válaszolta, hogy igen, de nem arra büszke, hogy megvan, hanem arra, hogy Liszt maga adta neki, és nem kellett érte megküzdenie. Öntudatos hölgyről van szó, ám komplexusai is voltak, mindig meg akarta mutatni, hogy különb a többiekénél: műveltebb, okosabb, vonzóbb, nemesebb lelkű. Folyamatosan azt bizonygatta magának, hogy soha nem lesz szerelmes egy férfiba se, ennek ellenére minden férfival kacérkodott. Amikor például meglátta, hogy udvarlója egy másik hölgynek, Rosty Ágnesnek – Eötvös József báró későbbi feleségének – bókolt, akkor a következőket írta: „Na várj! Gondolám magamban: tán csak nem Nesszi az egyetlen, kinek hatalmában e varázspillanat van? Ha szemem nem is oly szép, minő az övé – de a pillanat, de a kifejezés meglegyen. S valóban, úgy látszik, eltaláltam. Oly tüzes pillanat követé az enyémet s egy oly gyöngéd kézszorítás. Emellett látám, miként tódult a vér arcaiba. Ah! Hát eltaláltam! Na ez már jó!” Egy másik alkalommal pedig így fogalmazott egy hölgyet illetően: „A kis liba, tán azt hiszi, nekem is oly kevés eszem van, mint neki; bizony!” Egyfajta bizonyítási kényszer munkált benne, mindig ő akart a társaság közép-

pontja lenni, akit minden férfi körülrajong, s aki végül mindenki közeledését hárítja.

HOGY KERÜLT A KÉPBE A BALATON?

Balatonfüredre azért érkeztek, mert édesanyjának kifejezetten az volt a célja, hogy férjhez adja a lányát, Füreden pedig remekül lehetett ismerkedni. Etelka, aki rossz viszonyt ápolt az édesanyjával, de bálványozta a halott apja emlékét, el is határozta, hogy ha az anyja férjhez akarja adni, akkor azért se megy férjhez. Így ismerkedett meg Balatonfüreden sok más fiatalember mellett egy Szekrényessy József nevű úriemberrel, aki ügyvédként Széchenyi István mellett is dolgozott egy ideig. Miután közölte vele az édesanyja, hogy Szekrényessy szóba sem jöhet, mert református, valamint nem is elég gazdag, Etelkát jobban érdekelné a férfi. Odáig jutott az ismerkedés, hogy éjszaka beengedte a szobájába, ebből páratlan botrány kerekedhetett volna 1841-ben. Etelka agyót mondott udvarlójának, aki ezek után jelezte, hogy távozik Füredről, ám mégsem ez történt: „Szekrényessy könnyűkkel szemében búcsúzott tőlem, hívém, mindjárt elutazik, s íme, ő mulat, táncol, holott én honn egész szentimentálisan töröm eszem rajta, s egyre várom a posta síp hangzását – tehát azért nem hallottam!” A történet azonban tragikus fordulatot vett, augusztus elején meghalt az édesanya Füreden. A napló megszakadt egy időre, pedig Etelka veszett naplóíró, grafomán volt. Mire folytatta az írást, már Szekrényessynek volt a menyasszonya, majd hozzáment feleségül. Kilenc gyermek született a házasságból.

MIKÉNT BUKKANT A TÖRTÉNETTUDOMÁNY ERRE A NAPLÓRA?

Már jó ideje ismerjük a naplót, Etelkának a lezármazottai valamikor a 20. század derekán adták a soproni levéltárba, ahol felfedezték, hogy

*Slachta Etelka arcképei.
Gyermeke, a dzsidáskapitány
Szekrényessy Kálmán úszta át
elsőként a Balatont Füred
és Siófok között*

egy reformkori női napló külön értéket képvisel. Vannak azonban a naplónak erotikusnak mondható részei is, persze nem a huszonegyedik század magamutogató értelmében. Leírja például, miként készült a nászéjszakájára, amely után ismét hosszabb időre abbahagyta a naplóírást. Amikor folytatta, már állapotos volt. Az esküvő után olyan részlet van a naplóban, hogy „Józsimszija igen nyugtalankodott”. Megtaláljuk mellette a levéltár feljegyzését, miszerint vélhetőleg a pénisz értendő alatta, a későbbiekben azonban utal a saját „polsztijára” is, tehát elképzelhető, hogy általánosságban a nemi szervet jelentette a szó. Többek között fennmaradtak tőle levelek arról is, hogy miként próbálkozik a fogamzásgátlással, ezek az eljárások ma elég elrettentőnek hatnak. Orvosának azt is elárulta, hogy fél citromot, illetve vizes szivacsot is helyezett már a megfelelő helyre annak érdekében, hogy ne essen teherbe. Józsi egy alkalommal meg is jegyezte viccesen és kissé ittasan: „Majd nem is merek magához ezentúl közelíteni, mert mindjárt megint kicsinye lesz, pedig csak attól

mentse meg az Isten! Majd valami szeretőt keresek magamnak, hogy magának békét hagyassak!” Amikor először megjelent a napló még a második világháború idején Csatkai Endre értő gondozásában, akkor ezeket a részeket kihagyták, mondván, hogy csak a társadalmi életre vonatkozó részeket közlik. Változnak azonban a történettudománynak a preferenciái, ma már előtérbe került a hétköznapi élet története. Bő másfél évtizede olvastam egy tanulmányban, hogy Slachta Etelka nyaralt a Balatonnál, így utánanéztam a naplójának, és kiderült, hogy a balatonfüredi nyaralásra vonatkozó része nem jelent meg nyomtatásban. Hamar kiderült, hogy olyan női egódokumentummal van dolgunk, ami párját ritkítja. A kiemelkedő történész, Gyáni Gábor mutatott rá: „az a rá oly jellemző törekvés, hogy önnön nagyszerűségét mások által folyton megerősítve lássa, egy nárcisztikus, és ez okból kifejezetten modern személyiség jelentkezésére vall”. Vagyis „Etelka identitása nem vág maradéktalanul egybe a biedermeier naiv leányka [...] kultuszával”. ■

SZÁZAD- FORDULÓS BALATON

Szöveg: **Bencsik Gábor**

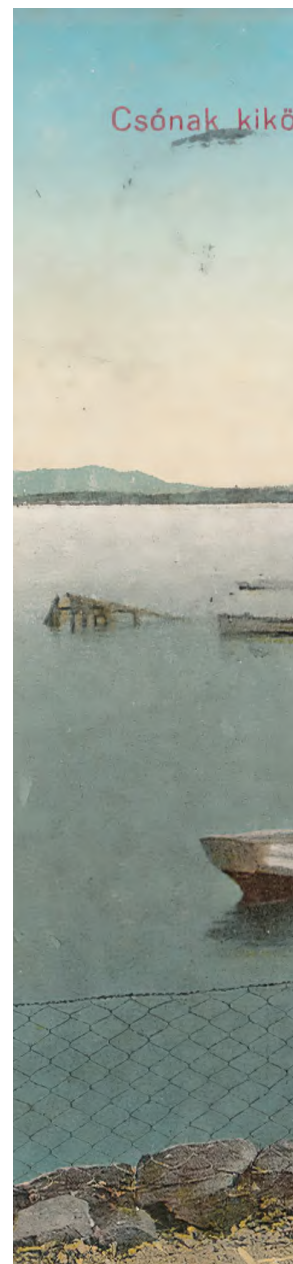
A balatoni nyaralásról jószerével mindenkinek vannak emlékei. Ezek az emlékek pedig nagyon hasonlók – a víz, a strand, a lángos, a rengeteg ember. Hajlamosak vagyunk azt képzelni, hogy mindig így volt, legföljebb régen Trabantok és Zsigulik álltak a parkolóban, most meg Suzukik és Fiatok. Ez a vélekedés igaz is meg nem is. Száz évnél is régebb óta virul a strandélet a nagy tó partján, de azért volt idő, amikor a környékbelieken kívül szinte senki nem járt oda.

A 19. századig valójában nem sok figyelem jutott a Balatonnak, csupán a lecsapolása merült fel időről időre. Mária Terézia uralkodása idején egy bizonyos Krieger Sámuel részletes tervet is készített, de a kivitelezésből szerencsére nem lett semmi. Az 1950-es években újra felmerült az őrült terv, de mindnyájunk örömére akkor sem jutott el a megvalósításig.

A Balatont és vidékét a romantika kora felfedezte magának, de még nem annyira magát a tavat, mint inkább a gyógyvizekben gazdag Füredet és a Balaton-felvidék regényes hegyeit, várromjait. A reformkorban valósággal divatba jött a tó környéke, nem véletlen, hogy az első gőzhajót Széchenyi István kezdeményezése nyomán már 1846-ban

vízre bocsátották. A szabadságharc bukása után azonban a divat alábbhagyott, a városi népek elmaradtak, a homokos partokat legföljebb tehencsordák látogatták, hogy igyanak. A millennium körüli évek nagy fellendülése után a Balatonhoz is elért, egyes fürdők és nyaralóhelyek, mint Füred, Siófok, Almádi, Kenese, Révfülöp, virágzásnak indultak, de az első két települést kivéve sokáig nem gyökeresedett meg a kor kívánalmainak megfelelő fürdőélet. A nyaralóhelyek legnagyobb része a legszerényebb igényeket is alig elégítette ki, és inkább az alsó középosztály látogatta, az arisztokrácia nemigen.

A 20. század elejére a helyzet gyökeresen megváltozott. A déli part azelőtt szinte teljesen

„A Balaton lecsapolása időről
időre felmerült”

Halászok a Balatonon

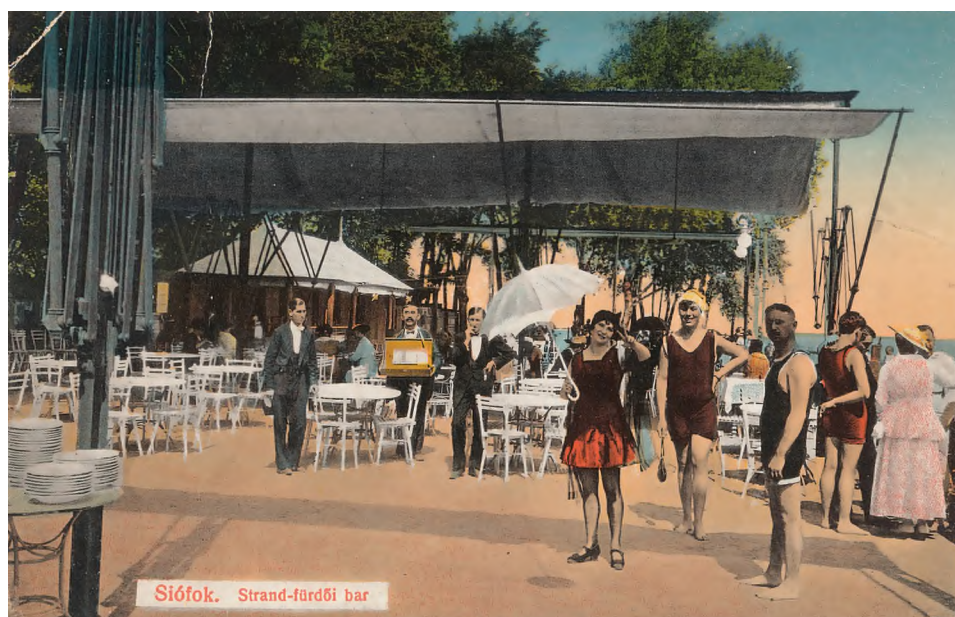
elhagyatott homokos vidékein majdnem folytonos villasorok épültek ki Aligától Berényig. Keszthely is gyors fejlődésnek indult, a régi falvak vízhez közeli határában fürdőtelepeket hoztak létre. Először a déli, utóbb az északi parton is megépült a vasút, a tavon megszorodtak a gőzhajóáratok, és rohamos fejlődésnek indult a vitorlássport. A századfordulótól a Balaton környéki falvak lakossága mind nagyobb mértékben a nyaralók kiszolgálásából élt az építőipartól a bortermelésen és a vendéglátáson át a különféle szolgáltatásokig.

Keszthelyt 1891-ben hatezren lakták. Volt járásbírósa és adóhivatala, közjegyzősége, pénzügyőrsége, vasút- és gőzhajóállomása, posta- és táviróhivatala, posta-takarékpénztára, katolikus főgimnáziuma, ipartestülete, alsófokú ipariskolája, sörfőzője, élénk gabona- és marhapiaca. Festetics Tasziló gróf száznegyvenezer holdas uradalma székhelyeként is szolgált, ennek központja a fejedelmi fényvel és nagyvonalúsággal épített kastély. A 19. század utolsó harmadában beindult a fürdőélet, és a vasút 1888-as ideérkezése után igazi lendületet kapott.

„Az igazi nyaralóélet először
a déli parton lendült föl”

„A századfordulótól a Balaton környéki falvak lakossága mind nagyobb mértékben a nyaralók kiszolgálásából élt”

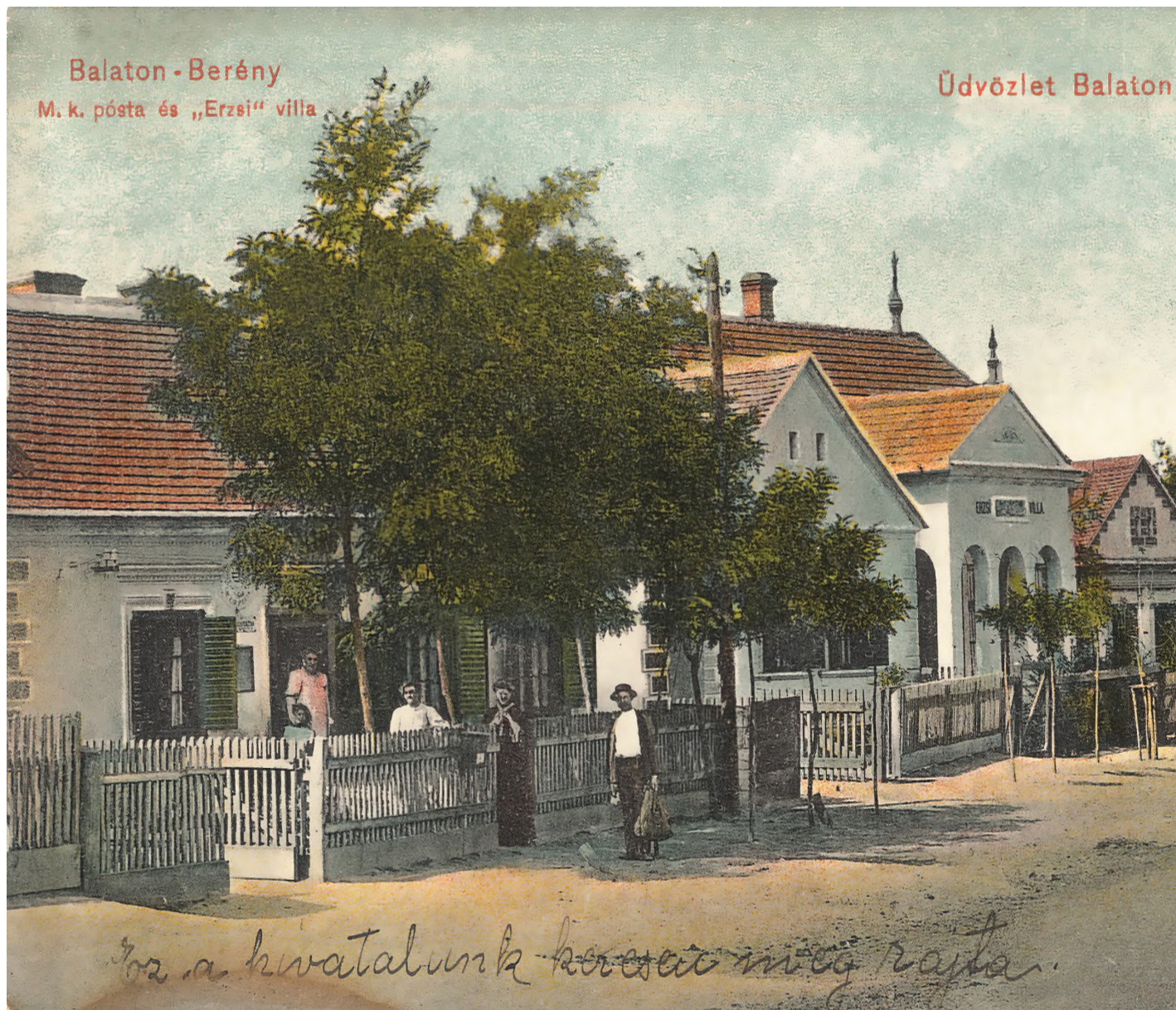
Füred községnek a századfordulón ezernyolcszáz lakosa volt, akik nyaranta átlagosan kétezer fürdővendéget fogadtak. Volt posta- és távíróhivatala, gőzhajóállomása, a Stefánia Yacht Egyletnek gyára és kikötője, a faluban pedig földműves- és vincellérképezdével összekötött szeretetháza. A fürdőtelep számos nagyszabású épületében és nyaralóiban kilencszáz szoba állt a vendégek rendelkezésére.

Tihany a századfordulón kisközség volt, 1891-ben kilencszáz magyar lakossal. Tihanyon kívül hajdan még két település, Apáti és Újfalu volt a félszigeten, amelyek elpusztultak. A község lakossága főként

halászatból, szőlő- és földművelésből élt. Tihany a fürdőéletben nem játszott szerepet, inkább a mai értelemben vett turizmus igényeit szolgálta ki.

A déli parton már ekkoriban is a kétezer-ötszáz lakosú, 1865-ben mezővárosi rangot nyerő Siófok volt a legjelentősebb település. Volt vasútállomása, posta- és távíróhivatala, bankfiókja, sőt időnként lóversenyt is rendeztek a városban. A későbbi fürdőtelep parcellázása 1885-ben indult. Már a millennium kora előtt sokan nyaraltak és fürdőztek itt, amire kedvező fekvése, a vasút ideérkezte tette alkalmassá. A Siófok Balaton-fürdő Részvénytársaság

1891-ben a kor igényeinek megfelelő fürdőtelepet létesített harmincöt hektáros parkkal, díszes szállókkal és nyaralókkal, amelyek egy része ma is megvan. Amíg az északi parton nem épült meg a vasút, különös jelentősége volt annak, hogy a balatoni gőzhajók innen vitték a túlsó parti kikötőkbe a Déli Vasúttal Budapestről érkező nyaralókat.

Az igazi nyaralóélet először a déli parton lendült föl. A part mentén végigfutó vasúttól délre eső községek, pontosabban az ottani birtokosok a századelőn sorra parcellázni kezdték a vasút és a tó közé eső,

lakatlan és többnyire műveletlen területeiket. Utakat jelöltek ki, fasorokat telepítettek, a parcellákon pedig meglepő gyorsasággal villák épültek. Az utolsó békesztendőkből, az 1910-es évek elején már a maihoz egészen hasonló képet mutatott a nyári Balaton. ■

Cikkünkhöz a korszak emlékét őrző képeslapokból válogattunk.

FOTÓTÁR

Új hullám a hajógyárban

Szöveg: Leimeiszter Barnabás

A balatonfüredi Vaszary-villában láttam ezeket az Urbán Tamás-fotókat, azon a kiállításon, amely a várossá nyilvánítás ötvenedik évfordulója apropóján idézi fel Füred meglepően színes késő szoci világát, olyan érdekességekkel, mint a szezonon kívül szilvágombóc-üzemként hasznosított Annabella hotel, Tom Lantos lányának tündöklése az 1972-es Anna-bálon, a Tagore sétány fáit kitépő tornádó, a lutheránus kamiontemplomok a kempingben vagy éppen a nemzetközi vasutas-eszperantókonferencia – megvallom, nem tudtam, hogy létezik ilyen mozgalom, nem is akármilyen múlttal, de *ebbe* az információs féreglyukba majd máskor essünk bele. Volt még egy meglepetés, mégpedig az 1982 augusztusában „a Veszprém megyei KISZ-bizottság és a KISZ KB kulturális osztályának közös szervezésében” rendezett Új hullám fesztivál, amely a füredi hajógyárban gyűjtötte össze a hazai alteros és feketebárány-szcéna javát, s jó kis popszakmai-ideológiai kötelhúzásra is alkalmat adott. A rendszerkritikus magyar rock történetének főbb eseményeivel és szereplőivel többekévesébe az is tisztában van, akit amúgy különösebben nem izgat a „nagy generáció” önmitizálása (ha másból nem, hát pont ebből látszik, hogy e nemzedék mennyire uralja még ma is a közgondolkodást), a füredi dzsembori viszont mintha kevésbé ragadt volna meg az emlékekben.

Kiindulópontunk Antal Imre arca: igazából ez a legjobb, önmagát transzcendáló részlet az egészben. Mert Antal Imre arca nemcsak a magáé, hanem közarc, a korabeli hivatalos nyilvánosság ikonikus jelölője. Valaki kitalálja, hogy a Filmhíradó képviselőjében Antal Imrét küldjék a hajógyárban összesereglett punkok, poszthippik, különféle „csodabogarak” közé, akik több-kevesebb (inkább kevesebb) bátorsággal adják az érdeset a kamera előtt. Azon a rendezvényen, amelyet nyilván azért találtak ki, hogy a KISZ pódiuma smirglizze az új hullámos együttesek vadhajtságait. És mindebből kerekedik valami nagyon valószínűtlen, nagyon kiszámíthatatlan, de – épp ezért – hiteles helyzet. És mintha ezért változna vissza az Urbán-fényképen Antal Imre közarca személyes arccá. Komoly képet vág, mintha érezné a helyzet súlyát, mintha elszánás kéne, hogy végigcsinálja az egészet. Környezetidegen jelenség, az biztos; de közben rá is kap erre az újfajta hitelességre, partnere Almási Tamás rendezőnek

abban, hogy verbális meg vizuális eszközökkel groteszk módon szétnyútsák a tudósítást, táruljon fel a hivatalos szövegek valósága meg az alternatív zenei szubkultúra közötti szakadék. Almásinak mostanság a tatai rocktanácskozásról szóló filmje kapott nagy figyelmet, ám a füredi beszámoló (elérhető a Nemzeti Filmintézet filmhíradós oldalán Új hullám cím alatt) legalább olyan fontos kordokumentum.

Antal Niveával tuskézett hajú gyerekeket faggat a polgárpukkasztásról, majd büféasztal mellett interjúvol meg egy méltatlankodó nyugdíjast. „A kosz csorog belőlük, a Balatonba kéne lökni őket” – mondja az úr. „Meg kéne mosdatni őket” – adja alá a lovat a kaján Antal; a bácsi szája sarkában valami ételmaradék fityeg. A szakma részéről elhangoznak megfetések arról, hogy tulajdonképpen mi is ez az új hullám, mit akarnak ezek a fiatalok, de ezek éppen sematikusságukkal, a paternalizáló jóindulatukkal leplezik le a közeg mesterkélt-ségét. Almási kamerája a józan, „felölt” szemlélő nézőpontját imitálja – és pont így tud hiteles lenni. Viselkedést kényszerít a fiatalokra. Jórészt kifejezéstelen arcokat, méla szempárokat látunk, vigyor, grimasz alig, eksztázis csak nyomokban, a legvadabb dolog egy megvillanó középső ujj. Mintha valamiféle állatkertben bámulnánk a különös egyedeket. Nem látunk be a gyerekek lelkébe – oda az itt közölt másik Urbán-fotó nyújt betekintést.

A végén felmondja Antal Imre is a kötelezőt bejáratott tévés baritonján, amiből mintha mégis kihallatszódna valami önreflektív, önparodisztikus zöngé: „Új hullám? Talán egyelőre új jelenségek, új küllem, új stílusjegyek. Mindenesetre a rock megjelenése, a kemény, komor bőrkekék, katonás szegecselt farmerek után kellemes jelenség a sok fiatal, a sok szín, a szövegben megjelenő humor. Nyilván a meghökkentés szándékával teszik, hogy odafigyeljük rájuk.” A tudósításnak ez a szöveg az igazi hitelesítő momentuma: mert azt a távolságot, ami a tartalmatlan, steril gépnyelv és az alatta bejátszott koncertrészlet között feszül, nem hidalja át semmi. Föl van hasadva a rendszer szőttése. ■

SOKAK HASZNÁRA ÉLNI

Szöveg: **Bencsik Gábor**
Fotó: **Földházi Árpád**

Hatalmas fák között, patak partján kanyarog a keskeny út, amely Kudlik Júlia szentendrei otthonához vezet. Itt él az az ember, akinek a neve szorosan összefonódott a magyar televíziózás első évtizedeivel. Negyven éven át személyes ismerősünk volt, a képernyő közvetítésével valóságos családtagunk, akivel gyakrabban találkoztunk, mint a legtöbb rokonunkkal. Televíziós munkát ma már nem vállal, de Szvorák Katalin népdalénekesssel két lemezt is készített, és ennek kapcsán, bár ritkán, közönség elé is lép.

ELÉGEDETT A SORSÁVAL?

Tulajdonképpen igen.

A TÉVÉS PÁLYÁJA MÁR LEZÁRULT, AMIKOR ELMENT A PÁZMÁNYRA TEOLÓGIÁT HALLGATNI. MEGTÁLÁLTA, AMIT KERESETT?

Meg. Azért mentem.

HOGYAN KERÜLT ODA?

Az interneten véletlenül odaestem egy oldalra, ahol azt olvastam, hogy egy év alatt el lehet olvasni a *Bibliát*. Na hát ilyen nincs, gondoltam, ez nem regény, hogy nekiülök és végigolvasom. Aztán találtam egy másik honlapot, ahol le volt írva, hogy melyik nap mit kell elolvasni az

Ószövetségből és az *Újszövetségből*, hogy végighaladjunk rajta. Elkezdtem eszerint olvasni. Akkor február volt, be kellett hoznom egy hónapot. Március táján eljutottam oda, hogy ezt sem értem, azt sem értem. Kitől kérdezzem meg? Egyedül éltem, a férjem már akkor nem élt. Összetalákoztam valakivel, szóba került, hogy van ilyen szak, elvégezheti civil is, nem csak az, aki papnak készül. Fölkészültem a felvételire, de kiderült, hogy túl vagyok a korhatáron. Írtam a dékánnak, három nap múlva jött a válasz, hogy nagy örömmel várnak, lehetek óralátogató hallgató, ami azzal jár, hogy nem kell vizsgáznom, és nem lesz diákigazolványom. Nem baj, nem a papírért mentem, hanem az ismeretért.

Olyan tanáraink voltak, mint Bolberitz Pál, Rózsa Huba, Kránitz Mihály. Egy pillanatig nem bántak velem másként a személyem miatt; persze mindenki tudta, ki vagyok, de nagyon kulturáltan kezelték. Öt évig, 2008-tól 2013-ig jártam oda. Épp az utolsó évben készült el Szvorák Katival *Szeretettel* című lemezünk, amelynek a bemutatóját a máriaremetei kegytemplom kertjében tartottuk. Erre meghívtam a tanárainkat. Tekintsék ezt az én alternatív diplomámnak – mondtam nekik. Elfogadták.

MIT TUDOTT MEG A TEOLÓGIÁN, AMIT AZELŐTT NEM ISMERT?

Magyar szakot végeztem az ELTE-n, és egész életemben sok könyvet olvastam, de itt megtanultam, hogy a *Bibliában* minden benne van. Az égvilágon minden, amit tudni kell az életről.

TEHÁT NEM A HITET KERESTE?

Hívó emberként mentem oda. Inkább a tudást kerestem. És ha valamit elkezdek, szeretem végigvinni. Ma sincs olyan nap, hogy reggeli után ne olvassam el a liturgikus naptár szerint kijelölt szentírási részeket. Van egy *Mai Ige* nevű honlap, azon hónapról hónapra szerepel az egyházi év, aszerint olvasok.

AKI KÖVETI AZ ÖN PÁLYÁJÁT, TUDJA, HOGY A TELEVÍZIÓS MUNKÁJÁBAN IS IGYEKEZETT A MÖGÖTTES ISMERETEKBŐL FÖLKÉSZÜLNI. OTTHONRÓL HOZTA EZT? MILYEN CSALÁDBÓL SZÁRMAZIK?

Egyszerű családból jöttem. Nekem az iskola volt a minden. Olyan tanáraink voltak, amilyenek ma már csak a mesében vagy az emberek emlékezetében léteznek. Érdekes – és ez az egész pályámon végigkísért –, hogy valamiért mindig bizalmat kaptam. Előbb feltételezték, hogy képes vagyok valamire, mint én magam. Az állandó kíváncsiságot az iskolában ültették el bennem. Azt tanultam meg, hogy mindent el lehet magyarázni, és ha a gyerek nem érti a matekpéldát, akkor a tanár csinál valamit rosszul.

HOVA JÁRT?

Általános iskolába a Lovag utcába, utána pedig a Kossuth Zsuzsa Gimnáziumba. Lakóhely szerint a Varga Katalin Gimnáziumba tartoztam volna a mai Andrásy úton, ám annak szörnyű igazgatója volt, akitől mindenki félt. A Kossuth

Zsuzsa nem messze volt tőlünk, ezért apám bement az igazgatóhoz, és megkérdezte, van-e akadálya, hogy oda járjak. Ő csak annyit kérdezett, milyen tanuló vagyok, amire apám azt felelte: jó. Ha itt is jó tanuló leszek, akkor jöhet – zárta le a beszélgetést az igazgató. Na, erről a bizalomról beszéltem. Persze mindent el is követtem, hogy ne okozzak csalódást. A pályámon is így volt. Soha nem kapartam semmilyen küszöböt, hogy meg akarok valamit csinálni. Jött a feladat, megoldottam, és jött a következő.

AZ ÖN NEVE LEGINKÁBB A DELTA MŰSORRAL KAPCSOLÓDIK ÖSSZE, DE ELŐSZÖR TALÁN A TÁNCDALFESZTIVÁL SORÁN KAPOTT NAGY FIGYELMET. HUSZONEGY ÉVES VOLT AKKOR.

Mikor az első *Táncdalfesztivált* rám bízta, csodálkoztam, hogy gondolják, hogy én erre képes vagyok. De ha elhiszik rólam, és föltételezik, hogy meg tudom csinálni – gondoltam –, akkor butaság lenne nem megtenni mindent azért, hogy meg is feleljek.

MINEK TULAJDONÍTA, HOGY A PÁLYÁJA SORÁN MINDENKI KINYITOTTA ÖN ELŐTT AZ AJTÓKAT, HOGY TESSÉK BEFÁRADNI?

A régi főnökeimtől kellene megkérdezni, nekem fogalmam sincs. Megpróbáltam mindig becsülettel helytállni. Amikor ott van az ember, és jön a feladat, akkor meg kell oldania a legjobb tudása szerint. A *Delta* volt az első nagy feladat, amelyet rám bízta. Akkor még csak havonta egyszer ment a műsor, az összekötő szövegeket előre felvették, aztán összevágta a bejátszásokkal. Amikor megkaptam az első szöveget, hazavittem, és megtanultam fejből az egészet. Másnap bementem a stúdióba, leültem, és belemondtam az Arriflex kamerába. Mindenki ledermedt. Kívülről mondd? – csodálkoztak. De hát hogy néz ki, ha előrehajolva olvasom, és közben csak a fejem tetejét látják? Sokkal emberibb, ha belenézek a kamerába.

VOLT ELŐDJE A DELTÁNÁL? AZ EMBER NEM IS GONDOLNÁ, ANNYIRA AZ ÖN NEVÉHEZ KÖTŐDIK.

Volt, hogyne: Lénárd Judit. Talán kevesen emlékeznek már rá, királynői jelenség volt. Harminckét évig vittem a műsort, majd azzal vették el tőlem, hogy fiatalítanak. Ha így döntenek, így döntenek; nem apelláltam. Kérdeztem, a főcímet is megváltoztatják-e. Nem, az marad. Ó, szegény utódom, gondoltam, a nézők megszokták, hogy

*„Lehet, hogy az idő ráncossá teszi a bőrt,
de az érdeklődés hiánya a lelket teszi ráncossá”*

a főcím után én jövök, nem lesz könnyű dolga. Egy év után úgy könnyörögtek vissza. Még egy évig vezettem, mielőtt végleg abbahagytam volna. De ez már történelem.

NEM VOLT MÉG HÚSZÉVES, AMIKOR ORSZÁGOSAN ISMERT LETT, EZT HOGYAN ÉLTE MEG?

Egyáltalán nem foglalkoztam vele. Sokkal különösebb volt, hogy tegnap még otthon néztem Takács Marikát, Tamási Esztert, Kovács Jóskát, Varga Jóskát meg a többieket, másnap pedig ott voltam közöttük. Én voltam a legfiatalabb, mégis mindenkit tegeznem kellett. Még akit a nagymamámnak néztem, annak is azt kellett mondanom: szervusz. Nagyon érdekes volt.

ÚGY TUDOM, SZÍNÉSZNŐ AKART LENNI.

Nem, először bohóc. Aztán sebész. De hát melyik gyerek nem akar sok minden lenni? Valóban a Színművészetre jelentkeztem, a harmadik rostán estem ki. Fel sem tudtam fogni, hogy nem vettek föl. Nem is jelentkeztem máshova, mert biztos voltam benne, hogy fölvesznek. Ezután keveredtem a televízióba. Egy rokonom az ifjúsági osztályon dolgozott gyártásvezetőként, és bevitt. Ügyelőként apró feladatokat kaptam: vizet vittem a stúdióba, kelléklístát írtam, a színészekkel tartottam a kapcsolatot. Egy évig terveztem maradni: a következő felvételiig. Ám itt lehetőségem nyílt arra, hogy olyan színészeket lessek meg munka közben, mint Mezey Mária, Honthy Hanna, Latabár Kálmán, Sulyok Mária és Kiss Manyi. Mivel akkoriban szinte minden élőben ment, sokat próbáltak a stúdióban a színészek. Ezekre lógtam be. Fantasztikus iskola volt, rádöbentett, hogy a színészet távolról sem olyan, mint amilyennek tizennyolc évesen naívan elképzeltem.

HOGYAN JÖTT A BEMONDÓI PÁLYA?

Mivel a Színművészeten csak a harmadik rostán estem ki, tehát a jobbak között voltam, a főiskola több helyre elküldte a papírjaimat – mindazokét, akikben láttak valamit pislákolni. Több meghallgatásra is kaptam meghívót, de csak a rádióba mentem el: bemondómeghallgatásra. Felolvastam, amit elémtettek, amire azt mondták: magának nagyon jó hangja van, nagyon jól értelmez, de ilyen hang mögé egy negyvenéves nőt képzelnek. Puff neki... Anynyira kezdő voltam, hogy még azt sem mertem megkérdezni: tessék mondani, nem mindegy?

Nekikeseredtem a világnak. Nem sokkal később egy MTV-s boríték várt az asztalomon. Nem értettem, miért leveleznek, amikor bent bármi tudnak velem beszélni. Kinyitottam, hát bemondómeghallgatásra hívtak. Dehogy megyek – gondoltam –, a rádiónál is hogy jártam. Az ifjúsági osztályon, ahol dolgoztam, mindenki azt mondta, bolond vagyok, ha nem megyek: ha nem sikerül, egy tapasztalattal több, ha meg sikerül, még mindig mondhatom, hogy nem. Igazuk volt. Elmentem, meghallgattak, és kiválasztottak, hogy járhatok beszédtechnika-órákra. Közben végeztem az ügyelői munkámat, ismét jelentkeztem a Színművészetre és az ELTE magyar szakára.

MIKOR KERÜLT ELŐSZÖR KÉPERNYŐRE?

Az 1964-es év toldaléknapiján: február 29-én, pénteken az *Iskolatelevízióban*. „Matematika-órákat látták, földrajzóránk következik” – ennyi volt. Borzasztóan kevesen voltunk, az adásidő meg egyre nőtt, így aztán bedobtak engem is. Közben zajlott a felvételi a Színművészeten. Jött ismét a harmadik rosta. Gondolkodtam, elmenjek-e egyáltalán, mert már nem akartam színésznő lenni. Végül csak elmentem, és fel is vettek. Ám ezzel egy időben hívtak a televízióba, hogy menjek ruhapróbára. Egyéves szerződést ajánlottak azzal, hogy döntsem el: rendezőasszisztens vagy bemondó szeretnék lenni. Egy bemondónak mégiscsak jobb, ül egy székekben szép ruhában, és mondja a magáét, a rendezőasszisztens meg lótfut, úgyhogy a bemondóságot választottam.

NEM A SZÍNLMŰVÉSZETIT...

Bementem a főiskolára, és megmondtam, hogy nem szeretnék ide járni. „Mi az, hogy maga nem akar ide járni? Tizenhárom embert vettek föl az ezerháromszáz jelentkezőből. Ilyen nincs, találkozzunk szeptember 7-én az évnitón.” Esztergályos Ceciliát és Venczel Verát is ebbe az osztályba vették fel.

MÉGSEM MENT EL.

Nem mentem. Az ELTE magyar szakát választottam, mert oda is fölvettem.

A TÉVÉBEN NEM VOLT LÁMPALÁZA?

Nem igazán. Pedig jól tudom, mi a lámpaláz. Szegény Takács Marika amíg élt, lámpaláz volt, nagyon izgult. Én mindig mindenre fel-

„Egyszerű családból jöttem.
Nekem az iskola volt a minden”

készültem. Még ami soha nem jöhet elő, arra is, nehogy meglepetés érjen. Azóta is így van. Ha mégis ér valami váratlan, arra mindig igyekszem ember módjára reagálni. Nem játszom túl, nem dramatizálom, emiatt aztán soha nincs lámpalázam. Egy viszont biztos: valamiféle belső feszültségnek kell lennie, amivel elindítja az ember az adást. Ez nem is annyira a bemondóságnál érdekes, hanem a különféle műsoroknál, ahol színpad van és közönség. Az első *Táncdalfesztivál* során ismertem fel, hogy ennek van egy nagy titka. Vagy nem is titok, inkább egy fontos feladat, amit meg kellett oldanom. A rendezvény színházban zajlott, közönséggel, közvetítette a televízió és a rádió. Aki ott ült a színházban, mindent látott és hallott, a tévénéző viszont már csak azt, amit a kamerán és a mikrofonon keresztül közvetítettek neki. A rádióhallgatók pedig az égvilágon semmit nem láttak, ők csak hallották a dalokat és azt, amit én elmondok. Tehát nekem mint a műsor vezetőjének úgy kellett közvetítenem, hogy a tévénéző és a rádióhallgató is érezze, személy szerint hozzá beszélek. Pedig ez három különböző műfaj.

HOGY LEHET ELÉRNI, HOGY A NÉZŐNEK EZ A BENYOMÁSA KELETKEZZEN?

Ami a tévét illeti, az a titka, hogy jól kell nézni a kamerába. A csóbe nézek, de ha egy milliméterrel följebb vagy lejjebb, akkor már nem a néző szemébe nézek. Mondták is nekem, hogy senki nem tud úgy belenézni, mint én. A bemondó egyedül ül egy szobában, néz bele egy fekete csóbe, és ebből a helyzetből kell valami emberit kihozni. A másik pedig, hogy soha nem játszottam el semmit. Az volt a szerencsém, hogy a nézők elfogadtak olyannak, amilyen vagyok. Erre én se rá nem tettem, se el nem vettem belőle.

Kudlik Júlia arcai a Magyar Televízióban, amelynek 1965-től 1996-ig volt a munkatársa.

A Delta tudományos ismeretterjesztő híradó vezetőjeként vált ismertté, de az ő arcával forrt egybe a Táncdalfesztivál és számos más televíziós népdal- és népzenei vetélkedő is, mint például a Nyílik a rózsá, a Fölszállott a páva vagy a Röpülj páva

FOTO: MTI, FOTOBANK

ADOTTSÁG, VAGY TANULÁSSAL LEHET ELÉRNI?

Nem tudom. Sok mindent meg lehet tanulni. De egy introvertált személyiségből soha nem lesz extrovertált. Ennyiben tehát adottság. Meg aztán kérdés, mennyit les el az ember a kollégáitól. Soha nem akartam senkire hasonlítani. Mindenkitől elfogadom, amit tesz, és megpróbálom magamon átszűrni. Ha nem megy, nem erőltetem. De lemásolni valakit, minek? Úgyis olyan kevesen voltunk, még mi is hasonlítottunk egymásra? Sokat gondolkoztam azon, hogy ha valami más pályát választok, vajon ugyanígy csináltam volna? Bizonyára. Otthonról ezt az alapállást hoztam magammal.

A SZÜLEI IS ILYENEK VOLTAK?

Igen. Ezt láttam otthon. Iskolás koromban amikor hazamentem, az első volt, hogy megírtam és megtanultam a leckét. Otthon mindig azt láttam, hogy az első a feladat, minden más utána jön. A tanároknál is ezt láttam, nincs más példa előttem. Megéltem hetvenhat évet, de még az életben nem unatkoztam. Milyen lehet az? Nincs időm unatkozni.

VOLT OLYAN FELADAT, AMIT SZERETETT VOLNA, DE NEM KAPOTT MEG?

Nem gondolkoztam ilyesmin soha. Amit elértem, azért megdolgoztam.

NEHÉZ HELYZETBE NEM KERÜLT?

Mondok egy példát. Híreket olvastam épp – a *Híradóban* sokáig nem dolgozhattak nők, aztán végül csak ráfanyalodtak, hogy minket is alkalmazzanak –, és közben történt, hogy berepült egy koreai repülőgép a szovjet légtérbe, és egyszer csak lezuhant. Senki nem hitte el, hogy magától zuhant le. A hírek olvasása úgy zajlott, hogy lehozta a hírszerkesztő, és a jelenlétében egyszer fel kellett olvasni. Ha valami hiba volt, javított, aztán elment. Én még egyszer elolvastam magamban, mielőtt indult az adás. Ahogy korábban is mondtam, a híreket mindig a nézőre ránézve olvastam: fogtam a papírt, olvastam, fölnéztem, olvastam, fölnéztem. Elindult ez a hír, én pedig egyszer nem néztem föl. Felolvastam, letettem, és a következő hírtől már úgy folytattam, ahogy szoktam. Még le sem keverték, már csörgött a telefon: riport a harmadik emeleten, az elnökségen. Fölmentem, ott ült az egész vezérkar. Lejátszották a híreket, majd nekem estek: hogyan olvasta maga?

Újra lejátszották, és mikor a következő hírt olvasva fölnéztem, megállították. „Nézze meg! Itt végig úgy olvassa, hogy nem néz föl, csak a feje tetejét látjuk, meg a papírt.” Ne haragudjanak – mondtam –, de ez egy olyan fontos hír volt, hogy még a kettőspontot is a helyére akartam rakni. Nem büntettek meg.

ŐK IS TUDTÁK, ÖN IS TUDTA...

Persze. Amikor a Központi Bizottság közleményeit olvastuk a *Híradóban*, akkor már hölgyek is olvashattak, de csak a kettes csatornán. Tiszta bolondokháza volt a hírszerkesztőség, telexen jött az anyag, a szerkesztők diktálták, a gépirónók írták, és hozták nekünk. Mindig minden az utolsó pillanatban készült el. Megesett – innen ne tudjak fölállni, ha nem mondok igazat! –, hogy az alsó három sort olvastam, és a következő oldal még nem volt ott. A legrelesebb helyzeteket az hozta, amikor legépelni sem volt idő, a telexet nyomták a kezünkbe. A telexen nincs nagybetű, nincs pont, vessző. Soha senki nem bakizott, mindig megúsztuk. Ne mondja nekem, hogy ott fönt nincs valaki, aki erről intézkedik!

EGY HELYEN AZT ÍRTA, HOGY AZ EMBER OKKAL SZÜLETIK A VILÁGRA. ÖN MILYEN OKKAL SZÜLETETT?

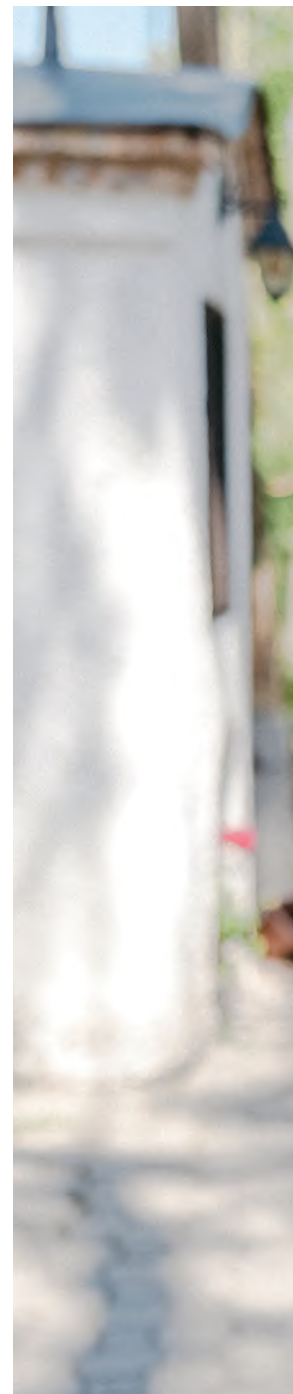
Hogy sokak hasznára legyek. Gárdonyinak van az a gyönyörű négy sora: „Légy az, kiből árad a nyugalom. / Légy az, kire nem hat a hatalom. / Nyújtsd oda, hol kérik a kezedet. / S menj oda, hol fázik a szeretet.” Eszerint próbáltam és próbálok ma is tenni a dolgomat.

MA MI A DOLGA?

Hogy szépen megöregedjek, és bírjam ki, ami még hátravan.

HOGYAN KELL SZÉPEN MEGÖREGEDNI?

Tudomásul kell venni, hogy ez az élet rendje. Bár én könnyen beszélek, nem vagyok beteg, nem szedek gyógyszert. Nyilván egészen más az élete annak, aki bajokkal küzd, de mivel nincs jobb megoldás, tudomásul kell venni, meg kell barátkozni azzal a helyzettel, ami van. El kell fogadni. Lehet, hogy az idő ráncossá teszi a bőrt, de az érdeklődés hiánya a lelket teszi ráncossá. Mindaz, amit elmondtam, a lelke munkája, és ha a lelke ráncos, sosem fogok kisimulni. Vannak olyan körülmények,

amelyeken egyszerűen nem tudok változtatni, bármennyire szeretnék is. De a hozzáálláson mindig tudok változtatni.

ÚGY ÉRZI, SIKERÜL AZ ÉLETÉBEN EZT MEGVALÓSÍTANI?

Úgy érzem, hogy igen. Megvan az a luxusom, hogy azt teszem, amihez kedvem van. Magam osztom be az időmet, azt vállalom el, amit szeretnék. Azt hiszem, inkább anticeleb vagyok, akinek nem az a fontos, hogy folyton ott ugráljon az előtérben, és akkor is beszéljen, ha nincs mit mondania. Egyébként akkor válnak az emberek szószátyárrá, amikor nincs mondani-

valójuk. Szóval érdemes végigküzdeni az életet, és akármilyen nehézség jön, minden elmúlik: a rossz is és sajnós a jó is. Mégis érdemes végigharcolni ezt a földi létet, mert ezáltal edződünk olyan emberré, hogy még többet tudjunk adni, és még jobban tudjunk szeretni. És ez az élet lényege. A szeretet az élet kenyere. ■

Tóth Erzsébet

Füredi anzix

Hány év magány ólálkodik még előttünk,
borít ránk nyirkos félelmet, sötétséget?
Ha egyszer előbújhatunk óvóhelyeinkről,
ha levehetjük a maszkot,
és meglátszik hónapokig fonnyadt igazi maszkunk,
megismerjük-e még egymást?
Mikor lesz, hogy bátran indulhat kezünk ölelésre?
És nyugodtan tartjuk oda arcunkat puszira?
Meglész-e még a balatonfüredi sétány,
ahol annyit méltam, szívemet sétáltatva?
És mennyi kutya vonszolta maga után gazdáját,
vonultak pipec ölebek, macskakutyák és délceg agárok,
vagy vitették magukat kutyahintókon?
Mérik-e majd a fagylaltot, a mézes, mákos, marcipános
burgonyás és orgonás, erős és sós fagyikat,
ott lesz-e majd az ország fagylaltja megint?
Én a vaníliát-puncsot szeretném,
mint amikor ötven fillér volt egy gombóc,
és még nem rendeztek fagylaltversenyeket,
de jó volt rágcsálni a jégdarabokat,
már rég nem fagylalt volt, és a jég is elolvadt lassan.
Nézem-e még a hattyúkat, sirályokat,
a tó fölé bársonyvörös takarót húzó, búcsúzó napot?
Várom-e még a mólón, szívem nem kímélve valakire?
Mérik-e még egyszer a vérnyomásom,
tekerem-e még biciklijüket?
Vigyáznak-e még olyan szépen rám valaha, mint ott?
Látom-e még a fák hűvöse alatt kőbe vésve Tagore sorait:
*„Te nagyobb vagy, mint alkotásod
életed szekere ezért
rohan egyre előre és előre, hátrahagyva
az alkotásodat... költőfejedelem...”*

